

श्रीमन्नृपहाटकः ॥

कार्यम्

रामलीलोदयः ।

—०००००—

विशेषोक्तः सवावात्तुमुक्तसविबता योक्तन्वानुवादं विचरीषीम कति
स्तिविचरननः खेक्या निर्मितीते । यक्षेयत्तामतीत्य प्रभवति महिमा को-
पिचोक्त सतीतस्ततो यक्षसुराद्यैरपि निपुक्तमो वीक्षकादि क्रियासु ॥ १ ॥

विश्वेश्वरः सवावात्तुमुक्तसविबता पुम्परायेकरीत्या यक्षिमुक्तसतोयं
विचरतिसकलं दृश्यते कोसिदेवैः । काप्यम्ः कापिचित्तुः क्वच नमस्तभूः काप्य-
नन्तः क्वचभीः काप्योर्जः कापिचैः काप्यनमजिगताः कापिनकादिचक्रं ॥ २ ॥

कचति रघुवंशतिसकलः कौशल्यानन्दवर्जनेरामः दशवदनविघ्नका-
री दशरथिः मुखरीकाणः ॥ ३ ॥

जनाभिषेवं सुरकक्षवृक्षं धनुर्धरं नीरहं नीलगात्रं । जनाभिरामं कलका-
मनंतं यदास्यदं चक्षुःमुपति श्रीः ॥ ४ ॥

रामं कक्षाय पूर्वत्रं रघुवंशं सीतावर्ति सुन्दरं काकुत्स्थं कक्षकामयं गुण-
निधिं विप्रप्रियं धार्मिकं । राजेन्द्रं सत्यसन्धं दशरथतनयं द्वापयं शान्तमूर्तिं
बन्धे कोकाभिरामं रघुकुलविचक्रं राघवं रावणादिं ॥ ५ ॥

कृष्णभिरामं नक्षत्रभिरामं शशभिरामं शक्रभिरामं सदाभिरामं
सततभिरामं वन्दे सदा दाक्षरयिस्वरामं ॥ ६ ॥

श्रीरामचन्द्र भुवि विष्णुतर्कीर्तिचन्द्र श्रीरामस्तचन्द्र रजनीचर पद्मचन्द्र
जगन्मन्दचन्द्र रघुवंशसमुद्रचन्द्र सीतामन्त्रकुमुदचन्द्र जगन्मन्त्र ॥ ७ ॥

कल्याणानां निदानं कश्चिन्मन्त्रमद्यन् पीबन् सज्जनानां पापेभ्यश्चमुक्तौः
तपदि परमदयालवे प्रसिद्धस्तु विष्णोर्मन्त्रमनेकं कविदत्तवचसां पावनं पाव-
नानां बीजं धर्मद्रुमस्य प्रभवतु भवतां भूतये रामनाम ॥ ८ ॥

एतौ तौ रत्नकण्ठकण्ठनदसौ कान्तारकान्तिविन्दौ वैदेहीकुचकुम्भकुम्भ
रजः सान्द्रास्त्राङ्गाङ्गितौ लोकनाथविधान साधुलवन प्रारम्भयूषौ भुजौ देया
कामुक्त विक्कमौ रघुपतेः ज्योतिषि भूयांसि ॥ ९ ॥

नाथकोदितमिन्दुशेखर धनुर्भङ्गावधि प्रभुता तलेकानन सेवनावधि
हृषीकेशवधविधा व्याघ्रावारिचक्रवर्णावधि यशोवज्रे शनाशास्त्रवि-
श्रीरामस्तु पुनातु लोकमहिमा जगन्मुपेक्षावधि ॥ १० ॥

मान्यन्ते सूत्रधारः ।

सूत्र । वाङ्मयीकैर्बदनामचेन्दुमन्त्रितं हृद्यं परं पावनं श्रोतं वाग्ममृतं विव-
न्धनुर्दिनं योजयामासुर्जनाः । विष्णोः स्मरणितं चरचरमुदो रामायणं सादरा-
सेवां श्रीविमला भक्त्यनुदिनं गच्छन्ति शारदायः ॥ ११ ॥

अथिष । वाङ्मयीकैरुपदेशतः कथ्यमर्थोः वक्ताहनुमान्कविः श्रीरामस्तु
रघुवज्जस्रचरितं सौमयावधं गर्वकाः । शोलीतावदितं समस्तसुमनः संघेनसंवे-
ष्टितं तद्दीराः कुर्वन् प्रमोदमधुना वक्ताक्षिरामायणं ॥ १२ ॥

चवप्रबन्धोऽङ्कः ।

तपोधाराजसदनं कल्पनं ।

रामं चक्षुः भरतं श्रुत्वा सञ्चितं दशरथोत्तमम् ।

सूत्र । राजासीतमहाराजोदशरथश्चक्षुःश्रुत्वाश्रयणीकस्या सन् कसमीय
केचिन्निकषास्त्रिषो मन्त्रिण्युभौ वीर्यतां सतुरः सुतान् सप्तविदे रामं
तथा चक्षुः श्रुत्वा भरतश्च कैटभरिपोरंशावताराक्षसी ॥ ११ ॥

श्रुत्वा राजपुत्रं चक्षुः समभवन्नुनिधौ कवीरः सोऽयं खेदान् वृथा
भरतमनुगतः केचवी सूनवेव सौमित्रो राममेवानुत्तमं दृश्यसदा धर्मकर्म
प्रवीरः श्रीमहाशरणाः स्वदे मुररिपोरंशावताराक्षसी ॥ १२ ॥

पिन्वाग्निनाममनं ।

सूत्र । तेषां रामः कुशिकतनयं प्राथितो वक्षसिद्धौ तातस्यान्तां शिरसि
विदधन्नागोनामुवाचः । पोरस्त्रीभिर्नयनं कसलैः सादरं वीक्ष्यमाणः
कस्यादासी निशमकुतुबी वक्षभूमिं प्रत्ये ॥ १५ ॥ निष्क्रान्ताः ।

तपोवनं कल्पनं ।

ततः चक्षुःसहितः श्रीरामचन्द्रे तपोवनं प्रविशति वैतालिकवाक्यं ।

वैता । विद्यां विशिष्टां विजयां जयाश्च सम्प्राप्य सम्पत्कुमुदाधिपुत्रात् ।
यक्षांसिहस्तं कृतुम्बुम्बुः समागतः सम्पत्तिं रामचन्द्रः ॥ १६ ॥

पुनर्वैता । मारीचं निजवान् राक्षसकनूनां स्वयंराक्षः समेत्ये-

किञ्च कृष्णस्य विशिष्टैर्मिताः सन्तानाचार्य । तोषे प्राप्नुयामहर्षि सहितः
सर्वेषु राजान्यस्त्राण्यां संयुज्जः नृभाषिणमविस्वीताः समाप्ताक्रियाः ॥ १७ ॥

सूत्र । इतिरथः कुजेतन रामेन विधिवत्कृतौ । निर्मुक्ते कौप्रियः प्राजाप-
त्यां अवप्रपन्नः ॥ १८ ॥ निष्क्रान्ताः ।

मिथिपाराजभवन कथनम् ।

अथ मिथिषां प्रविशति रामे वैताचिकैः पठितं ।

वैता । योदतः कुशिकात्मनायमुनये तातेन यद्ये।स्य प्रष्टुं प्र-
माय वर्षविधिने इत्यादिनां ताडना । सम्प्राप्त्यामि मुनेरवेक्यमसं तस्या-
नुयः कौतुकात् सोऽयं सम्प्रति राज्ञो निमित्तोः प्राजापुटीं साधुजः ॥ १९ ॥

जनक । असुरसुर भुजङ्ग बानरादीमथ नरनिग्रह सिद्धचारुणां ।
नमयति यदि कौप्रि चापनेत मम दुहितुः सद्यस्वयं करोतु ॥ २० ॥

तत्पुत्रा यावत्तदूतः सौम्यः सौम्यः ।

सौम्यः । सार्धं हरेण हरवत्प्रभया मिदीशं हेरमवन्मुक्तं पुत्रं प्रमथ-
वीक्षे । वैशाखमुद्रततो दत्तकपुत्रस्य केयसतेधनुवि दुर्मदोः पदिका ॥ २१ ॥

सोऽवति प्रपुत्री ।

साहेनरंघणः कुर्वाणमिन्द्रविराजहं । तुरोऽभोधर्मुनेषु चूं-
तां नवति स्रजान् ॥ २२ ॥ इत्युक्त्वा दूतेतते ।

महाभारतः ।

अतानन्दशिरमं ।

सूत । सभायां नृपयुक्तावां जनकस्य पुरोहितः । शतासन्दोषप्रघाह-
प्रक्षयती सर्वभूभुता ॥ २३ ॥

शता । अद्भुत जनकशुक्लं लज्जितः सर्वयते दशवदभुजानां कुण्डि-
ता वनशक्तिः । नमयति घनुरैशं मःशरादिप्रयोगेन । निभुवन जयशस्त्री मैथि-
नी कस्यदारा ॥ २४ ॥

नृपतिभिरव गृहीतेषु नृपि जनकवाक्यं ।

जनक । आतीपात्तरतोऽप्यमी नृपतयः सर्वं समभ्यागताः कन्येयं कथ-
यैत कोमलस्वभिः कीर्त्तिस्तुगातमया । नाकृष्टं नच टङ्गितं मनसितं नोत्था-
विर्गन्धानतः केनापीदमहो मह इगुरुतो निर्वीरमुन्नीतसे ॥ २५ ॥

ससखीरमसीताशिरमं ।

सखी । रामोऽदूष्योदण्डात्मो जानकीनामकीकता । अनयोऽर्याग्यउदाहो
घनुरैशः पयोमदान् ॥ २६ ॥

कमठपुष्पकठोरमिदं च नु मधुरमूर्तिरसौ दृष्टमद्वयः । कथमधिष्ठममेव
विधीयतामहतात पञ्चस्तवदाह्वयः ॥ २७ ॥

श्रीरामेण्यङ्गकुर्वन्ति सीताया उसाह्वयव्यग्राहः ।

लखन । देवश्रीरघुनाथ किं वज्रतया दासोऽस्मिन्ति कथाकोमेऽदीन-
वि भूधराङ्गनखे ज्योतिः पिनाकः किरान् ॥ २८ ॥

तन्मामादिश्च वीरवत्स्य भवतोवाक्कादहं कौतुकी । भोदुर्लभं प्रपन्नचित्तं नम-
यितुं मया कृतं सदनं तमः ॥ २८ ॥

सूत्र । गृहीते हरकोदये रामे परियोगान्मुखे । पश्यन्ते नयनदामं जानकी
जामदग्नये ॥ ३० ॥

गृहीतेषु नृषि रामेन सख्यः ।

पृथिव्यिरामश्च भुजकुमाराद्यैर्ना त्वंकूर्मराजतदिहं विसमं दधीषाः ।
दिक्षु पुराः कुरुत तन्नितये दिधीर्लामाद्यैः करोति हरनाम्नं जमातस्य ॥ ३१ ॥

पृथ्वी यातिरसातलं यत्किमितिर्नमृपक्षामख्यं विभुत्सु भवति कूर्मराज
सहितो दिक्षु पुराः कातराः । आतम्यन्ति च हं हितं दिशि मदैः साङ्गैश्च सा-
दिभिः कस्यपि रक्षुपुङ्गवे पुरजितः सख्यं धनुः कुर्वति ॥ ३२ ॥

तत्र नृपतीनां चेष्टा ।

सूत्र । रामेन वज्ररासनं तुल्यति स्मितास्थितं पाथिवैः सिद्धासिद्धनतप-
दे च वृत्तिर्दत्तामित्रतालिका । आदोष्यप्रपन्नाकुली क्षिप्तस्यैर्मुनिं मुखा-
स्थालने सन्तीकार्यजभङ्गः पर्यनिपुणः सिंहासने मूर्च्छितं ॥ ३३ ॥

उत्थितं सहस्रौघिकस्य पुण्यैः साङ्गैर्मुनिनामितं भूपानां जनकस्य संशय
धिया साणं समास्थापितं । वैदेहीमनसा समस्तसहसाकृतं ततो भार्गवैर्गोप्राहं
कृतिमुद्गनेन सहता तद्गुणैश्च वनः ॥ ३४ ॥

वन्धनरुविधेः सुतीर्मुखरवप्रदौदिशः क्रोडयन्मूर्त्तिरुत्तमहेन्दुरस्य दत्तव-
प्रदौकुचस्याभुतः । अत्युच्चैर्बधिराणि पश्यन्कुचान्यदौघ सन्पादयन्मूर्त्तिं
स्यधमार्गं दोषैश्च दत्तकोदय कोलाहलः ॥ ३५ ॥

कोलाहलनिनादयश्च हरिश्चानुगमयन्सप्तय ध्यानां तानिवा-

रमभुनिवरास्तार्क्ष्यान् श्रीभयम् । उन्मुक्तानिरसातकानि अगम्य-
तापि संभूतवान् श्रीमन्नाथवाज्जदकनिदरात्प्रादक्ष्यमभूत् ॥ १६ ॥

कुण्डलीमघनुः कठोरनिमदस्तनाफरो दिस्तुयं बह्मदाजिह्वेर्विभार्गम-
नं बभौःशिरःकम्पनं । दिग्दन्तिस्तुलनं कुलात्रिचलनं सप्तार्क्षान्दोस्तनं वै-
देहीमदनं मदान्दमनं चैलोक्तसम्भोजनं ॥ १७ ॥

कोदक्षज्ज्वान्मुखरीकृताद्यं वरं वदेत्यं जयकाकजायाः । कवन्वसामान्य
अनुर्विषासं कमानितं चोक्तविर्षिणीषीति ॥ १८ ॥

काच श्रवानन्देनाभीसेदशरथे मिथिलां वैतापिकैः पठितं ।

वैता । जगत्पुपतिवाक्यं पुनसमन्तकृत्यं सरभसमुपगृह्य श्रीशतानन्द
वाक्तात् । अपरमपितनूजदन्दमादायकृतः श्रुतरघुपतिशैव्यः कोशचेन्नेय-
मेति ॥ १९ ॥

सूत्र । स्वातिथ्यमात्रमहितं मिथिलाधिनाथः कृत्वातिथिं दशरथपरमा-
तिथेयः । सोमेसुतेप्यस्य कृष्णधुञ्जकन्यकोच प्रत्याददौ विधिवदेव तदात्मजेभ्यः ॥ २० ॥

निःश्रावसर्दल रसाजगभीर मेरीः क्लारताश्वर आह्वयनादजातौ ।
पूर्वैवभूधरजी गगनात्तवाचं पावित्र्यं चैरघुपतेर्जन्तवाकजायाः ॥ २१ ॥

रघुजगत्तमहीन्द्रयोक्तदानीमभवदयल्य विवाहसङ्कलनीः । निभुवन
जगतामनन्तं खण प्रमदमवाप मनोरथकवीतं ॥ २२ ॥

सीतां श्रीरघुनन्दनोद्य भरतःकोशधुञ्जीमाश्रयौ सौमित्रिः जतपत्रशु-
भर्ता सीतानुजामूर्मिणां । शत्रुघ्नश्रुतकीर्तिमुत्तमगुह्यं कोशधुञ्जीमूर्ध्ना
कानादाय कृताक्षेवो दशरथः सीतांपुरीं प्रस्थितः ॥ २३ ॥ निष्क्रान्ताः ।

॥ हविप्रथमोदः ॥

द्वितीयोऽङ्कः ॥

चित्रपथ कथनम् ।

अथ पथिपरशुरामेन संसर्गः ।

सूत्र । यद्बभूव जनकान्जातते रामवापश्रुयतेर्महदनु । तद्भुजिस्त्वय
रोषितस्त्वयराजगाम जमदग्निं भोसुनिः । ४० ॥

राक्षसः श्रीरामश्रुतिं परशुरामं स्मारयति ।

कुर्मन् कोपादुदञ्च मविजिरम्य सटापाटनैर्द्विपातैरद्यापि सचकलकुल
वधिरसस्त्रिस्तुधाराकुटारं । सीधैर्लिङ्गासपातैः पुनरपि भुवनेत्यातसा सूचय-
न्मद्राक्षान्ममैर्गर्भविशेषं त्रिभुवनविजयी जामदग्न्येषमेति । ४५ ॥

अपिच । ब्रूहातुम्भितकपपचमभितस्तूचीषणं मृकतो भस्मनिग्ध पविण
काष्कनमुरो धनोत्पदौदारवीं । मौल्लामेकलया निशङ्कित मधोनासथमाङ्गि-
ठिकं पादौकामुं क मद्राक्षुचकलं दक्षपद्वैप्यकं । ४६ ॥

सोऽयं सप्तसमुद्रमुद्रिवमही येनार्जुनादुद्धृता ह्रिता मैरवसङ्करेतिकठिनं
कण्ठं कुठारावले । देवानीरनिरोधहेतुमहत्तं नादोऽसकलं जगत् सखं
सकलमसकलवत् त्रितुवधानर्धेव चर्षीवता । ४७ ॥

वचानामिति सङ्कराङ्गभुवं देव्यार धारास्वस्वाप्यत् सचविजो
कण्ठवधिरैर्गैरिक्तुनाभूरभूत् । तादृशवीरवर सुयमर परस्त्रीककयाकर
जीवाप्यकरदामरेनुभिरभूरेन देवकुटा । ४८ ॥ शोधं नाटयित्वा ।

जाम । केनेदं वाचदक्षान्तरमिच्छता भनमजगत्तं घनुरिति साग्रहं
वारणये । ४९ ॥

पार्यन्त्यानिजभक्तुं वासुधमिति प्रेम्णाधरभक्तिं निर्मोमेनचवासुधेर्निपु-
षितं यत्सादरं नन्दिना । भक्त्यवतिपुटेन्वनं चतुरिदं तन्मन्मथोन्माथिनः
सत्येवंभवि रासनामनिमवि वैधीकृतं दृश्यते ॥ ५० ॥

इत्युक्त्वा सतर्कसासुयम् ।

सहस्रबाहुस्तमर्हद्विषाकस्तं चक्रवर्ती मुनिवन्दनोद्यं । तं सेनयुक्तेऽ-
काशेन वीरस्तथापिभौ प्रपन्नतुतर्कमर्कः ॥ ५१ ॥ इति सूर्येन्दुवचनम् ।

उक्तस्योक्तुत्थमभोगपि प्रपन्नयत्तुं क्षणसन्तान दोषादुद्दामानेन विंशत्य-
वधि विप्रसतः सर्वतोराजवंशान् । यैवंतवक्तुपूर्ववृद्धमवनि महामन्दमन्दा-
वमान क्रोधाद्भूः कुर्मते मेमलकुविदितः सर्वभूतैः प्रभावा ॥ ५२ ॥

कुप्यन्त्यपविश्रोतव्यकविगणमनौ । यथादासदिग्गुं ताभिभवस्य क्षणशि-
रसःशेषान्कुप्यान् कुर्मते । तावदस्तजन्तास्तः पितुर्मर्षस्त क्षयंशो-
कतः सन्तेषिजनुगुप्सया वरमया हसनेनोक्तेन वा ॥ ५३ ॥

अपिच । आचार्यवार्तवीर्यार्पुनभुक्कविपि न केवलीशास्त्रभिज्ञः केवूर-
दग्रिरतोत्तरकृष्ण रत्नत्वारघोरकुठारः । तेजोभिः क्षणगोचमणयसमुदित
वाहशार्कानुसारः किमप्राप्तः कुलिं ते पुरमथन धनुर्भङ्गपर्व्यंक्षु कस्य ॥ ५४ ॥

सकुठारं प्रदर्शयति ।

अप्यस्मिं जमदग्निराचम परैर्यैः ख्यते योचयैः खूयेचाहमहं दुभिर्गु-
विभिस्तपोभयेसाक्षिणः । इत्येवोदयवाभुजोर्भगवतो भाविकृधाविपुः
आध्यात्म्येनप्रपश्ये परकुत्तापद्यापयुनापये ॥ ५५ ॥

कीरामःसानुमयं ।

वाहो निषेधनिविदितं नमजान् कस्य जेयम् कस्य सुतरामयमेवदोषः । तत्ता-
यत् परकुटीरममक्षमल ठिक्कस्य दोर्विषासितानिमुदेमुक्ता ॥ ५६ ॥

राममुज्ज्वलनाम्नोर्वेन परशुरामः ।

परशु । अथवाग्रस्थी रामो मद्यश्चन्द्रवार्तिकः । पुराणेऽर्जुनं येन
भगुं तिष्ठतिभारोवे ॥ १७ ॥

श्वमाश्रयं श्रीरामःश्विनयः ।

राम । स्फुटंवायिमवास्फुटंकार्मुकं पुरयैरिक्तः । भगवन्नाम्नोर्वेन सभ-
व्यत करोमिर्नि ॥ १८ ॥

हाराकथ्येप्रभवतुतदामननिन्नाकुठारःकीर्त्या मेनास्त्रविषसतुनः कल-
नवाजसं वा । संपद्भामोनिस्त्रधममुत्तं प्रेतभर्तुर्मुखं वा उदात्तदामवतु नयने
प्राप्तयेतु प्रवीराः ॥ १९ ॥

कपियः निहन्ता । श्वामोविप्राहृष्टपूराचवां नयः । श्वयंश्वे कुठारसे
कुठाराम श्वोचिर्त ॥ २० ॥

अथ युद्धोद्यते परशुरामे दासराथिभुजे समक्षः ।

भोजनभक्त्यासमं नद्यतेसंयाम वार्त्तापिनः सर्वेहीनवन्नायं वन्नायं
युयस्मितामूर्धनि । अस्मादेवतुयं श्वरायनमिहंराजन्वा नानामयं युष्माकं दिन
नन्मनां नद्यतुयं यद्धोपवीतंनयं ॥ २१ ॥

अथ परशुरामंप्रति चक्ष्मः ।

पुरोजन्मनाद्य प्रभृति समक्षमः अस्मत्प्रेर नपुनः यैर्ना वा रघुकुचभुज-
क्षितिभजा । अशीरंशीरं दासरायतुज्जो मामयमयं मयायद्धो पुष्टद्विज-
मदीक्षा परिहरः । २२ ॥

अस्माकं सामन्वन् श्रीरामः ।

श्रीराम । जतः सोहंदिनपरकुचे कपिय शोनिवेधो निशानिप्राप्ति

भनवतो हृदयिष्यात्तयाः । अस्मिन्नेकचतुर्भुजोदुर्बो वाचरोवा विभेद्युक्त
ग्रहचतुर्भुजः साहसिकादिभेति । ६९ ।

तथाविशामंयति ग्रहचतुर्भुजः ।

तथापनीयभुजवीरुनीतसाहं प्राग्व्यभक्त भवतिमिनितामार्गं ।
राजकचप्रधनसाधनमस्तदीयमाकर्षकात् कनिहं ग्रहचतुर्भुजः । ७० ।

सूच । राजकचदादाग्रमुक्तयेषां वाचकचतुर्भुज तयाचकर्ष । भातिक्ता-
ज्ञात्वाचरभक्तोयं तस्मिन्पिच्छेयस्य भागंयस्य । ७१ ।

तथापमाकर्षति वाचकचदादाकार मुभापिबिज्ञात्मेना । साधुवैशिष्ट-
विद्वेद्यक्त्याकक्षा विभक्त्यापिदिशेयतीति । ७२ ।

भार्गवव्यानुगमं ।

वःकात्तवीर्यस्य भुजावसाहसं पिच्छेयवीरोदुधियामदग्नः । तत्तत्तयो
राजकचविच्छेदमुक्तमस्तस्य पञ्चवीरभूष । ७३ ।

वाचकचूर्णितमर्षमुक्तयस्तु साहायिकादिभिर्योवीरोविजयिष्यतिः तत्तत्त-
तीरोक्षामधस्तत्तत्तत् । तेषोक्ताभवदानदक्षिणभुजावसाहसिरोपयो देविपं
दिनस्तत्तुये तस्मिन्नेका न मामविश्यादि । ७४ ।

आमदग्ग चरकपडिपोरत्त ।

अविजयमद्वितः समग्रभावे देवः दिनाद्योगुर्वर्षीयं यत्तु नतद्विदां यकि-
नमुक्तं हितव्यमस्मि । आगच्छतस्मिन्मुञ्जितमही विद्यां च दामावधिः सखं
पुत्रमयोनिधेर्ममवतः किं किं यतो योत्तरं । ६८ ।

सुच । आत्माप्रभावे दधुनन्दस्य मद्रकुमारिण्य ततोपिमादं । विषयज्ञ-
विद्वज्जमद्वि सुमुखो मद्राक्ष्य चमोत्रिभुजः । ७० ।

यथैरानं पदिकव्यभारं च जीयमाकर्म । दामाधि सखदामाद्यः पुनैव सख-
कोत्तरा । ७१ ।

मद्रागतिपदकुदाममुनेः सौक्यात् न तत्तर्कमुज्जमात् पितृमातृवैद्यात् ।
सम्मान्यमास्तमविष मुद्रवकातीभिर्भासते विमपुर्दोषप्रज्ञानं दामः । ७२ ।

यथास्तरेज्जनकजा दधुनन्दनैव दृष्टाविरामदमद्वानिवीडिताङ्गे-
ज्जास्योवद्विद्वदं सखदामाधी चमोत्रपावकचिचे चरमस्यसिमे । ७३ ।

वद्विजयमद्वानाद्युति सीतानन्दमम ।

सखं वातेस्यद्विचिनी चामवे तिलपुत्रे माधीमादि सखसुष्टिने तद्विजा-
द्विद्वद्वे । दामाद्यामंमुद्रवम विरामन्दरे सखुवोभूत् कामेऽक्षं जगज्जन-
या मन्दवनी ज्ञान । ७४ ।

सुच । जगज्जनमैराका मुद्रेकालैः सखुविद्वः । योत्तरकात् सुमिपाव
कोत्तरा च सुमज्जना । ७५ ।

बभ्रुपतिप्रभेदकः संस्कृतशब्दकोशः । लक्ष्मीनारायणः महाभाष्यमूर्तिः
व्यवस्थितः । ७६ ।

कुम्भजयसुतेषामे अमुङ्गं यथोचितः । मधुपाषाणेष्वेहामे योभित्ता
योमपासतः । ७७ ।

देवतायनवाक्यात् सर्वथा प्रत्यक्षम् । कर्मिवाक्यानि वाक्यान् सर्वं
वाच्यवाक्यादा ३ ७८ ।

सुखमाकाशितं वर्णयन्निदम्भम् । अक्षयितवकाशस्य राजादय-
दकाशतम् । ७८ ।

अतस्तेनैवोपुन मन्वीदमुपग्रहः । तत्रैवैकवदामस्य प्रचोदयति
इत्यत्र । ५० ।

श्री मेनुनामतेवीदेयुधामिनातुक्काव । पुता रत्नरथोमहर्षयः ।
नन्दवीरुणः । ७१ ।

मनसावाभिषेकान्नं जगद्गुरुः । आप्तव्यमितं धूमेसमवा
विष्टकारिणः ॥ ५२ ॥

मानवाधिवरयोः प्रभुः सवितायै । सुधानित्यायभक्तं तन्मनुजं
प्रवर्तिव । ८२ ।

कपूरप्रविष्टरीतः विभावय सुषोमय । अथेव भरतेदामो कथयय
महाययः । ५० ।

विश्वदेवतायां पूज्यतामस्तुतथा । शिवदेवतायां पूज्यतामस्तुतथा ।
 सर्वदेवतायां पूज्यतामस्तुतथा ।

चकाररामः सर्वविधिवाञ्छितं हिताविधं । मृत्युभ्योऽन्तर्धानादि कृत्वा
प्रदमनेषितः ॥ ८६ ॥

मृत्युर्वाग्दुष्टार्थादि वाञ्छेयासेव्यैकत । स्वयम्भरवः प्रीतोऽन्तर्धानादि
प्रमादया ॥ ८७ ॥

रामस्तु श्रीचन्द्रसेन सर्वे विषयवाञ्छितः । वेदामति कक्षाचोपे रामः स्वयं
प्रदायकः ॥ ८८ ॥

सर्वभूतिवभूतामां कभूतगुणवपहः । रामचसीतवाद्याधे विमहार वदन्
वदन् ॥ ८९ ॥

इति सर्वनिष्कान्ताः ॥

इति द्वितीयोऽङ्कः ।

अथास्त्वं वृत्तान्तः । तद्विस्तृतं पुनर्विचिन्तयामासि तत्रैव कथयितव्यम्
होतादारभ्योत्तमवतिसप्तहोत्र पर्यन्तं कथयिष्ये वदस्व होत्राः । आदिरस
वटितः सुभाकाकाशमि महावीरायेसरनेकरि श्रीरामचन्द्रकथाः श्रीकान-
काः । अन्तःपुरक्रीडावर्णनं पाठयस्व मां । तत्रैव कथयितव्यम् । अथ
मार्गस्थसुवृत्तान्तवटितं होत्रान् श्रीमहाकवीनि रामचन्द्रावुद्युक्तानि त्रये
कथयामहेति कथयामि त्रयोऽङ्कान् । अथ यद्विदुर्भिः कथयितव्यं त्रयोऽङ्कान् ॥

द्वितीयोऽङ्कः ॥

पुनर्योगा ।

प्रथमं सूत्रधारः ततः सप्तभाजनद्वयस्य सुभक्त्यात्मनः ।

भुक्त्याभोग्यसुखान् कतिपयदिवसे दास्येधर्मीयत्वासाक्षं वञ्चित्कुलानः
अथ मुनिपितुः प्रायश्चापपत्रात् । धर्मोक्त्यादिवक्षाभक्तिन निरक्षरतां हाम-
होत्यात् हेतोः सत्त्वादयः प्रथमः प्रपन्नतिगमसः सम्यक्भूतधामी ॥ ८० ॥

दि हागो भूखरो भूदुह निरुततराः स्यादताराः स्मृदनिस्तर्भागे भागकीरं
सहस्रसमयेदौघिरी शक्तुष्टिः । मध्याह्ने भाग्योक्तः प्रथमवतनति स्वीय
नेरप्रकारो वारंवारं मीरप्रलयश्चमहाभोग्योत्तारयोगः ॥ ८१ ॥

अनासरे दशरथस्य भेदा ।

सूत्र । दानेनयचरंदृष्टा चोत्तमर्त्तासहस्रवत् । योगदाण्याभिषेकाय नि-
विष्टायाः दिदेश ॥ ८२ ॥

अथ रामाभिषेकप्रसङ्गे सुमन्त्रौषधिनिर्वाह्य नागदां प्रत्याह ।

सुमन्त्र । श्रीयोगराजमुपगतानवचोत्तराणां रामदाण्यावहनसामा-
नुष्यम् । दाण्याभिषेके परतोत्तमस्य कर्तुं यादिरुजानमुदजनाः कुर्वन्तमो-
दः ॥ ८३ ॥

सूत्र । रामाभिषेके मदविमलायाः कक्षाकुतोद्देशमघटकादयः । सोपा-
नमार्गिणं चन्द्राक्षकं ठठं ठठं ठं ठठठं ठठं ठः ॥ ८४ ॥

केकयीप्रवृत्तिः ।

अथ केकयीसगतं पतितमनसोऽन्तरं राजानमुपस्थापयित्वा प्रकाशं जयति
जयति महाराजोद्विग्नः ।

सूत्र । द्यामोशेन्द्रीवरामं वरजयनयुग्मं विभ्रतीस्वर्गकान्तिं मन्तारान्मान
सुचैर्द्वयमवदत् केकयीसाधुमधो । राजनराभाभिमे को विरमतुजडधीर्नि-
ष्काशो कुचेक्षितं भूपुत्री यस्त्वपत्नीसहिभनतिवर्धं भूपुत्रीरामचन्द्रः ॥ ६५ ॥

राजाचारः ।

केकयिराजास्यतांजपविग्रहं केकयीस्वमेवं कथयतिराजानं किं तत्स्वमकु-
रोयं वधूः यतोऽप्यस्यास्मात्समानुपदमेव मन्त्रोत्पाताः दृश्यन्ते तदेतादूरतो नि-
ष्कारय मन्त्राचारप्रकटीकृतं वरजयं प्रदीयतां वदेवसीताकण्ठस्य सहितस्य रामस्य
जनप्रसादं भरतस्य धनार्त्तिते अभिषेकः ॥

ततोद्विग्नः ।

ह्यारामभद्रप्राधिकाभूपुत्री ववपत्नी तथापितस्य भुवःपरिराज्यं कथयितं
ब्रह्मति मन्त्राचारप्रतीतिं निवारयामास ॥

सतः सुमन्त्रः सजते राजस्येऽप्यभिप्रायकतत्त्वमेव ज्ञानारामचन्द्रावनिवे-
दयामीति निष्क्रान्तः । जयति जयति श्रीरामचन्द्रः भूयस्ते सुमन्त्रोऽसि निवेदया-
न्वात्सानभिरमन्त्रः ॥

सुचैर्वकेवसुतामगदीजनायां माकुन्त्यमुन्मदकुक्कुलशरयोधे । तुभ्यं
निवेद्यमसति शक्यस्येनरेजे प्राक्सीकृतं वरजुगं समयाचरितं ॥ ६६ ॥

तदेव वरवृत्तम् ।

रामोऽयं तु वनं चतुर्दशसमासुर्ध्वा जटो धारयन् वन्द्यो वृत्तिमुपागतो विरचित-
तांसीतासखः सानुजः । राज्यं सानुवरं समुन्नतमिदं संन्यस्तवांस्तु ते क्षुत्पे-
तस्तु निष्ठुरं वचददभूमिगतो विद्वजः ॥ ६७ ॥

केवरीप्राप्य श्रीरामः ।

वैष्णवस्यैः परिवृतेषु वनेषु वासस्तापत्रया जननितपतवापुरोक्षः ।
प्राप्ताग्निजस्य भरतस्य च राज्यलाभो रामेव देविकिमतः परमर्जितम् ॥ ६८ ॥

युष्मच्चरवाः प्रजाममिच्छन्तः पुराग्निष्ठास्तः ।

रामः । श्रीरामोऽयं यमप्रति वस्तुतया प्रजानतीभाश्यामेव चरुतारं
कृत्वा वाचदात्राहमि ॥

सुचः । तातं दधरर्धं नत्वा मातरौ जननीं ततः । मैत्रिण्यासहिता रामोऽ-
प्यग्रेन वनं ययौ ॥ ६९ ॥

गुर्वाणामरिषाचनात्पुतिवर्णं संप्रस्थितं राक्षसं दृष्ट्वा सौत्वरिता विदेहतनया
संस्तंजनं पुच्छती । नत्वा मोक्षकन्याकां विपुलसं पश्चात्सु मित्रां पुनः मुकुसौकु-
लादिष्वामिषकुलं रामानुजाप्रस्थिता ॥ ७० ॥

अथ सुमित्रागमनं ।

चक्षुर्ग्रेप्रति सुमित्रावचनं ।

रामे दधरर्धं विद्विमां विद्वि जनकामनां । अयोध्यामटवीं विद्वि गच्छ पुनरथा
सुखं ॥ ७१ ॥

रामप्रति-सुमित्रावचनम् ।

• वाचाविदेवतमयाचरितौ भवन्तौ दिग्दक्षिणाश्च रजनीचरेष्वङ्गजुष्टा ।
तदसुखसुखतथेदमुदाहरामो मारामग्रज्जयदक्षिणदक्षिणायां ॥ १०२ ॥

अथावसरे पौराः प्राङ्गः ।

सूत्र । अभिनवगुण्यग्रामेरासेविमुद्यतिपत्तने तदसुखदमायादावरे निम-
ज्जनिस्तप्पने । अथसुदयसैवर्ज्योर्गुर्वोपरि मनुकेकयोक्त्रिः षडिष्टं प्राथंप्राक्षे-
मोचतपोवितां ॥ १०३ ॥ ततःसर्वे निष्क्रान्ताः ।

अथ वनप्रस्थे ।

सीतातमर्षम् ।

अथ वनप्रस्थाने षष्ठि सीतावधत्ताशमलेदः ।

सप्तःपुत्रीपरिसरेषु धिरीषमृष्टी सीताजवात्निजतुराणि पशानिमज्जा ।
वनप्रस्थानि निपदित्यसङ्गदन्तोराभामुजः क्षतवतीप्रथमावतारः ॥ १०४ ॥

सहैवसर्गाभरकप्रसूने रिहैवसाकातपतापितासि । दिनाक्ताभ्यानिवना-
न्त्य मूनिवर्केन वेदेहि विचक्षुषेथाः ॥ १०५ ॥

बभूवुः कर्षं दर्शयति ।

सुनिमजः प्रविशति ।

नार्यभिक्षुर्वदंमुपतिमात् नातिदिक्षुर्धनुर्गुणराजः पुनोभक्षिर्नहिजटाभू-

इमार्दधामः । नारयणो जगद्धरः पश्यन्सादकस्मात्पुण्ये रक्ष्ये नवनवधन-
प्राप्तः कोयमेति ॥ १०६ ॥ इति परस्परमवसोक्त्यन्तस्तु ।

धरणीप्रति श्रीराजः ।

अथ दत्तनिम्नास्त्रिभुवनार विन्दान्ति नरधरणां वासकस्तत्सुख-
नी । अथ नित्यतुल्यं पादविन्यास देहेत्यजनिजकठिनत्वजानकीवासरथा ॥ १०७ ॥

पथिकवधूनामामनः ।

पथिपथिकवधूभिः सादरं पृच्छमाणा कुवलयदक्षीणाः कोयमार्थेत्येति ।
शिवविजयितमहं व्रीहिकिभ्रान्तनेत्रं मुखमवनमयन्ती स्युः स्यात्सीता ॥ १०८ ॥

महधरकपातंगम्यतां भूः सदभ्राजिरचय सितयानां मूर्ध्नि चर्मकठोरः ।
तदिति जनकपुत्रीसोपमै रभुपूजैः पथिपथिकवधूभिः प्रक्षितावीक्षि-
ताप ॥ १०९ ॥

इति पथिकवधूनां प्रस्थानं ।

सुत । प्रथमपथिकमस्मिन् काननेरामभक्तं तदनुचरम् आदिष्येवमेवाकि-
नीसः । त्वरितमगम्यकोपार्थं दक्षी दिगन्तान् कृष्णवर्णमचिरेन्दुं रोहिणी
वर्तिनाय ॥ ११० ॥ निष्क्रान्ताः ।

पुनरयोध्यादर्शनं ।

कुम्भमुदधरयवोरागमनः ।

अथ श्रीराममनुजव्यासतः सुमनो दशरथं प्रति ।

सुमनः । भवद्विराराज्यमपास्यतूत्तेवर्गं कर्मभैरवमुपवीतः । निवृत्तपुं-
जरापहृतां तं कथ्यसे मां दनुसीतवाच ॥ १११ ॥

तदाकलाय दशरथः ।

आहृतस्याभिषेकाय प्रस्थितस्यवनाय च । नमयाचक्षि तकास्यसत्त्वोप्या-
कारविभुमः ॥ ११२ ॥ इत्युक्त्वा ।

दशरथः स्वममनाधिपति ।

इदं यमोपयतोसि दिक्षु सन्तोसुवीक्षसे । कस्य राममतोसीति सत्त्वापादनु-
गीयते ॥ ११३ ॥

सुम । श्रुत्वा सुमन्त्रवचनेन वनप्रयागं प्रापस्य तस्य च विचिन्तयिष्यामि चेत् ।
हाराववेति वरदुर्बलं हि नृपेभ्यः निन्द्यस्य दीर्घतरं सुखं कथितं न भूयः ॥ ११४ ॥

अथ पौरजनात्मनः तदुत्सीह ।

पौरजनाः । जातः सूर्यकुलेऽपि तदश्रयः । स्तोत्रीभुजासद्यः स्त्रीतासत्य-
राजकाप्रवर्धिनीयस्यानुजेतकप्रायः । शोहं क्लेशसमो न चास्ति भुवने प्रत्यक्षविभुः
स्वयं रामोऽपि न विद्वन्मितापि विधिना श्रान्तेन मेकाकया ॥ ११५ ॥

जामाताः पुत्रवोऽपि भगवतीश्वरीः स्वयंकनका रूतो यस्य वभूव कौशिक-
मुनिर्यथा वशिष्ठः स्वयं । योदाता जनकाः प्रधानसमये चैकादशमहाप्राजाः किं नृमो
भवितव्यतां हतविधे रामोऽपि बातावन ॥ ११६ ॥

प्रविष्टोऽप्येकस्यैभरतः ।

अथ सन्निभिरानीतो भरतो मातरमुक्तिप्रत्युक्तिस्तथापुनरुति ।

मातृजातः कदातः सुरपतिभवनं द्वाकृतः पुनः शोकात् शोषोऽपुनः शतं तु योऽस-

वरजतया यस्मिन्नातः किमस्त्व । प्राप्तेऽसौ कावनात् किमिति नृपगिरा जितवन्
सौमभत्ये महांश्चक्रः पश्यति किमिदं वधराधीश्वरा हास्यतेऽस्मि ॥ ११७ ॥

रामेप्रति तत्पुत्रार्थम् ।

रामोमूर्ध्नि निधाय कावनात्प्राप्तमिवासां गुरोस्तद्वक्ष्यामि सखायेन
सकलमन्त्रासहैवोच्छ्रितम् । श्रीश्रीराममयात्तया कथयन्नेच्छेयं यतस्तेभ्यः सौ
मित्रिः सन्निभुर्नृपोपि भवतस्त्वापादितः स्तुतयः ॥ ११८ ॥ इत्युक्त्वा ।

पुनःकथयन्नेच्छेयं भवतः ।

भरत । मैघानिहृतमतिरामकुचोपितेष्ु वंशेष्ु सत्समिधकापिञ्जिताश्वनीषु ।
मातन्द्वाजनिवने विभवस्त्रिकेयहाहन्तः केकयकुताकथमाविरासीत् ॥ ११९ ॥

आमन्त्रितोऽस्मिन्निधाय कावनेऽप्यमानन्दयन्ममलिङ्गानवचोक्तमेव ।
हाहन्तः केकयकुता मयनाभिरासं रामं कथं च मुनिवैद्यधरं चकार ॥ १२० ॥
इति सर्वे निष्क्रान्ताः ।

अथ पुनर्वचनं चित्रकूटाश्रम कथयन् ।

ततो भरतवनेसमायातं प्रति श्रीरामः ।

राम । परस्त्रीमातेष्वपिदपि न चोभः परधनेन न मर्त्यादाभङ्गः कृत्स्नमपि
न नीचेऽपि भङ्गिः । रिपेष्टैर्यं धैर्यं विपदि विद्रुयः सम्पदि सत्त्वानिदं चर्मभूतम्
भरतनिवतोऽयस्सत्सिद्धः ॥ १२१ ॥

वाक्काव्यमनसकृमेऽप्यनुमे पीतितुं दैन्यमृता निधायान्धसन्सखोऽविति-
रतिर्लोकार्पिवादाद्भयं । भक्तिः कृत्स्नि शक्तिरामदमने संसर्गमुत्तिष्ठत्येच्छते
येषु वसन्ति निमग्नं मुखाद्येभ्यो न देवो नमः ॥ १२२ ॥

अन्योपदेष्टेन भरते प्रिययति ।

सौमन्योऽर्थधर्मसेतुर्नराणां काकेषाकेषाचरीयोभवेद्भिः । दत्तातयाभ-
विनः धार्मिकेनानभूयाभूयो धाचतेरासभदः । १२२ ।

भरता क्षमते ।

भरत । द्वाक्षन्मातरदहृज्ज्वलितानसोर्माकामंदहृत्प्रनिष्ठेकहृत्प्रयत्नः ।
ममन्तुतान् विषयेभरतःक्षणीकं श्रीरामचन्द्र प्रदधेःकुनविप्रयोगे । १२३ ।

श्रीराम । मांघतेनक्षितया विपिनेबुवालो राज्ये/वचिर्जनकवाग्ध-
वसुनस्य । रामानुजस्यभरतस्य वयप्रियाभाः पादारविन्दकुमसेति वय-
साक्षाः । १२४ ।

वतः सीतांप्रकमति भरतः ।

कूप । मूर्ध्निवद्वजटेन वक्त्रसभृतादेष्टेन पादानति कुर्वीते भरतेतया
प्रदितं मारुत्तरेःसीतया । वेनोर्विन्नु विहङ्गसंकुलतद निःसंमदः । आपर-
ष्टेष्टेपिक्वितैवभूरितिरभुक्ताःकथयःप्रसवे । १२५ ।

ततः श्रीरामवादान्तोभरतः ।

कार्योराज्यमर्करोतु विपिनेवासेमयासीकृतकृताया परिषाचनव-
वर्षेभुक्तानुतोभवान् । इत्युक्तोभुपगव्य पाहुतमनायव्येयदाराप्रदः संप्रतो-
भरतस्तदनिम्पुरी मादावतयादुके । १२६ ।

राज्येतिहमिचिकुच्य नन्दिरामगतःकथं । राघवात्मनापेक्षी भूमतोमा-
वयम्हो । १२७ । विष्णुः ।

अथ सगोदावरी पञ्चवटीवन कथनम् ।

तत्र सीतासहित रामकन्याकरोदात्मनः ।

सूच । दृष्ट्वास्मान्ध धिरायविहाय पित्रकूटस्थसीमिह विराधवधं वि-
धाय । कुम्भोद्भवेनमुनिना सहसन्प्रयिता रामोनिवासमकरोदधपञ्चवती ॥ १९६ ॥

तंययोदमिववीर्यसञ्चल्य कस्यमान कमनीयकथायाः । तान्प्रवृत्तिविदुषु-
दवधे दक्षनागनक्षिप्रिषुवानः ॥ १९७ ॥

राघवेनचधुनारधुनाथ प्रेरितेनविपिनाधुनीतं । सर्ववर्त्मकरोदधिक-
कर्मिणारकुसुमंकरभोः ॥ १९८ ॥

तत्र जमनसमये रामचन्द्रं प्रति सीता ।

सीता । पक्षमन्तरजोभिर्मुक्त पाषाणदेहामलभन यदहल्यां गोतमो-
धर्मपत्नी । तस्य विधरतिश्रीर्गयाध विंश्यादिमादे कतिकतिमवितारस्तापसा-
दारवनाः ॥ १९९ ॥

अथ लक्ष्मणेनही दृष्ट्वानाविक्रमाद्बुधति नाविकः प्रविश्य रामचन्द्रं प्रति ।

नाविक । मानुषीकरवदेभुरक्षिते परयोदितिकथा प्रचीयसी । काकया-
मि तवपादपङ्के आयदादहमरोः विमनारं ॥ २०० ॥

उपगतनुरहस्या गोतमस्त्रेहयापादियमपि मुनिपत्नी प्रापिताः प्रपिवा-
स्यात् । चरन्मन्त्रिनसङ्गानुराधने जमनीभक्तुधिरमियनः श्रीमतो प्रोत-
यासी ॥ २०१ ॥

अथ परंप्राचाकथनं तेषां तत्रविवासस्य ।

सूच । दृष्ट्वातिदेवं जनकात्मजाया कनैवरामः सहकन्याजेन । गोदावरी
वीरसमाहितेषु देहेषुचक्रे निजपरंप्राचा ॥ २०२ ॥

ततः दूर्योधनाप्रविष्टिः ।

ह्रीमाधयाहरतिदूर्योधनेति बुद्ध्वा कौमिचिन्वा - सपदिस्त्रुनिष्कतनासा ।
सारावकस्यभगिनी कुपितायमत्वा प्रत्यागिनाय खरदूषणं सैन्यमुप ॥ १९६ ॥

चतुर्दशसहस्रं यदमनकंरस्योग्यं निहत्यमुघिसत्वरं सखसमेकवाजेन
सः । खरंविशिरसान्वितं तदनुदूषणंदुर्द्धरं अघानघ्नघोषकरदुरितकार्मुकी
राघवः ॥ १९७ ॥

सीतासंपुत्राद्वृष्टं भुत्वाभूर्यवलासुलात् । रात्मनेहायमादीपं प्रेषयामा-
सरावकः ॥ १९८ ॥ निष्क्रान्ताः ।

ततः निवर्त्तयेपञ्चमथाः मादीपः प्रविष्टः ।

मादीपःसगतः ।

मादीप । क्षतान्तरकपकास्त्रदोर्हयः सविचचक्रासुबंशालखचोरान-
घ्नः । अयस्यि महेन्द्रावकाशस्थानं कहेन्द्रकादवाहं प्रमनभवनानिधिराभ-
वितकं जीवितेनाथ ॥ १९९ ॥

राघवाहयि मर्त्तकंमर्त्तकंरावकादयि । उभाभ्यामपिमर्त्तकं वरंरामावदा-
वकात् ॥ २०० ॥ दक्षुक्षुमादीपो निष्क्रान्ताः ।

ततःपञ्चाशान्तिकं हेममुद्रकपीमादीपाजमनं ।

दूष । मुचसितपलमूषैराजनाभंविशन् दहरवज्रकदीपेसीतयाकण्ठेन
जमसतिदध्नछोटोत्पलया त्रिरिंमाह वनदमनपुरद्वं जागवीवददर्श ॥ २०१ ॥

ततः सीता श्रीरामं प्रति ।

प्रियतम मृगमहताकुलेभं मृगपतिविक्रम देशि मे प्रसीद । इति जनक-
सुताय चोमुदोधात् जनकसुतं सञ्जरोन्दिबाधयामः ॥ १८९ ॥

ततो गच्छन् श्रीरामो कथां प्रति ।

श्रीराम । वल्लभाय त्वमस्याः प्रजापत्याः सहायो भव । यादवस्यै जनक-
पुरस्त्रं निहन्तमात्रस्यामीति निष्क्रान्तः ॥ १९० ॥

रामान्वेषयन् ।

सूय । आचोकयन् विशिखमेककटेयमन्यं कोदण्डकायमपरेण श्वार-
सव्ये । संनष्टपुष्पकतया पटवज्रटानां रामोऽमुं मृगयते वनवीथिकासु ॥ १९१ ॥

मृगचरितुं ।

इत्यप्राप्यमुपैति जेष्ठियमुखं नक्षुद्रतां गच्छते मुख्यान् प्राप्य निवर्तते
विलज्जयाक्षिप्रावचाप्रायव । भूयः पश्यति गच्छति प्रतिदिशं कञ्चूयतेऽन्तर्गु-
हूरंधावति तिष्ठति प्रचरति प्राप्तेषु मायाभूगः ॥ १९२ ॥

ततः सीता कथां प्रति ।

चिरञ्जति मृगाश्चेत्सीताकाः कथं रघुनन्दनो नमदक्षिराक्षेति शूरकपायद-
भैरवः । मृगपरिमवानुलोमव्यावहः परिमार्गजे वृजतितद्वोचेतः किं किं न
कथयिष्यते ॥ १९३ ॥

चिरात्तुह्ये रामेकरव कटुभिर्मे चिकित्सा कथेभिः पौरुषात्तमिजनि-
वेक्षान्तरवर्ता । निघयिनांरामव्युत्तिपदपद्माक्षिभुवं तदभ्यानं पश्यन् कथ-
मपि सौमित्रियामत् ॥ १७० ॥

सूत्र । नीतोदूतं कनकहरिजवपुना रामभद्रः पञ्चादेनं मुचमनुसरयेन
कनःकनिकः । विष्वाङ्गिभ्यत्पुमिशति तनः पञ्चलाकां समिक्षुर्धिम्यिष्टादंमयवति
निजानाकृतिरावयोचं ॥ १७१ ॥

रामाभ्युत्थेकवाक्यप्रतिहतहृदयः काचनाम्नः कुरङ्गः सस्योभादीचनानामाश्चमि
रञ्जनिवरः साक्षरसावताः । भिक्षुकोपिष्टनावांमनिकपित कथानुक्तव
नेकिप्रोभावीपीयेसत्वयोक्तस्फुरित दग्धिराः कुम्भकर्त्तापञ्चभूत् ॥ १७२ ॥

कथिच । दक्षिण दिक्षेन दधुप्रवीरो मृतस्यसक्तःकाच पञ्चकथाः । निजार्थ
वाचनरता तपसी दग्धननकावविहाजगाम ॥ १७३ ॥

भिक्षुः । भिक्षाप्रवक्तु मनु सूत्रेणुक्तवर्तते कथो विदेहपुत्रः प्रथितासिस्ताभिः ।
वतकुहाव हरिपादरजोविमिशं निर्वाण्यरामसक्तवसेप्रियत सिद्धिहेतुः ॥ १७४ ॥

इति मुचसी दर्शयति ।

सीता । लुगभङ्गिमङ्गिमङ्गिरसवीरहस्यमन्त्रे वयन् कथटभिक्षुस्यचितोसि ।
कासं प्रभुः सुभगनाहमिति कथकभैरवावनाकुद मृषातवमङ्गचिके ॥ १७५ ॥

सूत्र । सखाहरद्विभिर्वि देहिभिलाससंयज्यकाचदंन देहा । क-
थाहतां पञ्चितवे क्षिप्रतोऽस्माद्वयनीं रघुपथ पुनैः ॥ १७६ ॥

मार्ज्जनामैमुचवति मुजाराति रामेकिरामेप्रोपेक्षोचं मतवति गते कथावे
कथावेन । सीता सीतातपसतनया रामवचनानकृतीतागीता सुदंशुदयधूरा-
वयोरावयेन ॥ १७७ ॥

रावणेन हता सीता सत्यलोकेति वाचमी । चर्द्धरात्रौ दिगस्थोऽर्द्धरात्रौ भवति
र्द्धभास्करे ॥ १५३ ॥

सीता दधमुसनीता भीतावदति स काचन घोता । दधुनन्दन दधुनन्दन
दधुनन्दन राजचन्द्रेति ॥ १५४ ॥

शारङ्ग शारङ्ग हा जगदीश वीर शानाथ हा दधुपते किमुपेक्षसेमा ।
हृत्पथविदेहतनवा वज्रधाजपत्नीभादाय राक्षसपतिर्गभसा जगाम ॥ १५५ ॥

रावणस्य रघुसङ्गतासती नृधुरं परितः सज्जता । उत्तरीयमपि कञ्चुके
कञ्चिच्छरद्वारमपि कञ्चुके ॥ १५६ ॥

रावण सचरक जटायुवृत्तान्तः ।

सूनु । इतोषाळरामः क्षिपति हरिणे मुक्तकदम्बः सचापः सौमित्रिः सज्ज-
ममुवाविमुवावि । इतः सीताभिरामुपनवति भिक्षोः । इतः च नयं सौमि-
त्रिः नृधुरं मुक्तकदम्बाद्योपनिधं ॥ १५७ ॥

रावणस्य सीताद्विजयः सज्जताः ।

मारीचमुक्तकदम्बे रामभजे न कञ्चुके । कञ्चुके कुरङ्गाक्षी रावणस्य
रघोपरि ॥ १५८ ॥ रघुनाथोपनिधं ।

रावणस्य सज्जताः जटायुः दधुनन्दनः सज्जताः ।

मैत्राक्षिः सज्जताः सज्जताः सज्जताः सज्जताः सज्जताः सज्जताः सज्जताः
सीतामहेन्द्रादपि । साक्षात् सौमित्रिः सज्जताः सज्जताः सज्जताः सज्जताः
जटायुरे सज्जताः सज्जताः सज्जताः सज्जताः ॥ १५९ ॥

रावर्षप्रति जटाशुः ।

जटा । जम्बूकाकुनेहरार्धनविधौ हस्ताभिरुत्कर्त्तमभक्तिर्नञ्जि वाङ्-
मण्डपमग्न्यापारयन्तिः परा । हेमोभोविन केचिन्मनुजनिभः कैसासउत्पा-
टितकान्तिदायक भग्नसेनसुरसे चैर्वैद्य परीरयेत् ॥ १६२ ॥

कपिभः । जम्बूकाकुनेहरार्धनविधौ हेमोभोविनकेचिन्मनुजनिभः
केचिन्मनुजनिभः । इत्युक्तारपि शान्तिं किमपिचिन्मनुजनिभः
कथ्यते तस्मात्सर्वसहबान्धवैः प्रकृत्यते वातासि भित्तिमता ॥ १६३ ॥

कनिदुक्कनदोमनसं कहे विद्वन्वीरपथूपतिरेवता । प्रदत्तमणिजटाशु-
रहं तस्मा दक्षरयस्य दक्षकनितिकु ॥ १६४ ॥

तथापि तस्यधीर्यगतेरावरे ।

जटा । हेरेभो । प्रदत्तमणिजटाशु कनिदं धीरं तया गन्धते तिकाचिद्विषम-
सादनतदप्रानो जटाशु समं । मुच्येनापतिरेवता मनुजकेचिन्मनुजनिभः
कान्तिर्नञ्जिनाहुरसः वाङ्मनिमुद्राकाश ॥ १६५ ॥

सीतामावाचमन् रावर्षप्रतिकोथं नाठयति ।

मन्त्रोऽपुनिसीतेनृजतिममपुरो मैवदूरं दुराका रेरेरका । प्रदत्तमणिजटाशु-
कनिदं कनिदं प्रदत्तमणिजटाशु कनिदं कनिदं प्रदत्तमणिजटाशु कनिदं
मन्त्रोऽपुनिसीतेनृजतिममपुरो मैवदूरं दुराका रेरेरका ॥ १६६ ॥

आवाचमन् प्रदत्तमणिजटाशु कनिदं कनिदं प्रदत्तमणिजटाशु कनिदं
मन्त्रोऽपुनिसीतेनृजतिममपुरो मैवदूरं दुराका रेरेरका ॥ १६७ ॥

अथ जटायुस्यवोर्द्धं ।

सूत्र । अथविधिपतिं भजनं भिमजतेनूदातिमङ्गुलं चक्षुर्गोयति किञ्चो-
ति सुरमान् रक्षःप्रतेःपक्षिराट् । दक्षंगर्ह्यति तर्ज्यव्यभिभवत्याचक्षते ताडक-
काचर्षंययकर्मति प्रक्षयवत्यक्षुदक्षव्यभि । १६८ ।

भूवक्षतोधृतचमेट् जिघातसेनरक्षः । विमेषगजनेऽभूतपक्षिराजं । ईषत्-
क्षिवाकुम्पवद्भुवि राम राम रामेति अन्तुमनिर्घनिमदन्जटायुः । १६९ ।

अथक्षतरचभङ्गं पक्षिराजं निहृद्यक्षितिमलमवचोष्य आसमाभावमेव ।
जनकनृपतिपुत्रीं क्षिप्रमाहाय चङ्गासरभसमुपदध्रे रज्जोकेषीधनात् । १७० ।

अथ पतितजटायुलेहः ।

मन्त्रैवीतिभुं न्न वक्षरचमुपेकार्यविषया न वैदेही आता नच दक्षतोराक्ष-
कपति । न रामस्त्राखेभुनेयवविषये भूदक्षतिनो जटायोर्जन्मेदं नितपमभ-
ङ्गादरक्षितं । १७१ ।

अथ पक्षिरामचक्षुर्द्धोदक्षि प्रत्युक्ती ।

रक्षाकिनी मुटजलीभि विहाय सीतां चिंयस्य मखविम माकुल माजने-
ति । अथामते चिरयतिवयिबीर देव्यानिवक्षितः । अट्टकदुक्ति वदर्थितोत्तं । १७२ ।

सूत्र । बाबेनैर्धनाद्रुतं तनिहृद्य मादीवाह्यं ज्ञातुधानं अघेन । सीता-
भूयां यर्षभाणां विचोष्य विं विं वृत्तं नवदा राक्षकस्य । १७३ ।

रामः । मावाकुरकुं विनिहृद्य बाबे भूपासहामात्रं पर्यभाणां । को-
नयं तन सन्नीक्षतुर्द्धे मट्टं जटुये न प्रक्षारामः । १७४ । इति सर्वे निष्क्रान्ताः ।

इति श्रीमहाभाटकः ।

अथ अनुष्टोऽङ्कः ।

रामःप्रविव्रति ।

अथ रामविराजः ।

वहिरविमपदानां वंकिरन्तर्गकाभिन् किमिदमिदमसीता पर्वणाया
किमया । अहमपि कितनायं सर्वथा राघवयोः कथमपिगहिसोऽहं हन
सीता विबोमं । १०५ ।

आपर्वणायापूजयासयते रामूतकाभिन्नुव चन्द्रये । मन्वीयया मामन-
कन्यशाळे वैदेहि वैदेहि कुतोऽस्तसि । १०६ ।

सूय । समूहजोरक्षित सर्वकारो वभौ विभुर्मनु विदीर्षयेताः । योवि-
विदोऽज्ञानकदम्बमानः कान्त माचिपूयतीवभूमिः । १०७ ।

अनाकसरे मुनिजनामनन ।

मुनि । अहदेवतुदामेव चञ्चलं चतुष्टयं । राघवनाथो वनेवासोऽहं
सीता मुतामिता । १०८ ।

असमर्थं हेममृगस्यवन् सचापिरामो सुसुभे मृगाव । प्राकःसमाध-
विमलिकासे विबोहपुंसां मचिगीभवति । १०९ ।

असंवापाधतेनुहि सुंत्वाकर्त्तव्यमवाधति । सुनुदिरपिधामो वैमहदि-
जमन्वजात् । ११० ।

राघवाङ्गवता वनममवता धेदे किवानाकरी धेदे कारयता मतिं ह-
न

यया मातामृगकृपाया । दशान्वारयता बभेभ्रमयता नामावभासीतथं रामस्या-
पि कृतं प्रतेनविधिना दुःखानिदुःखमहत् ॥ १८१ ॥

उत्थायारामः ।

राम । द्वावक्षभे जनकबंशज वैजयन्ति द्वावद्विषोचन यक्षोर महेन्दुकेले ।
इत्येवमुतं वज्रविषय विषय रामस्तामेव प्रवेक्षसि परितःपार ॥ १८२ ॥

पुनःपर्वणासा विषोऽप्यारामः ।

आविष्कृतान सरसीवक्षोरकासीपीताक्षरेण मधुरो विधुमन्मनोऽस्य ।
दृष्ट्वावतार मकरन्द विमर्दितानि पुष्पाण्यभूनि दयिते क्षत्रताति सुभ ॥ १८३ ॥

अथ मेधावरीतीरे सीताम्बे बभे रामचरितं ।

राम । हेमोदावरि रम्यवारि सुभगे दृष्टावता जामवी साहजं जमका-
नि किं भवती याता विमोदायवा । इत्येवं प्रतिपादयं प्रतिपद्यं प्रत्यापयं प्रत्ययं
प्रत्येवं प्रतिवर्धिनं तत इतस्तथावते नैयिषी ॥ १८४ ॥

भो भो वृक्षाः पर्वतस्या वज्रकुसुमयुता वायुना धूर्जमाना रामोऽहं बाहु-
जाता दक्षरथ तमवः पुष्कले शोकदग्धः । विमोक्षी पावनेना मनपतिरमना
दीर्घमेधीकुम्भजा हासीता केनगीता मनहृदयगता केनबाकुचदृष्टा ॥ १८५ ॥

सर्वेवातटिनी तदेवविधिं सैवात्रिकुम्भकी सौखं भूमिधरा सद्यमक-
वः प्रोहूत मन्दानिधः । तान्येतानि सरांसि सन्ति विमलान्तुत्तु वक्षोरव
दम्भापीडनभाद मन्दमनना भाषोऽप्येजामवी ॥ १८६ ॥

सुभ । गार्ह गार्ह मधुरे कानमेतां दर्शदभं दर्शवलीं मतलीं । स्मरं स्मरं
भूयं तावन्तानां राम-आत्मासजिवादी मरौक्षीव ॥ १८७ ॥

अथ सीतायाः मन्त्राणां दामः ।

अथ्यं मेघदिभिः किलस्य कुसुमे मेघं कुरङ्गीश्वरैः कान्तिकम्यचकुसुमैः
कलदत्तं शशाङ्गतं शोभितैः । यक्षीभिर्चनितं गतं हरिचरेदिहं विभज्याङ्गना
जान्तारैः सज्जये विद्यास्य पटुभि र्भोगासि चिं मेघविधि । १८८ ।

सीताया नृपुण्ड्रमास्य दामः ।

चक्षुर्मैत्रीकव्येतसीताया इव नृपुण्ड्रं । अथवायस्य सौमित्रे भूषणाभार-
जयस्य । १८९ ।

अथवायस्य । नार्थं जानामि येनुरे नार्थं जानामि कश्चिदे । नृपुण्ड्रस्येव जा-
नानिनिष्ठं पादाभिरुद्धमाय । १९० ।

ततः सिद्धदूरं गतावधित सीतोत्तरीय प्रान्तेरामः ।

यूते यक्षप्रलयनेत्रिषु कथ्यमाणः श्रीश्यामदिभमहरं कथनं रतानो । व-
ज्रान्निरीध कालये हरिचरेषु जवाः प्रान्तमवा विचित्रभाद्रिवसुत्तरीयं । १९१ ।

ततश्चन्द्र इन्द्रा ।

रामचक्रवर्तीवर्ति प्रसुप्ती ।

सौमित्रे यमुनेवर्ता तदवधं चक्राष्टरन्मुक्ते चक्रशिर्निष्ठिकावया रघु-
वते चक्रोऽयं मुष्मीकति । कहे तद्विदितं कथं मुष्मता चक्रेष्टुद्वं वतः कालि से-
वसि चाष्टुद्वं वतः चक्रावने भवति । १९२ ।

तव चरित्रं प्रतिरामः ।

शीतलशिरसि जम्भभोजनं तापघस्यनजगभंमयूखैः । त्वं शरीरेण हतं वा
विभजेवं जगदी मुखसमो यदि नखात् । १८३ ।

अथ स्मृति विभुमे राम सञ्जालयोऽस्ति प्रत्युक्ती ।

मया । जेयुयं रघुनाथ नाथ किमिदं भूलोऽस्मि तेन सञ्जालः मोहं सञ्जालः
देवभगवान्मार्थ्यो भवाभाषकः । किंजुर्मा विजनेषमे ततश्चो देवीसमन्विते
कादेवी जनकाधिराम तनया साहाय्ये जगन्नि । १८४ ।

अथ रामादुत्तरम् ।

होतुनापोषितः कष्टे मया विस्तेवभीषया । हृदागो माषयोर्मध्ये सति
स्वातर भूषयाः । १८५ ।

सोढकात यियोऽसु सोढोगम्य यियोमोषि । सोढो क्लेशपाशो सोढुं नभ-
वाभि जागदी विरहः । १८६ ।

इयंते सञ्जीरियममुत वर्जिनयमयोः रसावस्थाः सञ्जीवमुनि वज्र-
चन्दरसः । इमोवाङ्मयके सखसङ्गो भौतिक सखः शिमस्थान प्रेषोवद
परमसङ्गस्तु विरहः । १८७ ।

वासिवात यतःकानां तंसङ्गु-मामपिसुखं । रक्षेत्तो मां तवा नाम्ना
प्रथमेतेन जीवितु । १८८ ।

तद्वियोगे समुत्प्रेत तच्चिन्ता विमुखाविधा । रामदिवांशरीरं मे रक्षते
मदमात्रिणां । १८९ ।

व्यासुर्विद्यमते वनानि पुरतो भुङ्क्वन्निर्वाणतः यथादुःसह यथावायव-
दितं योजे सुधादीर्घितिः । इत्थं दुःसह यथावा सहिते मध्येनवा ध्यायतामे-
कानो वतिहा प्रजानर भवेरव्यक्त दीर्घाः क्षयाः ॥ २०० ॥

यन्मन्त्रक करायते मृदुगति र्नीतेऽपि यत्रायते माकासूचि कुचायते म-
नयमन्त्रेयः स्फुटिक्रायते । व्यापोककामिरायते विधिवशात्प्राप्तेऽपि भारायते
हायना प्रमदा विद्योत्त समवातेहार काचायते ॥ २०१ ॥

निर्दग्ध दुग्धिहारमदन पोत्तुलपणे वीहान् बाहान् संपुङ्गु संपुङ्गु खण्ड-
धनुः किं पौरवर्धं मांमतिः । काकावाक् विद्योत्त मातङ्गतभुङ्क्वन्मन्त्रप्रमदग्धे ययुः
पूरावां मुतमारवे नहिपदेदग्धनीः प्रमुत्तमुधैः ॥ २०२ ॥

आयुष्कारममीश्वरामवति मेमन्त्रात्मनं यच्छते निर्दग्धं विरहाग्निना ययु-
दिर्द तैरेव सार्धं मम । तन्मन्त्रं निरायुधोति भवतामेतुं यथावायवे दुग्धी
यामह मेकवसक्तो योक्तः सुधी नीक्तु ॥ २०३ ॥

यत्तं देवाद्यं ततो मार्तण्ड मन्त्रे प्रचक्षतार्तण्ड मिमोदयन्त मन्त्र-
कदभिमतमन्त्रमन्त्रकमन्त्रयोक्त यथावन्प्रतिवामः ।

राम । योमिमेदाद्यदिति कदभिन्तरमतो मन्त्रता निर्भरेदोः कावात्तावाक
यजेरयमुदयमिरे दग्धितेहिमाग्निः । धत्तेधूमं पुरस्तात्किमिति ययमन्त्रं
मेवधूमोधरयथावायवेयं सङ्कृता भूदविधरहिते कुपसीतेस्तितासि ॥ २०४ ॥

यययय न जगामरायय यययय कुप्येत मेविधी । ययययमन्त्रात्
भिद्युक्त कातदर्थं परिपूर्णं मीयते ॥ २०५ ॥

सूयः विधिवता तेवमिरेव पुनीं हृद्येयटाहुः यतिमायवेधैः । यीवा
यताते ययकमरेवै यवेय सङ्कः सतनुं सुमोच ॥ २०६ ॥

श्रीरामः । सात्वाद्ग्रहस्थेनं निभं प्रबु निबुद्धं । साहायतं किमिदं
नाम रामः वशीभ्रममुदीतु ॥ २०७ ॥

पारलौकिकं ज्ञात्वा ज्ञाताज्ञाभिः ।

राम । सातत्वं निजतेजसैव प्रमितः स्वर्गे वृजसक्ति ते वृजसो निमिमां वृज
वृतिवर्षा सातात्मिके भावधरा । रामोऽहं वदितश्चैः कतिपयैर्द्विद्वानमन्त्रधरा
साधकमुज्ज्वलैः सुरेन्द्र विजयी वक्तास्यं रावण ॥ २०८ ॥

राज्यमाप्नो वनेवासो वृतासीता मुतःपिता । रज्ज्वरमपि वदुःखं लघुम-
मपिप्रोचयेत् ॥ २०९ ॥

रक्षस्य दुःखस्य नथावदन्तं गच्छावहं पारमिमांस्वर्गम् । सावद्वितीयं समु-
पक्षितं मे हिमेत्यनर्थं वञ्चनीभवन्ति ॥ २१० ॥

युक्तमेवहि केचन्या भरतस्याभिषेचनं । भार्यामपि न धीरकोत्सवर्गं वा-
नयेन्महीम् ॥ २११ ॥

भद्रंस्तद्वि दानेन वेणाहं वनवासिनाः । वनमपि हिममेमुजिः कसुताः वदि-
रक्षयः ॥ २१२ ॥

समरासागरः कीर्तिं गङ्गाकीर्तिं भङ्गीरणात् । कस्यापि मीरुशीकीर्तिं
देवाभार्या न वदितानि ॥ २१३ ॥

चञ्चलमर्थं चञ्चले मनुष्ये देवोपितं वारविनुं गच्छतः । अतो न शोभा-
भि न विभ्रयेमे कदाटोष्णा न युगप्रवर्तति ॥ २१४ ॥

विचपतिम् ।

वापाविद्युद्वान्नितासुतवती लम्बीसुवशोद्गमारी सार्धसुखावहा

गुणवती नित्यं मनोहारिणी । साधनेनायं हतासता विरहिणीः गङ्गाप्रसङ्गावधौ
हे भिक्षो तव कामिनी नहि नहि प्राणप्रियायतिता ॥ २१३ ॥

अर्धेचेतसि आनकी परिप्लव्यर्धे च अर्धेचर सचाई मरुतामकाः कवय
व्यर्धे च रोमानकाः । इत्थं दुर्विधिं सङ्गमं व्यतिपद्यन्त्युद्योग्यो रंजयो रंजयेति
तुमाद्रिदम्भं मपरं दम्भं खरीवाद्रिणा ॥ २१६ ॥

नमेदुःखं प्रियादूरे नमेदुःखं ह्येतिसा । इतदेवहि शोचामि चापो धर-
भिवर्त्तते ॥ २१७ ॥

श्रीरामोचक्यावप्रति ।

केवेर हेमहरिणं ग्रहवाय वस्य दूरं गते मविहृता जगतामजेति । श्री-
रामे पीडयतितां शङ्कतेपि कुत्र चानकहि मुतिपदे । वनितापहारः ॥ २१८ ॥

असर्गं किमितोषाणे आतन्वायुहोमम । इदं मरुतराज्यं मापुनर्ग-
रवमुत्तत् ॥ २१९ ॥

ततो भुजङ्गमवसोक्तं मुलममंभाटवसि श्रीरामः ।

सूच । ततो रामकिरकुञ्जं पुराणवच नक्षत्रं । धन्योद्यम्य इदंवाक्यं म-
रुतामीशमाहृत ॥ २२० ॥

तत्र च कवयंसङ्गा ।

अथवा । आयोगमप्रकृतं दौर्गन्धेनमार्गं माकम्बकणकुचरे कुचते-
कोर । शैमिनिवेति मदितः सङ्गवन्धु कच्छंविच्छेदं गर्भकदली निगरामभक्तः ।
॥ २२१ ॥

सूच । पूतो रामग्ररे च दिक् मरुतदेहं कवयंसङ्गादौकात्कृमकायमे

हनुमता संघोष्य सीतापतिः । सीतोद्धार विधौसमं निजवचैः सीतया सा-
हाय्यार्थं संव्रतः । विविध वाचिनिघनः रत्नं कपीन्द्राधिपात् ॥ २२२ ॥

अस्मन्कविरेव रामो निःसहायः परिभ्रमन् । सख्यं समानदुःखेन सुयी-
येन सह्यते ॥ २२३ ॥

पादाङ्गुलैश्च दूरं धरन्निधर नृपं दुन्दुभेरस्त्रिभूटं विनासशिपकासी
विषम विनिहितान् वनकुसुमतान् । बाणैश्चैव शङ्खप्रतिहत सक्कनयोन
मर्भान् विभेद्य प्रत्यक्षां वाचिवेधे युवराजपतेः प्रेषयामासुरामः ॥ २२४ ॥

ताम्रवेधं समये रामो वाञ्छयति ।

आधोनिघं नृपि जगन्धरः । पादवेधेनैव यत्नान्धं विजितिरक्तुं तरेव शीघ्रम् ।
नामकृत्वा सुखमगः धरसप्ततानान् भित्वा तदाग्रविद्ध भूतकमप्यमाधं ॥ २२५ ॥

रत्नैश्चैव शरैश्चार्जुनकदली काण्डेष्मिणां कृत्वा विज्ञेयं प्रथमेन दास्यमिमां
साक्षेभु सप्ततानि । शैलाः सप्तगजास्तु सप्तमुनयः सप्तपितृर्जवाचेषु सप्तसप्त-
तानानुभवतः संख्यातव्याः ॥ २२६ ॥ निष्कृतः ।

रत्नं चैव रत्नस्य चैव ।

समेवाजी, मुनिविरतिः ।

नृप । अन्वाहृतान् समरमुद्भिः सुसप्ततानान् दानेच्छीन् हृदयेन विनाश-
साधं । कौपीनञ्च कण्ठितं चन्द्रमणोश्च बाणैश्चैव तत्सममङ्गिदि गजुरा-
सः ॥ २२७ ॥

वासी । सुदीविधिनाः कर्तुं यत्नात् तदराधय । तदहं नमस्कृत्याद-
वराधं विनाहतः ॥ २२३ ॥

रामः सकलकं ।

पुत्रिर्भविष्यति पुरन्दरनन्दस्य मामेवमेव ह्यहं पातयितुं इच्छाम् । यत्न-
तिष्ठेन निरपराधिगमावृणित्यं जातः पुनर्जनाय विरहकरोमि ॥ २२४ ॥

वासी । मोहं श्रीमते रघुवंशगतं सख्यभक्तः प्रसादान्महावीरोचितं
गतिमश्नामि । अयं कष्टोऽप्यहं ज्ञायकाः परिधाकनीय एवेति कर्गदोह्यं
नाटयति ॥ २२५ ॥

सूत्र । सद्योनिर्भयानोः समरभुविता वाचिनं रामचन्द्रं किञ्चित्वा राज्य-
महा विदमयस ददौ तत्र सुदीवदत्ते । बर्मानां धनाधीनरविरचितोदाम
दिक्प्रक्रमं द्योमुत्तां विनेने प्रियवर्तते माध्यवत्यर्जस्य ॥ २२६ ॥
निष्क्रान्तः सर्वे ।

इति पुरुषोत्तमः ।

अथ पञ्चमोऽङ्कः ॥

माध्यवत्यर्जस्य कथनं ।

तत्र रामचन्द्रोपनिषत् ।

सूत्र । रामाङ्गुलीपात्रपरोक्षं कश्चिद्वाराधारापरोक्षमानः । तथापि
रामा इदं समीपं प्रतीकते सन्पुति वाचमेतं ॥ २२७ ॥

तत्र माध्यवति बर्मानु विरही रामः ।

वराधेनकमानवाप्ति कश्चिदेतद् तदिन्द्रिवरं मेवैवभाविः प्रियेतवमुक्त-

प्राज्ञानुवादीमिति । येनित्यङ्गमर्मानु वादिप्रत्ययस्यैवात्र हंसागतांस्तथाप्यत्र
विनादमान मयिमे देवमहिषाण्यति । २३८ ।

अथाह । मन्दं मरुद्वदति गर्जति वारिवाहो विद्युक्ता स्वयति कूकसि
मीनकण्ठः । यतावतिवतिवदेरधुमन्दमस्रभूर्ध्व केवलमभूद्वचनमात्रम् ॥ २३९ ॥

सीतायाः पूर्वाभ्यां सूचयन् ।

रामः । पूर्वापुरादिधनुषे निवदेनवष्टं रामं मुनि रक्तमुले परितो विलोक्य ।
अथाहवाह परितः मुकारविन्दां तामेव मैषिजसुतां स्वतः स्मरामि । २४० ।

किमत्रात्मनः कान्तिः शितविलो वेत्तवताकाधना वाताः श्रीकेशिः पयोद
मुमुदा भागन्दकेषाः कणाः । कामं सक्तुदृष्टं कठोरद्वयो रामोक्तिं सर्वं सहे
देदेहीति त्वमं भविष्यति च हा हा देवि धीराभव । २४१ ।

मीचेन्मीवरद्वया मवनयोर्बभूवुस्तथाप्येयोऽहो दृष्टधियामधुकुसुम-
म्राग्या तयागच्छयो । सीयन्ते कन्दरीसु वान्मवनम आमेव जातस्युषा दुर्वा-
यमधुप । विद्यन्ति तत्राणि स्वानानि दक्षिण्यसि । २४२ ।

रामोत्पद्यंमति ।

कार्त्तव्यं मन्त्री कश्यपे दासी चर्म्मधं यमी रामदाचभाजी । चेदेव
मता मयमेव वेद्वारद्वैसकीकथाय सा प्रियामे । २४३ ।

श्रीवातः कुसुमाद्युधस्य भवने सीमन्तिनीनां शिरोरत्नं मत्स्यदेवताप्रति-
निधिर्मेघोत्पन्नकामिनां । भागवन्ति विताप्त मन्दमनसा सामेप्रियां आनकी
कामिने प्रलयमधुपवदना कुचाधुभासीदति । २४४ ।

रामः क्षात्रालेखगतमधिष्ठितः ।

इदं महाभारतम् न कौपि भविता वक्ष्यताम् कामुनेराकरोति परस्परं नि-
प्रदताम्बुना मुनीनां मुखान् । सौमित्रे कुशलां मुच्यते चरितं श्रीरामचन्द्रस्य मे
जकार्त्तसमसंस्मृतेन मुच्यते दुःखं यदं धीयते ॥ २४६ ॥

अतीतायां प्राबुधं नागते सुधीवे रामचरितं ।

युव । ततो रामो महातेजा चक्षुषं समुपाबुधत् । सुधीवं प्रेम्णामास क-
न्दावारं चकारसः ॥ २४७ ॥

किष्किन्ध्याराण्यकर्मणः ।

सुधीवः प्रविशति ।

ततः किष्किन्ध्याराणां चक्षुषः ।

श्रीमदामो वक्ष्यतेः कपिवरं नगरं चक्षुषः प्रेम्णितोऽस्मि किष्किन्ध्या राट-
भार्या रघुपतिवचनाच्छास्त्रार्थं जगद । मुत्वा रामेति वाक्यं हसति कपिवरो
रामनामा किमेतन्मह्यत्किन्ध्या प्रमेवं सचक्रितमगता विस्मितोऽसौ प्रमथा ॥ २४८ ॥

चक्षुषः सुधीवं प्रमथां वृथाभीष्टसम्पन्नोऽभवति ।

वाचापौशिकतादृकां ततः प्रमथां यज्ञस्यैव तावत् । श्रीतर्के हरवाचमब्रुम-
करोति चेत्तु जतः प्रमथाः । मारीचः खलु श्रीकथामि निरुतो वाचीरुतः साम्प्रतं
कोत्तं संप्रति राक्षसः कपिपथे वक्ष्यमानोऽभवति ॥ २४९ ॥

शक्ति श्रीरामपदाः कुञ्जधिनः समावृन्ति मां हि ।

इति सुदीपोत्तिमाकण्डं पुनर्भूयः ।

अथ । ममेतं कुञ्जितो नामोऽनेनोत्तरी ह्यनेन । समर्थे तिरुसुदीप का
वाचिद्वयमन्त्राः ॥ २१० ॥ इति श्रीरामोक्तिप्रकाशमुद्रणशुभा ।

श्रीरामानिन्दं समाश्रयसुदीपः ।

श्रीरामोक्तिप्रकाशं रामदासोदयेन । रामचन्द्रमुनिप्रभानि मन्त्रानि
अनुनिष्ठाति ॥ २११ ॥

पुनस्तानुनयं ।

इत्येवमेव लज्जति नयुः । वाचनं ध्यानिवर्धं हिंसां हिंसां लज्जति नयुः ।
दुतामिदुदयं । धृष्टं धृष्टं लज्जति न पुनश्चमनं वाचनं प्राधान्येन प्रकृति
विज्ञति भोजते भोजमानां ॥ २१२ ॥

श्रीरामः श्रीरामसुदीपं दृष्ट्वा ।

तत्तेनदत्तं भरतायदत्तं सीतां च तं संप्रति दायित्वं । विविधं रामोक्त-
प्रकाशमुद्रणं विहायवाचं दक्षिणं प्रयुक्तः ॥ २१३ ॥

वाचनवन्दे पुनः श्रीरामसुदीपः ।

इति रामोक्तिप्रकाशं दक्षिणः । श्रीरामोक्तिप्रकाशः पुनर्भूयः । रामोक्तिप्रकाश-
मुद्रणान्तेन रामोक्तप्रकाशं । रामोक्तिप्रकाशमुद्रणं विहायवाचनं प्राधान्येन प्रकृति
वाचनं वाचनी दक्षिणे हि वाचनं वाचनं ॥ २१४ ॥

श्रीरामः । वाचने नयति प्राप्ते तिरुसुदीपं न मुञ्चते । अथानिन्दमुद्रण-
कोणं न दृष्ट्वा नयति ॥ २१५ ॥

वतः प्रविशति जालद्वान् ।

जालम् । जालमेव सजानेयो येति कथितुं शक्यम् । जालप्रस्थापनेष्वेतः
कोक्तं जालद्वान् सता । २५६ ।

सीरामं प्रकथ्य कपराक्षमं धनं टीकायैति वदुमान् ।

किं प्राप्ताद्विशालतोदककरीं जालमिदं वागवे किम्वा सौम्यमङ्कतसप्तक-
र्णं तनैव सभासते । हेतोसोऽस्मिन् पर्यतोऽपि किञ्चिद् भङ्गमिव तोषधिं देवाणां
यस्य किञ्चिदस्मिन् कर्णं रोहं जालार्थं मनः । २५७ ।

शोऽन्वयैवदन्तं सीरामः समादिदेश ।

यैर्महत्तममुद्गुलं मासते तव मेवसः । वृथा यदि मनः नार्थः सीरा जीवति
मानसः । २५८ ।

पुनः शोऽन्वयैवदन्तं वृत्तमन्तं पश्यन् सीरामः ।

कूर्मैः मूकवराजवराजदशां नाथो जतावदिति मेवाः पञ्चदशसुतमसज-
ज्ञपयुर्मेवर्वा । राखन् सोम महीवहो ममत्वो ज्योतिर्मा मासतेः सीरामो-
दकमादिदेश सज्जता रामः सज्जताः सजे । २५९ ।

सीरामो धके तदुत्तममभिजातो वृत्तमन्तः परिदेवन् ।

पुत्रावोधा करामो दत्तवचनारक्षकारक्षामाङ्गुलीमादीक्षमा-
मा जगत्तमप्रभुः कृपसीतापहारः । सुदीपो राममित्रं जनकतनयान्ते मजे प्रे-
षितोऽहं कोर्पोऽसम्भक्तनीयकमपि घटयति कूरकर्म विघाता । २६० ।

सूत्र । आरभ्य विदधे मधेन-सिखरादभोगमिधेनं हने वीरः श्रीरघुनाथ
 धातुं रजसामुचैः स्वरन्नावतिः । मूर्ध्ना जालुबतोभिषन्धचरौ संक्षिप्य सेना-
 पतीनां वास्त्राभुमुखाभुजः प्रियतमान्गदीन् समादिशत । २६१ ।

अथ सन्धातेराजमनः ।

सूत्र । सन्धातेरघट्टद्वेषजगतात्पारेसमुर्धं पुरी चङ्गा तत्र विदेहराज
 तमयेत्याकाश्यावायोः सुतः । अन्विषन् प्ररीदुःकरतटं हृष्टातवाचमं देव्यां तेन
 तदीय केसर सटाठेपिर्गभेमल्लभं । २६२ ।

अथ सविमलदम्भकभितासि प्रकाशं जलधर स्वरहेमस्फारवाचाचिताशं ।
 जलनिधिमभिषीरोऽक्षिणुं राघुपुत्रः जगत्तिरिचकोडीनमङ्गोपकारः । २६३ ।

कवीनां कटके चेतो जातः कवकसम्भविः । आङ्गनेयः किमेवापी मन्वे-
 चानय सन्निधिः । २६४ ।

सुरसाजमनः ।

सूत्र । प्रविशत सुरसामुखात्तरमतेषि किञ्चन्यत्र जगद्भित्तममुधेकुचिभ
 जैवर्गं नागवत् । निवृत्त मयिरोधिकां भमसि सिंहायां राक्षसीं विषंभ
 जयधिं ययौ पवयजः स जहादुरी । २६५ ।

जहादुरीकृतं मं ।

सूत्र । जवाजहां मिथ्यायां पवयस्तुवदे।ऽन्विष्य सीतां चिनीतां मेहे मेहे
 प्रवयात्मानं जल विठये प्राचिरे वृक्षमध्ये यनालोनुभक्तः सुरजितभवने
 कन्दरे मङ्गुरेवाहकुर्विरेहपुत्रीं चिरममुवदवाचिन्तितोत्तौघमूनाम् । २६६ ।

मातृभ्रातृकथनं मणि सचिव प्रस्तावनायां मुहं मौचध्वजः सदा विरहित-

ममि श्रीसौधमेवैकशः । नानाव्यय दृष्टस्त्रीषु चरिता सीता-न दृष्टा कश्चित्
इहै सागरसङ्घने निधतिता सङ्केतप्रज्ञाकुला ॥ २६७ ॥

संक्षिप्यायतनं निरीक्षा सकलां लङ्गां शरद्विजना निर्धैतास्त्रिषुसौध-
मख्यमन्त्रो योनिप्रसादान्तरां । दृष्ट्वा शोकवनेसराक्षसवधू संवेष्टितां जानकी-
मावटो निभुतं क्षितः प्रवतनः कांक्षोक्तभूमीवहं ॥ २६८ ॥

अनावसरे रावण प्रेषिता दूती सीताप्रति ।

आद्यावद्विद्यामपि प्रक्षयिनी शक्तिस्त्रिषोकीजये भक्तिभूतपत्नी पि-
नाकिनिपदं सङ्केति दिव्यापुरी । सम्प्रति हृदिद्यामन्त्रेण तद्वहो मेदृशो सभवे
स्त्राचदेव न रावणः क्षणपुनः सर्वत्र सर्वे गुणाः ॥ २६९ ॥

ततः स्वयमागच्छराजः ।

मुग्धमैथिलिचक्रसुन्दरमुखिपादपदानौघमि प्राणानुक्तमुगाति मन्मथ-
मदिप्रायेणरिनादिमां । रामचन्द्रति तेमुखं मुक्तमितं वस्त्रे कमानेकतनुनिष्ठा-
निदधन्मने रजविधं मुक्ताग्रहं जानिनि ॥ २७० ॥

अविजयकतनूने वायमेवत्वमेवं नमुक्तिमधिकमन्त्र जानिमाश्रिततासि ।
ममदमरकिरीटोद्भट पादारविन्देप्रवमतिमयितस्त्रिभुवन्यकीटेनुरागः ॥ २७१ ॥

सीतेत्यपरिमुक्त मानमधुना राजादारोगृह्यतां पद्मत्वक्मकोज्ज्वलां मुग-
मरो सङ्केतार्जकीक्य । रजोनाभ द्वैकमहिषी स्वस्त्रायगन्धोदरो सेवार्यं वि-
निपुणतेजसकथं सङ्गाधिमैष्टावतां ॥ २७२ ॥

सीतेकमन्त्रिदांसि यानिप्रिया वसेमन्त्रेणः कथं तानि तत्पदसंस्मृतानि
सुभमे कथादेवशापये । कुतैतत्परदार सम्पटवचः सीतासुतंरावणं निर्भात्या
मि सिदांसि मूढतनयिन् सीताकथःपासुवः ॥ २७३ ॥

सीता । शरीरकश्चि त्वमुचित चिरमेव ब्रह्म निर्वापितो युधि स देव सहस्र
बाह्वैः । तस्मादि रेपुरभिन्दो विरसत्तत्र वेद मन्त्रादिवत्स द्वितीयं समजीवनाय
॥ २७६ ॥

सूत्र । अथतत्तदस्मैनिर्वाणकी पादपक्षे करधृत पदसुगमे नास्यमाशोक
ऊचे । सुरपतिरपिपादे चापमहीति योगाग्रभवति तव तुष्टिर्बुद्धिं विन्यासरो-
मि ॥ २७७ ॥

पु० सूत्र । इत्ये विज्ञाप्यमधुरं नुबन्नाहवाणं नमानमा सपदि कोपकणीय सी-
ता । श्रीरामबाह्वदत्त शरवत्सकमेतुमुधुःपदं दधति जेष्मस्तुष्टिभोगः ॥ २७८ ॥

सीता । ददनरं वायमवैजयेको रदनरं विह्व चनाचयोर्वने । सुषोड
मार्तकजयोर्वनारं तदनरं ते रघुनन्दनस्य ॥ २७९ ॥

रावक । सीते त्वं ननु वाम्पिता मम भये वाद्येन वानेन तन्नामं ब्रह्मविम
लरूप मधिदा वाकारपूर्वकम् । मागेनैव तनुसुखं ननुबता सत्वं वयोवाधिका
मुभारवत्सीतयोदिति वयो वासं वनूनामवधौ ॥ २८० ॥

चित्राग्रनिर्वाहः ।

सीतावापतिरिति रावकेवचिते चित्रादीतयोदवत्तं

सीता । पुष्कामि चित्रटे सुखेन भवतीं वक्ष्यारवं रावकोवीतियो नृप-
तेन्द्रे । इति मासन्वाङ्मनाकाननात् ॥ २८१ ॥

चित्रा । सीतेनमम पुष्कसावकहते वात्यामवीते । कथा वाक्याममरा-
धुते न पुष्कसावकहविद्यावते ॥ २८२ ॥

वचिच । वज्रं वीर्यंति वज्रयोऽपिचहरेचक्रवत्तमं तथा वज्रः सत्त्वमर्ष
वमस्यवचितः पात्रोभवत्वाधिनः । सङ्गोदरसितम मन्त्रवचरो मन्त्रोभवत्त्व-
तः का शाखी सति तस्य पुष्कमभत्पुष्पावधुसामुधं ॥ २८३ ॥

अथ सीतारक्षणे हनुमान् ।

भार्यं पद्मपद्माश्रयि पीतकोशेयवासिनि । दुःखस्य प्राणानाश्रयं तिमिरि-
त्यममिन्दिते ॥ २८२ ॥

त्रिमये तव मेधाभ्यां वारि कवति श्लोकम् । पुण्डरीकयन्त्राभ्यां विप्र-
कीर्णमिवोदकम् ॥ २८३ ॥

यतः सीतेति ॥

पुङ्गिताम्रमकलाहं विदेहस्य महात्मनः । सीतेति नामतश्चाहं भाव्यो
रामस्य धीमता ॥ २८४ ॥

वीरकृष्णभाराम इति हनुमता पृष्ठे ।

सीता । रक्षितारमुबंक्ष्य जनकस्य च रक्षिता । रक्षित्वाजीव शोकस्य
चर्मस्य च परमायः ॥ २८५ ॥

धनुर्वरे च वेदे च वेदाङ्गेषु च विदितः । विपुलाग्निो महाबाहोः कमुप्रीवो
महात्मनाः ॥ २८६ ॥

अथ हनुमान्पुत्रो हर्षयति ।

सुवर्णस्य सुवर्णस्य सुवर्णस्य वरानभे । प्रेषितं रामभद्रेण सुवर्णस्यैव री-
तम् ॥ २८७ ॥

अथ सीता हनुमतो रक्षि प्रसुप्ती ।

मातृजातमिदं बोधयाम् कमुपुः कोणात् संवेधितं कलहोऽनेन रामस्य च वि-

मिदं प्रत्येकितं मुद्रिका । दत्ता मेन तदेव तां मित्रकरे शान्तिंश्च वादावप्य मे
 श्वाः कूजितसर्पसन्धगु दम्भूद्राभेभु रेभोद्रमः । २८८ ।

अथ सीता मोहः ।

सूत्र । मुनाङ्कुरीयवमशौ प्रतिविम्बमासीत्प्रामस्य सादरमतीव विचोदय-
 ती । ननुप यथ किमभून्मम चिन्तादति जीमोक्षया भनकदाजसुता मुमोह
 । २८९ ।

मुनचेतना मायाश्च हनुमन्नामाहसीता ।

जीवामस्य तनुदीदृशी तनुमांसतेति ।

अथ हनुमान् ।

अनुदिनमनुजैचं त्वामनापोष्य सीतां प्रतिदिनमतिदीनं वीक्ष्य शमं वि-
 दामं । गिरिरथि विमोक्षो यत्तदा नदिधाम्भूतिरतिरपि नविदीर्षा साहसर्वे
 सदैव । २९० ।

समुत्तरणे तथ जीह्वस्त्ववसाय इति प्रभे हनुमान् ।

तथ प्रसादान् यवनप्रसादान्नैव भर्तुं चरथ प्रसादान् । जिभिः प्रसादेरनु-
 कूलितोर्ध्वं यत्तद्वचं गोप्यदकसमुनं । २९१ ।

मुनहंमन्तं सीतासाध्वर्त्ताप्राह ।

सीता । चन्द्रेय्य दिनेश दीधितिसम कोपं स्पृष्टिप्रायते कर्पूरं मुनिशेषान्
 प्रशिक्षताः संभासमात्मते । वायुर्वाहवर्द्धिभक्तवज्रं दायागिर्वेत्तामृतं स-
 न्धेयं गहन रामसङ्ग्रहिमिति शान्तामृतकारय । २९२ ।

ससन्देशं चामुपलक्ष्यः ।

सीता । श्रीमदाम प्यारविन्द धृतके दातव्यमेकं पत्रं सैन्येभ्योऽमुकसंघे
कपिवरायात्यन्तरम्भक्षसं । शक्यापिपत्रं ततश्चादुमुजे देयं शुभाशीःपत्रं यथास्थे-
न्य निराकुलप्रकृतिना भोक्तव्य मेकं पत्रं ॥ २८२ ॥

ततो बभूवाम् ।

किन्दूरनिन्दुमुखिराम शिखीमुखानां किङ्कर्गमं कुक्षभिदा हृदिकुपया-
नां । देवं प्रैसद्मिन् देवि तवाद्यसत्यं रक्षांसिक्वनि कुपितस्त्वय चक्ष्मावक्ष्यः ॥ २८३ ॥

राज्ञाकारासदासाधोचाम् रचनं ।

धूम । सीतासम्भाषणार्थे पथमसुतवरोऽरुणनिर्भस्तु कामोष्ठाजे ना-
पिदिजोऽरभूद्गण विगलितक्षयूषी रक्तवर्णे । श्वेतोमुखोऽपि भूत्वा जत वन
मिकटोभाषते मन्दमन्दं भातयुष्मात्पुसादात्पतदमुत यत् किञ्चिदम्भक्षयामि
॥ २८४ ॥ ततश्चेर्निरासतोवर्गमंक्तुमारम्भवाम् ।

रावकं प्रत्युद्यानमाणाः ।

यथास्थोबहलि सततंमावने मन्दमन्दं सूर्योद्यम चसतितपितुं तोषदक्षो-
यदाने । भग्नाभङ्गं कुटति सप्तसायाग्निरं विन्धकर्म । तनोरुह्यतश्चिकमधु-
ना वानरे खेपभङ्गं ॥ २८५ ॥ इति दूताभर्षे निष्क्रान्ताः ।

अथ भद्रदूताग्रसनं ।

दूताः । देवाकर्मय कर्तव्येन कथिना केनापि केलीकने खेकदाधयिवाधि-
ताविटयिनःसाटोपमुत्पाटिताः । तथान्ये वयपाटकाः सद्यभलं सर्वेपि निर्वाहि-
माकाशार्थं कथनाय केवच मधुं देवेन संरक्षितः ॥ २८६ ॥

इति श्रुत्वा प्रहितेन दत्तः सैन्येन समं युद्धं कुर्वति हनुमान् तदुपाया
मासाद्य राक्षसं चेष्टा ।

सूत्र । हनूतीति प्रथितः सुधाकपि इति श्रीराममत्स्येन हेमोक्तद्विष
वाचिनी पतिरिति द्वापा जगत्पुङ्गवः । रामस्यायमितीर्यया कलुषितो जज्ञा
मुपेक्ष्योद्भूते विज्ञानमग्निशास्त्रजे दशमुखः कां कां दशां भोजयः ॥ २८८ ॥

अथान्तरे सीता हनुमते दहस्यं निजदवाकपिने राक्षसः ।

चित्राटा । मुद्रामर्कट येन राम निकटा दग्धः इत्या कदे सीतावाहति
सन्नुमा निजदवा प्रोक्तोऽथ चित्रेश्वरः । किं किं किं किमिति पुं बहिरनिर्ग
विज्ञासना दुष्टिर्विरहो मुखसुत आसेवहिनयिं धर्तुं निवृत्ती कृतः ॥ २८९ ॥

अथ राक्षसाश्च दहस्यन्तवकुमारं परिपार्श्वकं राक्षसं ।

प्रविशत्यस्य कुमारः ।

परिपार्श्वकः । आकार तोरुसमयो पुरमप्यन्तः कञ्जामसं विप्रति को-
पि कपि प्रवीरः । तत्संमुखं प्रचक्षितः स्वयमक्षनामा नन्देव राक्षसपतेः कुपि-
तः कुमारः ॥ २९० ॥ ततो हनुमत्वासमरेऽस्य कुमारोवाहति ।

अथात्तेर्मते राक्षसाश्च मन्वति शक्रजिविपरिपार्श्वकं राक्षसं ।

इत्याकपि दधिराज कुमारमर्कटं देवानां पदं कुचपलायितोति ।
त्वां हनुमिच्छति दशायन आसमेन दर्पितो भूत धनुर्मेनु मेघनादः ॥ २९१ ॥

हनुमन्तं प्रति शक्रजित् ।

शक्रजित् । दामस्त्यागमनं निवेद्य सुभिरादायास्य सीतां तव कक्षीमन्म-

श्रितदारपुत्रोः प्रत्यावनाशददे । भङ्गसाधोपायान् निहन्त्यसङ्गतायां विना
साङ्गं दास्य मातृवत्तु विषये सौम्ये भवन्तावनिः ॥ २०२ ॥

अथ हनुमान् दास्यः ।

देहेदूत किमेवमेव चरितं वारां निधिं दुस्तरे कङ्कित्वा भक्षजन्तुभिः
परिवृतं भीमं तरङ्गेत्तरैः शायतेति विनाशं यथमिच्छप्रस्थापितः केनहा
वृद्धिर्न हि वध्यवन्तभयः किं नामधेयो भवान् ॥ २०३ ॥

ततो हनुमान् ।

श्रीरामेन सप्तम्येन जयिना श्रीचित्रगुटे स्थितः शीतान्धेनैव कार्यं
साधनविधौ प्रस्थापितोद्यतः । कञ्चुकेन च विरासुरभिदः सर्वजगामी हृष्टं
विदितं पदमात्मनो दृष्टमुखमीमान् हनुमान् ॥ २०४ ॥

अपिच । हत्वावाचि महाबलः अपिचमृन्मान्वास्त्य सुदीवर्गं राजानं हन्-
तिनं सदाविजयिनं सख्युः सदानन्दनं । हत्वा चैव विशेषं दैवनिबन्धास्त्रागस्त्य
दिन्नास्त्रितः श्रीरामो जगत्कामजा हरश्चक्रः काशोप मोराजते ॥ २०५ ॥

दास्य हनुमतोदक्तिं प्रत्युत्ती ।

देहेवानर कोभवानहमरे लक्ष्मनुहताहवे दृतेहं उरस्तद्वनस्य जगती
कोदददीक्षा मुनेः यदौर्दय कठोरताहनविधौ कोसौचि नूटावतः कोमेह
अथ रावणोद्य गवना कोटिस्तु कीटावते ॥ २०६ ॥

रावणोपति हनुमान् ।

कोमेहं पदमात्मनो दृष्टमुखकुचापि कोटीभृदं क्षाजित्वा समये प्रभोः

प्रययिनीं सीताचनेतुं क्षमः । किन्तु प्रैल्लित्वा पुराभगवता रामेन सुग्रीवतो
दत्तां दक्षिण पात्रिणा वसुमतीं तां वसुमतीं वचः ॥ ३०७ ॥

अथिष । देहे रामस्य दाक्षसाधनं पद्मोमुखीति मूढाधमं गनं सर्वं सुखं
सुखं भट्टिति प्रीत्याहितं ब्रूयते । मुद्रां सेवय रामचन्द्रं चरमौ दत्ता पुरोजा-
नयो तस्मादाव्य मन्त्रेण कुर्यादिरं पुनरेव धीमेयवा ॥ ३०८ ॥

आत्मानं परिरक्षितुं यदिभवान् पुनश्च पौत्रादिकं भ्रातुर्वर्गं कुटुम्बकपरि-
जने चान्यतथा सैनिके । राज्यं चापि महोदितं दक्षिणः काञ्चस्यद्ः स्वेक्या
कीरामाव महात्मने विजयिने तदीयतां मैथिली ॥ ३०९ ॥

वारदाशरणेन परमसिमुखं सावज्ञवार्ता निधिर्वर्द्धो शाकदियस्य कागरच-
मूढान्ता न कञ्चापुटी । यावत्तोदर वस्तुपुन सुहृदां मृत्युं न चापेक्षतेतावता-
वत्त भोक्तव्यं दयिता सीतास्वयं दीयतां ॥ ३१० ॥

अथवा किं वदता ।

तावत्तदेवैता राभा सावज्ञायति राघवः । आयाते राघवे वोदे कञ्चाकञ्च-
नरः कुतः ॥ ३११ ॥

आशङ्क्य च विभीषणः ।

अथावसरे कुत्रे राघवे विभीषणं वाक्यं ।

वैद्यव्यमङ्गेषु कथामिपातो मैथ्यां तथानद्याव सन्निवेशः । यताम् वधार्थ-
कश्चिद्वधवारी शास्त्रेषु दूतस्य वधोन्मत्तः ॥ ३१२ ॥

अथिष । वधीनां विरुद्धाङ्गुलं मिष्टमेकं विभूयम् । तदस्य स्वीयतामाशु
तेनदग्नेन मन्त्रायु ॥ ३१३ ॥

लेपुं तं जनिताद्यमः क्षितिभुजां वधोऽन दूतो भवेदित्या कार्यविभीषण-
स्य वचनं कुहकथा रावणः । वज्रावाक्यमिव लक्ष्मीं वज्रविधेर्वीर्योभि रीक्यन्तु-
नै रत्नावन्नि मदीपयद्गुप्ततः कर्तुं विवर्धयतुः ॥ ११० ॥

रावणः हनुमते शक्तिं प्रत्युक्ती ।

अग्निः प्रज्जलितः समादिश्वभृशं वर्धन्तुषाराधरावासेः कति नवाभ्युति स्रज-
मनी देवास्तवाश्रयशाः । इत्थंमुक्त धकोत्तरे हनुमते कङ्कापतेर्मानसं दम्भे
यादृश सः क्षमेयश्च तथा दग्धामि लङ्कापुरी ॥ ११५ ॥

अनाद्यसरे जगतां धितर्काः ।

शक्तिः किं बडवन्तयेनतदयेर्विन्धेन किम्भाविद्यन्धेयः किं जयलाघवेन
शक्तिभृत्किंभाल नेषेयवा । काशः किं धयवशिनेन्द्र धनुषाधाराधरः किं
महाभेहः किं ध्रुवमद्वलेन सकपिः पुच्छेन खेराजते ॥ ११६ ॥

अथ हनुमान् ।

रामाय नच सायामस्य पुरतः कृत्वा शरैराह्वं सीता निरुपवेश्यमात्र-
कृदयाः कोर्येय सीतात्वया । प्रत्यक्षं द्रवदुर्मते वरगृहेः पूर्वाजनेरावृता सख्यं-
टिकरत्न मौक्तिक मयीलङ्कामया दह्यते ॥ ११७ ॥

सूत्र । उत्तम सुखानां भयविजलानां जलजलं काह्वरतां मुखेभ्यः । निर्ग-
म्यत्रिर्दिगुक्त प्रभावा ददाह्वलङ्कामनिवास्तिर्धिः ॥ ११८ ॥

रावणः । शीघ्रं दत्तं वज्रिवारयगृहं शय्यागृहं क्रीडुं रत्नागारं यम-
लयं बलवता वतिन दीप्तोत्तम । धूमक्याकुल नेत्रवत्पुत्रवती यशस्येन साहमान्
अन्दहाणक वृद्धभीत वनिता हाहारं श्रुवते ॥ ११९ ॥

सूत्र । श्रीरामवचनोक्तं शौरदहनेः संदहमानां भृशं प्रियमिति वर्धामि

सर्ववदन्तेऽसौवापि चक्रेश्वरः । असेनीरधि रम्भुधिरञ्जनिधिः पाथेनिधिः स-
म्भुमीरम्भोधि रञ्जनिधिः पयोधिरदधिर्वारा निधिर्वारिधिः ॥ ३२० ॥

रावणः । निकुम्भकुम्भोदर कुम्भकर्ण कुम्भेरधं केवल मामधेधैः । मन्दोद-
री मन्दिर पाण्डोऽयं पाणीव मानीय नैवेर्विनीतः ॥ ३२१ ॥

ततोऽग्रेसरवने वायुपुत्रः सीतानि केऽवृवीत् । चन्द्रादग्न्यामया रेडिबिदायो
दीवतामिति ॥ ३२२ ॥

सीता धूमशिलाशयोः काशकाच मधूरिवः । अयस्याच शिरोरत्नं विद्यात्
कामिनेदयैः ॥ ३२३ ॥

सीता । मर्गाधिकावाधिकाय तयाभेगाऽऽस्ये प्राणितयेव वृष्टः । अरेति
विद्यामन्योऽपुत्रीयत् कीवाभ्यं राघव मासमेतं ॥ ३२४ ॥

सूत्र । दग्धाकृष्टमङ्गुलं जलकण्ठपुत्रतां तां समाभाष्यभूयो वासो । सृज-
न्तरसीपुनरपिमिश्रितोजाग्नं वभूव्ययूथैः । तेभ्यःसर्गं निवेश प्रमुदितहृदयैः
समसंनिवृत्तः सुदीप प्रेमयात्रं मधुवनमप्य संख्य भोक्तृसचक्षे ॥ ३२५ ॥

तेऽपिबह्विदभिषो मधुचयं वारितो विविहृतो महाबलैः । दक्षणेदधि-
मुषोऽभधीरितः सपुत्रकपति सन्निधिं वयो ॥ ३२६ ॥

इति सर्वं निष्क्रान्ताः ।

इति पञ्चमोऽङ्कः ।

अथ षष्ठोऽङ्कः ॥

विंश्यायत रत्नम् ।

ततोऽनराजैस्तद्विप्रविरति दधिमुखः । अवतिजयति देवः । इति सुग्रीवं प्रजयन् ॥

दधिमुखः । विंशं भूमिधरं तदन्तरावनं तद्विप्रविरतिं तन्नाधिकृत्य
देवतापरिकरनाम्नीति दत्तं पञ्च । वैदेही सभितो विचित्रवहासः सुग्रीवसंज्ञे-
यन्वा दारोऽहनिविप्रान्ति यानि दधति ध्यायन्ति लादन्ति च ॥ ३२७ ॥

हनुमदागमनं मज्जान् सुग्रीवं प्रति वामः ।

मासमेकं गतोऽहर्णं हनुमाननिवर्तते । धिरेदूतेषु कल्याणं यदि वदो न
विरुति ॥ ३२८ ॥

अपिच । हे सुग्रीव हनुमतः कायमहो मार्त्तापि नासायते दुर्गन्धोज्ज-
्विः पुरीषविषमा तस्मादिदं कल्पते । दुर्धर्म्मं पराङ्मुखैर्दण्डमुखैः सार्वं कि-
ञ्चापावतो यातो वानहिवासवायुतनयः काचानुरूपक्रियः ॥ ३२९ ॥

अथ दधिमुखात् हनुमदागमनं कृत्वा श्रीरामं प्रति सुग्रीवः ।

यथा । अत्यस्त्राणं मधुवनमिहृष्याभुजा मेकभोग्यं भङ्गो भुङ्क्ते
धवनतमयं चेदसौ अन्वहार्यः । सद्यःप्रत्या गतश्च तथोदितश्च मात्ताप भाजोऽह-
न्वायतः स्मित निधुक्कियोदीत हर्षो हनुमान् ॥ ३३० ॥

प्रविरति हनुमन्तः ।

सूच । तस्मात्तन्मित्रतावशेकरः प्रसन्नवाराधिप मख्यनायकीः । विद्युत्-
सामानुर इष्टिबीजितो वसन्तकायो हनुमानिवागतः ॥ ३३१ ॥

अथ राम इदमत्रो वक्षिष्यत्युक्ते ।

• हृष्टोभासतमन्दनादिशङ्कतो दृष्टावकाजानकी दृष्टा जीवति जीवति प्रिय-
वमा मांशोषते शोषते । मदिच्छेद कृशा कृशा मदतिर्नि हाराम हाससायेत्ये-
वं व्युत्थितं किमस्ति सुतदा मध्येष चूडामणिः । ३३९ ।

इति प्रथमाभिधानं चूडामणिं दर्शयति ।

ततश्चूडामणिमासाद्य श्रीरामसेष्टा ।

सूनु । अष्टोत्तमशते निरसुरः पीठे निवेश्य प्रियासर्पशासभरं समाक-
मयति प्रेम्णादिरं पुष्कति । स्वामिन्याः कुपयं तवेति पुरतः पर्य्य भ्रूयासंभू ते
निभन्देक्ष्य बीजगंधकुवते चूडामणिं राघवः । ३४० ।

ततः पुनर्नृमान् । मनःप्रियाया विलासकं सारमयस्य फेसम् । संयुक्तजान-
कीकृतः स्वर्गात्माजीकृतः खगः । ३४१ ।

इत्यभिधानद्वयं दर्शयति ।

तत आनिष्ठितुं सुयजान् श्रीरामं प्रतिहृन्मान् ।

पीतोनाभुभिधिं नरायणपुरी निष्ठेय चूर्णैस्ताना नीतानि शिरसि रा-
खतपते नीनाधि सीतामथा । आसेवार्पय परितोषिकमहं नार्हामि नार्ह-
यः खेजलला जिलासमे च चयति व्रीहीमतोराघवः । ३४२ ।

रामः । अत्रो न विहितं किञ्चा भवता राक्षसादृताः । दग्धा कृष्णपुरी
सर्षा सीतावर्ता समाहृता । इन् । स्वपुत्रापात्रेमेव नाथ त्रीरघुनन्दन ।
दग्ध पुरैव लङ्केयं मन्वावर्जिसंयार्पितः । ३४३ ।

रामः । अहोर्षिं न विदितं भवता । यदहं वदितः समुद्र इत्युक्ते ।

हनुमान् । देव वत्स्रस्य प्रतापं तयमै रम्भोनिधिः शोचितस्तेनेत्यं स्वल्पवर्णं देव
मतस्तत्तु न ह्यमं तद्वत्समं हं । रक्षोऽनायकं नाशयिष्यमनेनं देवया पुनः । तेषां
नयधिकदममस्तुतास्वासेन किंवापुनः । ३३७ ।

अयोधनिष्ठ राम हनुमतोदति प्रत्युत्ती ।

शालोसीता वसति त्रिभिरे देव चतुष्टयते कीदृक्पद्म्या जपधि पिष्टव-
लीर्यते देवयोगात् । इत्यस्त्वते पवनतले व्रीहनिभ्रान्तं नेत्रो हर्षव्रीडासङ्ग-
वक्तितो विदुसो रामचन्द्रः । ३३८ ।

तनुः प्रतयेतनेन रामेन कीदृशीसीतेति प्रत्ययाद्ये पुनः पुष्टो हनुमान् ।

हनु । हनुर्वितहवाङ्मनेन दक्षितादृष्टिर्मुं ग्रीवांतथा पाण्ड्यो मन्मेवविभु-
मदहं ह्य मेव हेमप्रभा । पादशं कन्दरव कोऽनिल वधूकण्ठेद्विवप्रस्तुतं सीता-
या । पुरतोऽप्यहन्त शिखिनां वज्राः सप्तर्षादिव । ३३९ ।

हदन्तो कीदृगवस्तेति श्रीरामेन पुनः पुष्टो हनुमान् ।

हनु । काशं चेतुर्निपन्नका हिमनिधेः क्षुणाऽप्यचेत्यार्क्षिना नीलाचैव
सुदक्षिणा मधनयोर्वाप्यः किपान् वारिधिः । सन्नापो यदि शीतलो अतवह-
स्तान्तिव दक्षिणे रामतः स्मृतिमापमेव हृदयं चादप्य वेदं ननुः । ३४० ।

अयिम् । सभावादेव वदपुत्री तद्विद्येया द्विजेवतः । प्रतिदत्ताठशीपद-
विद्येव समुत्तीगता । ३४१ ।

अथ अथं तमुज ऊनीर्जं इति प्रश्ने ।

बभू । आद्यामृगस्य आद्यायाः आद्या अर्जु पराक्रमः । यन्मया अङ्कितो
ऽभ्येधिः प्रभाषोऽयं तवप्रभो ॥ ३७२ ॥

अपिच । राम नाम तव कर्तु कर्तनः कामरा अपि तरनि भवाम्भि ।
अङ्कितं भवदङ्कितमुदा किं विचित्र सतरावपिरम्भि ॥ ३७३ ॥

रामः । यतुवसपुत्रीचङ्गा सप्तधाधार वेदित्ता । दधीमाह यतुसंक्षे रंधा-
नाथ चिकोटीभिः ॥ ३७४ ॥

चिकोटी आचार्ययुक्ता नवकोटी मुद्रायया । अथं पुत्री तया दग्धा विष्ट-
माने दशमाने ॥ ३७५ ॥

निरघोरपि दुर्गंधा अज्ञानाम महापुत्री । अथं वीर तया दग्धा विष्टमाने
दशमाने ॥ ३७६ ॥

बभू । निष्ठासेनैव वीराया रामव कोमातसेन ते । दग्धा पुत्रेव लङ्गेव
निमित्तमभयं तव ॥ ३७७ ॥

रावत अदेभवतः श्रीदग्धवसाय इति प्रश्ने ।

बभू । दग्धसदृशवर्तरे वज्रभुजं बहुमानं दीप्तिम दंष्ट्रादौदमहं चिकोक्त
सहस्राक्षं मनोहिंसितुं । देव त्वत्कृपया विमुक्तिमधिया किं किं अनेह युद्धं
भर्तुः कर्म भटव्य मोचितमिति स्थलोमया रावतः ॥ ३७८ ॥

रामः । अनेनैवोपकारेण प्राप्तान्दाम्भ्यसहं कपे । अनेनैवोपकारेण मेदेन
अङ्कितोपसं ॥ ३७९ ॥

इदमाम् । नदिधा नदीनां भूतानां च तिर्यग्निराधरः । तदिधो नदीनां
नदीनां नदीनां च तिर्यग्निराधरः । १५० ।

इति सर्वे निष्क्रान्ताः ।

ततः सप्तमः अङ्कादयम् ।

ततः श्रीरामचन्द्रस्य अङ्कादयम् ।

ततः । ततः विजयदशम्यामात्रिणे । पुनश्च दशमः निधनाय प्रकृतिर-
दामचन्द्रः । तिर्यग्निराधरस्यै र्धुधनाधेस्यै नदीनां तिर्यग्निराधरस्यै
चन्द्रनायः । १५१ ।

ततः । ततः विजयदशम्यामात्रिणे । पुनश्च दशमः निधनाय प्रकृतिर-
दामचन्द्रः । तिर्यग्निराधरस्यै र्धुधनाधेस्यै नदीनां तिर्यग्निराधरस्यै
चन्द्रनायः । १५२ ।

ततः । ततः विजयदशम्यामात्रिणे । पुनश्च दशमः निधनाय प्रकृतिर-
दामचन्द्रः । तिर्यग्निराधरस्यै र्धुधनाधेस्यै नदीनां तिर्यग्निराधरस्यै
चन्द्रनायः । १५३ ।

ततः सप्तमः अङ्कादयम् ।

ततः । ततः विजयदशम्यामात्रिणे । पुनश्च दशमः निधनाय प्रकृतिर-
दामचन्द्रः । तिर्यग्निराधरस्यै र्धुधनाधेस्यै नदीनां तिर्यग्निराधरस्यै
चन्द्रनायः । १५४ ।

ततः । ततः विजयदशम्यामात्रिणे । पुनश्च दशमः निधनाय प्रकृतिर-
दामचन्द्रः । तिर्यग्निराधरस्यै र्धुधनाधेस्यै नदीनां तिर्यग्निराधरस्यै
चन्द्रनायः । १५५ ।

अथ समुद्रोत्तरतीरे कङ्काकुचान्तः ।

२५५ । कङ्काकुचान्तितुङ्गाधसभटा नानीय प्रमत्ततो रुद्धेन विनेष्य
नारनदरे कङ्काकुचान्तितुङ्गाधसभटा । ध्यानज्ञानप्रसायका मुनिगणा देवं किमन श्रुते
वेदा यद्गुरो स्फुरत्यपि वच कोनैव तन्मन्त्रता । २५६ ।

राजसमाभा निमग्नया वसन्तावावयो निषाद्वैतामित्युक्तोक्तिमौषका ।
कङ्काकुचधर्मप्रतिपत्त्याह । राजन् सर्वं राजस काशराशिः सीताप्रवित्युक्ता ।
वसन्तावावयो यदीयं कङ्काकुचान्तः । कस्मैव सङ्गमुद्येत बुद्धिमान् राजसे-
नार । २५७ ।

अपिच । लज्जप्रकोपं कुचकीर्तिमाधनं भजस्य रामं कुचकीर्तिं वदन् ।
कर्त्तव्यविवादेन समेतिधीयतां प्रदीयतां दाशरथाय मेपिषी । २५८ ।

कङ्काकुचा वनभङ्गं कङ्काकुचमहोदधिः । यन्मृतं दाशरथिनः स रामा
वेति विदधति । २५९ ।

वरावयोवा वनभङ्गे दरोवा नकुम्भकर्त्रीपि नचातिपायः । नयेन्द्रविशारद-
प्रसोदं वनभङ्गं वनभङ्गप्रभावं । २६० ।

कुचसंपुङ्खाः सुभृशं सुतीक्ष्णवन्नेपमा वायु समानवेजाः । दाशरथ-
किरीटिवाजः प्रदीयतां दाशरथाय मेपिषी । २६१ ।

सत आगतः कुचकर्त्तव्यतो दाशरथिप्रदायति ।

संभवेनोक्तस्वदिकृतिगरी सोपि विरहे समन्तादामूर्त्तं नुदितवन्मुखाद-
रा । कान् येनापि निगुण्यर नुदितवित्तः पुनस्तदन्वेवापि किल-
ग मुच्यतेति । २६२ ।

रावणः । पुनः सोमं पथेयु नः सौतकतिप्रायः एवं सञ्चिरे देशमेव विहङ्ग्य
चाक्ष पदवीं आसति । पुनः भटः । एतेर्मन्त्राश्च चक्षपीठेन वज्राग्निवह्निरत्न-
मूला शङ्खः समुत्थसि शङ्खः शङ्खिः शङ्खापिवातुमवाः । २६२ ।

इत्थं मास्यधरं सर्वव्यापिरत्नं सारि प्रसीदार्त्तं कथं एतधरं सनीरवस्यो
सम्पत्त्यर्थेनौ गृह्णाम् । पाचक्ये परिनिष्ठितं कृतवत् किं मङ्गले नेशसे रसोऽभास
मनुजमात्रं वपुषं संराघवं क्षोभितं । २६३ ।

विभीषणः । रामोऽसौ भुवनेषु विजयमयैः प्राप्तः प्रसिद्धिं गिरा मक्षपात्र
विषयैः शक्यं पुनर्देवो वज्राश्रितः तं । वन्द्यैश्च यथासि गावति मयस्यै कवा-
वाहति मेयोभूत विशासतः सविरोऽहं सौ सौ सतभिः । २६४ ।

राजनि राजनिमये मयस्यं चण्डरसेधं वदयमदभं विभूती सौचका-
न्ति । सद्यः सविधिरिदानीं दृश्यते रामस्य प्रदिश अकपुत्रीं मिथता सेतु-
रासः । २६५ ।

धृष्टकेतुः कपिशवकाः उमाः उमाः सौम्य मञ्जोनिधिं दुर्भेदामपि देव देव
निवेष्टे चङ्गापुरीं प्राविशत् । क्षिप्रतान् वनदक्षिणेऽनकाजी दृष्ट्वा च भूमावर्त्त
हृत्वाद्यं प्रदहन् पुरीमघगतामः कथं मानवः । २६७ ।

गताद्युषं त्वां विपरीतमुद्रिं निःसङ्गं राक्षसं कक्षयामि । यो मां हितं
तस्यमपि वृत्तं नमस्य सेराक्षसं वीरमध्ये । २६८ ।

कृपः । सद्यश्चरन्वहो दधानमेव प्रकृतिविपर्ययं मयः कक्षयिता । समरि-
चपरिहृत्य तं समीचीं परिकुपितो ममता वज्रास रामः । २६९ ।

अमलसमये पुनर्विभीषणः साद्युवर्ध ।

अङ्गुली रत्ना नि विभूषयानि वासांसि दिव्यानि मञ्जोऽहमुत्तमान् । धीमान्
दीमाव विह्वेद्य देवीं वसाद्य चङ्कः समयानु शृङ्गा । २७० ।

रावणः । जानामि सीतां यत्र गम्यतां जानामि रामो मधुसूदनश्च । यत्र च
जानामि हि तेन वध्यं कथमपि सीतां न समर्पयामि ॥ ३७१ ॥

सूत्र । ततश्च पुनः सहस्रं च पुनश्च प्रत्येकं रावणः कुलधूमकेतुः । सङ्ग्रामहातव्य-
हवान्मरेण विभीषणोदाधव मन्दिषाय ॥ ३७२ ॥ निष्क्रान्तो विभीषणः ।

पुनर्गङ्गा समुद्रतो नद्यम् ।

सूत्र । विभीषणे समः वति सूर्यलोहि समग्रमे । तदाहो रावणभ्रातृ-
भक्तः कथिकुलभक्तः ॥ ३७३ ॥

हनुमतायं विजति रावणो न विभीषणः । रामचन्द्र पदद्वन्द्वं समवेभूय
रायते ॥ ३७४ ॥

देवादिभिरागमनं ।

देव इति नमः । प्रथमे निजिता । पञ्चनिवापावरा रवाकनविभीषणो
रवाकनभ्राता पदे मन्दिषः । यासन्ते इत्यर्थं भयानकरम् किं तद्वजानीमहे
कथास्तथा विचार्यैकनिपुण कथन प्रमादं प्रभुः ॥ ३७५ ॥

यत्र रामचन्द्रमिति हनुमन्निवेदयति ।

सत्यदाधरथे विभीषण इति भ्रातासि सङ्ग्रामे निर्मासितुतिमिद्विज-
न्यवरमः श्रीकृष्णकथंश्च । दाक्षिण्याभ्युपगच्छितः पितृकुलापेक्षः वचसा-
प्रयोरसोचोऽपि विचक्षणं कथयति तद्वत्तु यच्छीमयं ॥ ३७६ ॥

यत्र रामचन्द्रमयोवति प्रत्युक्ती ।

यन्मोक्षा दयकत्वाद्दहिरभूत्कालेन रावणात् संभ्रान्तो भिषकेन किं
प्रकृत्यते सुधीववदासिना ।

श्रीराज सप्तोदरस्य निभुतादभ्येति सम्भाषते किमुभ्यः प्रयुगागलं
 शिष्यमपि दृष्टन्ति नेष्टाकवः १ ३७७ ।

समागष्ट श्रीरामप्रति प्रवि विभीषणः ।

भूतना दिवसस्य दशाष्टदमन तत्प्रीतिं हंसीदिव यातापुत्रमराणासकम्
वशात्तमेव जर्मिद्यभूत् । पश्य स्वर्गतदङ्कुरी पक्षिदो कुम्दावदानं स्यात्सुभा-
ति विद्याभमव्यकमिदं श्रीलविषेर्मयस्य ॥ ३७८ ॥

वीर कीर समुद्रसागराहरीणावस्थायीमुख रत्नकीर्ति लुप्तनामज
मणिलो धने कर्ण मन्त्रमा । स्यादेवं त्वद्वातिसौधनिकरप्रोक्त इत्याहुस्सा-
सहयमनाः धत्तेयदि पनलस्याङ्गनाथो मयः ॥ ३७६ ॥

कोदण्डमण्डपविनिःकृतध्वजशङ्खकुसुमशिखरदण्डमण्डपदण्डः । आ-
 षडक्षरिण्यस्य लक्षणध्वजशङ्खः श्रीजानकी परिवर्तः सहस्रप्रतिष्ठः । ३८ ।

पातुं नीचिजगतिं सन्ततमकृपारातमभ्युदयं धार्मीं मोक्षकलेधरो वदि
रभूयस्यैकदंष्ट्रादुत्तरात् । कर्मैः आन्दति माणति शिरसः पणति दिग्गन्तिमो
मेवः कोप्रति मेदिनी जलजति श्यामापि रोक्षमसि । ४८१ ।

सुम्ना प्रादोऽस्य वशिर्भुजगमति रसोभाजर्भ भूतधात्री तैजोत्सूहा । समुद्राः
अवकमतिरिदं दीप्त वशिर्प्रदोहः । क्वचिं सखाङ्गुरोचि गंगमनविजिता वज्रध
हृदयानां वज्रध्वजोपेतका अवकति दधमते त्वत्पतापप्रदीपा ॥ ६८२ ॥

नमो भूयस्वितु दिशःस्थगवितु मेतुं च पृथ्वीधराजमीनानुवितु तगादिभ
 नमिं भस्वादितु रेगुभिः । सखीरेषु पुनःपुनःस्थगवितु वायुवातान्धराजधु
 कीरवर्धनी तक्षपराजितं परान्माप्सति । ५८३ ।

सुजाधारो ज्ञानावहति वसुधा धूर्तपदवीं धर्मीयः स्यात्स्वर्गं कर्मवशितरीना

नपुंसिका । तुकादयः सत्तं यद्विभवति वामोदरग्रहा रुद्राग्नेयोऽग्रको कार-
धमूहं कुण्डलितं । १८३ ।

यत्पुंस्त्वदि मेवकुप्यसि मृदाबाधं नचेन्ममसेतवमेवोक्तवत्तु वर्गं न विधा-
यसाः कवीनां गिरः । देव तत्तत्तत्तत्तामदहन्त्यावावधी शोचिषाः कुट्टे-
प्रवसावारिवनिषा नेत्राभुभिः पूरिताः । १८४ ।

हनुमचरितं कीति ।

रघुः कृते सोमोद्यु रमयतिर्वा पविपतिः सरोन्मारीदोषः करसिज-
भक्तः सारधिरपि । यः प्रीति र्देवनिपुणपुरदाहे धरिक्करो ज्वलज्वाले रंज-
वतभवितभूता हनुमता । १८५ ।

विभीषकं हनु सुयीवो वरुणमाह ।

वक्ता न कजनेप्रीतिः सा प्रीति दिवदेवमे । बह्विष्योऽस्मि सोमिने रं-
कोपि विभीषकः । १८६ ।

यदन्ते विभीषकावका ।

हनुवागववाहिनी भविभुताहङ्गार उङ्गारिको शङ्खावात्सविभीषकः
कावमभूद्गुणारदोर्विभक्तः । यथाप्राप्तवर्षि प्रमोदकहरी जम्बीरमुज्ज्वलित
काव्यसंभूतविक्रमेति वसितुं कानुं नचायंक्तम् । १८७ ।

तं हनुयामाः । दिवदे मेवसंधर्मे हि कावयति नास्मिन् । दिव्दशतिन
वाधिंभो रानोदिकैर्बलावते ॥ १८८ ॥

विभीषकस्त हदवं हनुमान् वचयति ।

सुयीवस्तु निधं हनुवागववाहिनी सेवने । विभीषकस्त दोषेर्व मतिरावाति
वाति यः । १८९ ।

महालाटकः ।

ततः श्रीरामप्रति मुदीकः ।

ज्येष्ठतन्त्रप्रियं तन चङ्गावाये विभीषकात् । हनुमतास्तु राजन् क-
चितः प्रचुरेदमुकः । ३६२ ।

श्रीराम, विभीषकयोर्वीरि प्रसूती ।

अथ रत्नोराजानुज कुशकमधैवकुशलं यतोयौद्यासीनं परमं कर्मणं सुक-
प्रयमभूत् । किमुहेतुं युष्मात्पदकमलसेवैव विदितं भवानश्वैवाभूज्जिज्ज नमस्
कहापरिदुः । ३६३ ।

तस्याति भक्तिमधिगण्य विभीषकस्य सौमित्रिणः राजनितादमयक रा-
ज्ये । प्रतोऽभ्येचयदमुं प्रचुरेदमुकं प्रायः प्रपन्नकन्यावधगा मनुजः । ३६४ ।

वदसार्कं वानरः ।

अथैवास्तु विभीषकस्य इत्यप्यप्यस्तु मुद्रागते इमोदक ददात्यर्थं मनुष्यति
संज्ञाविपत्यसिद्धं । एतमेव भजाविष्यं प्रतिभूना मुदीकगण्यार्पणे यतोऽप्य-
प्रममानस्यवदितो सर्ववयं सातिगः । ३६५ ।

समुद्रं प्रति रामः ।

त्वमतिकुलगुणैर्मुद्र वसंभुराग्रे धिरति विनिहितोऽयं भक्तिपूता-
ह्निलो । दत्तवदनहता मेला मुद्रा मे भुपेयादस्तुमनिधनेन कीयतां मेक-
चक्रः । ३६६ ।

अथप्राधोपविष्टे रामे भार्गवस्यजति समुद्रे कथं वदति रामः ।

वाचिनादेऽथराभयवदनीमेषाकुमिः जिज्ञिता सेनालमजितः कदाचमुकुने

भोःसिन्धोभगवन्महात्मिनि । तत्त्वैर्विहितं तवाप्युदक्षिणा नेत्रोपरोधःकृतः प्राकृतं
प्रतिषेधमपि प्रतिपदं प्रयुं धनुर्वाञ्कति ॥ १८७ ॥

अथ सूर्योदये सूर्यसममयोद्धति प्रत्युत्ती ।

भोःसिन्धोभगवन्महात्मिनि श्रीरामभद्रानुगोदक्षरदिभयेन किं तव-
भयं तव भगवन्महात्मिनि । तस्येन्दुर्वदनेनमाघसदने प्रीयुषमाभाघने बाहोःकल्प-
तव निजतविशिष्टमेवौघं दायादृचं ॥ १८८ ॥

श्रीरामः सरोवः ।

पापमानय सौमित्रे अरान् भाषान्कोपमान् । समुद्रं मोहयिष्यामि
पद्भ्यामानुपुवङ्गमाः ॥ १८९ ॥

दम्भोचितीवै विचित्रैरनेकैरम्भोनिधिं पाशुनिधिं करिष्ये । कृशीकरिष्ये
मरुभूमविष्ये मल्लीकरिष्ये मृग तृणाविष्ये ॥ १९० ॥

भूय । श्रीरामभक्ते दशवक्त्रं सूर्योमादाय पाथेनिधिवदकोपे । आसौ क-
मलं प्रतिसेदधाने वेलागिरीन्मोपकितावभूता ॥ १९१ ॥

अथभारतम् । दिग्भोगुमायने क्वचित्तमभवत्कामरुचं यस्मिन्नेन्द्रः प्रा-
गुदणमगमन् कण्ठमलयः । परिश्रमेणान् रघुप्रतिद्वे पापं सङ्गता दधन्भूतिं
सिन्धुर्जलनमकिमा प्रादुरभवत् ॥ १९२ ॥

अथ समुद्रः सामुद्रयः ।

उच्चरदङ्गतीव्रं कामितं ते प्रदोषः क्वच नितसन्निजोर्हदेलकोर्जनीदि ।
नगररवकपीयैर्भांगरागीतैर्येविंरघुमपिसेतुं सुकुमारप्रयति ॥ १९३ ॥

सेतुबन्धारम्भे रामस्थातिमन्त्रः ।

रामरंजनहृदये चित्रकूटकपेठके । शैलपञ्चाशुक्ति संभूतं जानकीं पश्य
भूषणं । १०४ ।

सूत्र । उत्पन्नोत्पन्नो जैलानसिप्रहृतकप्रानमाताम सुकानुसङ्गेऽप्युक्तं उक्तं
मति कलितनभो मन्त्रकान् दिग्विशीर्णान् । दुर्धारां न सन्नेय प्रभुतिप्रभृता
शेखरानिन्युरक्तः सिन्धोस्तन्मायदेव्या विरचयतिमन्त्रोभिर्भरं सेतुदम् । १०५ ।

सेतुबन्ध समये श्रीरामं प्रति सुधीषः कौति ।

कमलधर त्रयीर्जुनैर्नय मनेगोम्रे गिरिकुहर निवासा राघवमुखादात् ।
मुरकटि परिपेयां प्राप्यमन्दाकिनीं खेसवन्तितकरदङ्गा । कुम्भिलोन्तःपिबन्ति
। १०६ ।

पश्चि पावालोषु खितेषु विभीषणः ।

वेमञ्जलिजले क्षियत्यपिचिरं ते प्रहरादुन्तरे सिन्धौ त्वन्तरनि राक्षस
भयं सन्धावयन्तो भुञ्जं । मेनेयावमुक्ता नवविधिमुक्तामो वामशङ्कांमुक्ताः पीम
दाघरवेरियं हि सहजाग्रन्तिः समुन्मीलति । १०७ ।

अथ समुद्रं प्रति सुधीषः ।

दुर्बुत्तासंजति रमर्थं परम्परायाद्देतुः सतां भवति किं वचनीयमथ । जज्ञे-
न्दरोदरति दाघरथेः कलत्रं प्राप्नोति नन्दनमसौकि ससिन्धु राजः । १०८ ।

सूत्रः केरोति दुर्बुत्तां नूनं वदति साधुम् । दक्षानमो दरेखीतां वन्दनं
खान्महोदधौ । १०९ ।

ततः प्रविशतिप्रवृत्तः ।

गमय बन्धनं श्रुत्वाप्रवृत्तः ।

विषमजनधिसन्धे सेतुबन्धे विधाय निमित्तप्रदनिपति रक्षकैर्जं निवृत्तः ।
वर्धनवर्तिससीता रामनामा तपसी मन्त्रगणकद्वन्द्वे हस्तिकृपं प्रविष्टः । ४१० ।

आनामने रावणचेष्टः ।

सूत । आदेजिहास वज्रविभवमाय मध्येसेतोः समाप्तिसमये सनिष्ठाचेष्टः ।
उत्तमसर्माचन निर्भरसेवमान उत्पत्तवातहनपर्वतवचकर्म । ४११ ।

रावणः । आनामाः पक्षसिप्रसन्नदण्डः किमुनि सेतुगतः शुद्धेन वृत्तादथा
नमधरः क्रुद्धः समुद्रं प्रति । धिक्कर्त्ता नामतवास्त्वधिः सत्त्वधिः प्राणीयधिक्षोः-
धिः प्राणेधिर्जं कधिः पयोधिरवधिरां निधिरविरिधिः । ४१२ ।

शुक्लासागर बन्धनं दधन्निराः सर्वैर्भुक्षितैश्चदातुर्गं पुनरुत्तिवासिकं सप्तमि-
तो भीष्माकृतः सप्रभात् । बद्धः सख्यमग्निरधिः सत्त्वधिः क्षीणधिक्षोः-
धिः प्राणेधिर्जं कधिः पयोधिरवधिरां निधिरविरिधिः । ४१३ ।

अपिच । वीतलम् कलशोद्भवेनमुनिना भक्षोऽसिमेवासुगैरावहोसिच
रामनामहन्निवा प्राणामूर्ध्वहितः । मात्मानादभट्टी तथैवभवतो सौमिरिचं
मुच्यते प्राणेधिर्जं कधिः पयोधिरवधिरां निधिरविरिधिः । ४१४ ।

सेतुबन्धं दृष्ट्वा लङ्कापुर्यां दृष्टान्तः ।

सूत । मद्युनरुद्धेनः अपिचटकरत्नामग्निसौ ममरा क्राकून्धनदवसमा
क्षिण्णगणः । पुनः प्रत्यावास्तव्यवह कपिनाचे प्रचक्षिते वधः पौर्णमिर्भवन्
क्षितकङ्कादृजनाः । ४१५ ।

अष्टावक्त्रमहावक्त्रेणाधिकाधि प्राणिताः । सारावक्त्रमूर्ध्वेन सेतुनामन्तु
मुपैतः । ४१६ ।

सङ्गाथा मधिगर्जिता पलभुजामाकथं कोलाहलानामालान् विदधुः
प्रवहन्ममटा युद्धाङ्गटाटपिनः । भाभोकुम्भनिकुम्भ शयकण्ठाः सङ्गाभ-
भ्याभुजं निर्गन्धनिवृत्ति निर्भरं सगभवज्जोश्वरस्रोतयः ॥ ४१७ ॥

कृतकलकलज्वरं वासिनाशेषलोपं प्रवृत्तगुपतिस्त्रियं सेतुगतेऽनीकम् ।
मुदितविपिनदुर्गं पर्वतेऽभौ मुदिकेन्द्रिचिरमकृत सङ्गाथाय नाथाय रामः ॥ ४१८ ॥

सुभ । आवातौशुकशरयो दधमुसप्रस्थापितौ तौधरौदेहं धानरमाकिने
जकटकं संस्थातुमभ्युद्यतौ । विष्वासाय विभीषणे न धर्मितौ मुक्तौचोतःशर-
रामेन प्रभुना विचोक्त कटकं रामाचवतिगता ॥ ४१९ ॥

अथ सङ्गाथां दवावृत्त्यगतां शुकशरयो रावणाय निवेदयत ।

आकाशे दिशिकानने जघनिधौ श्लेकेतटे गह्वरे नखान् तिलधारकेपि-
कजितं संस्थाकथं कथयतां । भ्रातासे धर्मितौ कपीन्द्र कटकं तदग्रंथितोन्मि-
तौ श्रीरामेन नहाकना कुश वपाशोऽगं द्रुतं रावण ॥ ४२० ॥

ततः प्रासादमावृष्टं वाजरसैव्यं पद्मतावाबजेन कतमोरामरति प्रुष्टौ शु-
कशरयो श्रीरामचन्द्र दर्शयतः ।

यजकोशोपतति च मधुसूयमन्दारवर्षे सन्तोषध्वजितप्रजितां यज-
कोशधोयः । रामःश्यामः कामच नयनकानध्वनीं सरोधंरुपां प्रहृष्ट भूसयति
भरंपाणिना दक्षिणेन ॥ ४२१ ॥

अश्वैरालोकमाङ्गं प्रवृत्तगुपतेः पादमलम्भं हनन्क्षारापुनस्य चूर्णं खनि
कामकमृगस्याङ्गुणेवं निघाघ । नाशंरुष्टःकनधुं प्रवृत्तित मनुजेनादरादीदृशा-
द्यधुः कोलेनसङ्गां त्वदनुजवचनेदन कर्मावमाणे ॥ ४२२ ॥

अथावसरे रावण वार्त्ता ।

क्षते ते मनसावयः सुरप्रते दीप्यन्मखदूराः तौहं सर्वं गतमभयशरोः क-

इत्येवोक्तम् । भेतुं वदन्महं प्रयोगिकपिभिः पश्चात्तिकृतां कृतां श्रीवद्भिर्बभूव
इत्येत किमप्यवकिता मनश्चूयते ॥ ३२३ ॥

अपिच । आश्वथे तापसेसौ गिरिकुचर पशन् नामरान् मेचयित्वा ।
वाञ्छित्यामत्यनेन निषजगन्धमुतां मरुचीतां दुराका । इक्षुः कर्तुं चरेकः कचर
नमर सुखेत्थात मातङ्गकुम्भमृशजस्तातमुत्तापयन्निकर रसाखादसक्तस्त
शतः ॥ ३२४ ॥

अपिच । मरुचन्नादित्वा शतमश्वमुतां कचरुभुजः पुरहादेयस्याः सभ-
यमुपसर्पन्धनुदिनं । प्रजोदध्याकम्बन् खरकस्य पृष्टेर्वाग्नरभटैः समाक्रान्ता सेव
हरिहरिदण्णोवमगदी ॥ ३२५ ॥ इत्युक्ता ।

शुक्रगारमैः तिरस्कृत्यरामं प्रतिदूतप्रस्थापना । ततः प्रविशतिविशुक्ताम् ।

मूल । आश्वथेनैव दण्डकन्दरस्य गत्वानिष्कुम्भोदस्त्रितस्तवधादी । इदोदधू
यो प्रत्येपरक्षादुपेत्यगाहा रभटी पटीवान् ॥ ३२६ ॥

सुस्तिथी दण्डकन्दरलिभुवनस्यापि प्रतापान्नो आदुग्धं चिल्लीन्धवज्ज-
भिदुरेरासं वनावतितं । आनीताजगत्तामजा खलुमहा सुदीपसेनाविती
नेन दान्द्विंश मूढतापसकथं प्रजोपरिक्रीडसे ॥ ३२७ ॥

अपिच । इन्द्राद्यादिदद्या विजोक्तसमरे वं विप्रवन्दिदुर्गं तं त्वं तापसरा-
वगं जयमहेत्योम् किमुसाहने । अज्ञात्वं प्रतिपद्यस्तस्यमुखेमाहात्यदं मान-
क्याः सोतायाविनिवृत्त्या वाहिभवनं मवेति श्रीधुं कद ॥ ३२८ ॥

अहमपिबुधीमि । रेरेतापसमूढ रावज्जहतामुर्जन्तु कामः दिक्षं किं लङ्का
भिमुखं प्रवासिकपिभिः पोताहितः कातरैः । कादत्वं कुतदेव प्रहमपतेरैव
क्याममहा ता दाकृन् सद्यता सवेतनमतिः श्वमेयकं दिनचन्द्र ॥ ३२९ ॥

अपि । यस्मिन्नामुदितः शिरांसि कृतवानधी भवानीपतेर्दस्याः वृक्षमिति
 तेषामरमणा यः सर्वमायानिधिः । यः कैलासनिधिः भुजेऽस्तुलितशान्धः काश
 र्ध्यापहस्तं तापस दुर्बलैर्जलनिधिः बह्ना कथं जेष्यति ॥ ४२० ॥

अथवा । वायव्यायातिवृष्टः प्रलयघनघटाघोरमादेर्विचित्रैः संग्रामकुम्भ-
 मूर्धन्यप्रसन्नरसं रामसीतां विहाय । आघाते कुम्भपादं तपकपिसाक्षतस्यापि
 सेनाविदूरादस्त्रात् कथमेतत्पुण्यप्रभवमन्वाययतावधृता ॥ ४२१ ॥

अथावसरे मन्दोदरी समागत्य वार्ता ।

कैलासकैलादुदरमप्रवीक्ष्योदीरः कुबेरानुजयकण्ठः । तथापि रामाजितवा-
 सिदीप्यः शङ्कास्पदं संप्रति राक्षसानां ॥ ४२२ ॥

अपि । यद्रूपो हरिपुङ्गवः समतरदूषेद्यसम्मेनिधिं दुर्भेदां प्रविशेत्
 रेत्यनिवहैः संप्रेक्ष्य लङ्कापुरीं । क्षिप्त्वासादयनरक्षितो जगन्नाथं द्यूतं भङ्गा
 वनं हृत्वा प्रदह्युरीं गतइतो रामः कथं वर्णये ॥ ४२३ ॥

प्रह्लादं । रामोयं दक्षिणं प्रोक्ष्य दक्षरक्षणापातं लङ्कामयो दुःखः सर्वमपि
 श्वरोनरागैः संपूजितोत्तमात् । सीताक्षारिहृतात्मको निजभुजैः प्रसामा-
 नत्रस्त्रेजेत्यस्य हितार्थं साधनविधौ जानासि नैर्न कथं ॥ ४२४ ॥

समागत्यारविन्दमनिर्गूते । देवताप्रति संप्रति प्रतिभट् कोचं मकुब्धैर्गर्भं
 देवायप्रतिपद्यते हितमिदं यस्मात्तयं मन्त्रिणः । सीतारक्षकं लज्जाम्बतधनु-
 र्भक्ष्यपिनेत्यङ्गिताहेषोत्कृष्टतवादिभिः कपिपक्षैस्तैर्न सरामोमहात् ॥ ४२५ ॥

यस्य देवदेवस्य मातृसमुपेयातारि वार्तानिधिः किमपि त्वदवशिष्टात्तव
 इव प्रवेष्टि लङ्कापुरी । सीता दक्षिं समग्रभावि निखिलवामक्षिपकः पतेरेव
 तत्पुत्रो यंदादि च पुरी रामः कथं भाषयः ॥ ४२६ ॥

अथ पुनर्मन्दोदरी ।

* दक्षःसुरीवभृताः कपिरक्षिपवन् वसन्त्याकुदध्या वासन्धीं तदानीं
दशमसुभवनं विहृतं वीरवर्गेः । संप्राप्तोदायवोसौ सप्तशकपिबन्धेः सार्वभुवं
विहृतं सितीतां मुचमुचेलनिग्रमनयवत्पु वली दायवत् ॥ ३१७ ॥
इतिसर्वं निष्कृन्ताः । इति वन्दोदरीः ।

अथ सप्तमोऽङ्कः ॥

ततः सीतासत्यजति युद्धेऽमरसिद्धतेरावमे मेन्यदरीकेष्टा ।

दक्षःराघवमेवराक्षसकुसुमद्वयदागमं जावन्तां निजवत्तभस्त परमं मे
मात्रमालोक्य । काङ्क्षन्तीसुखरावत्त विभवं भक्त्युत्सुकांशुधावन्ती
रघु व मन्तराजपतिता मन्दोदरी वर्तते ॥ ३१८ ॥

ततः प्रविष्टो रामसुरीवो ।

अथ रामः सुरीवंप्रति ।

जहाप्रमोदमायेऽग्रे कोऽकिरीटोमहावचः । राजवंशोद्भवेविद्वान्समा
नेयः कधीचर ॥ ३१९ ॥

सुरीवो रामंप्रति ।

राजवंशोद्भवाश्चकचित्सुरोत्तमभूमिभुक् । रामपुत्रोद्भवेकुंठकस्तो
भ्रातृसुवोऽस्मिन् ॥ ३२० ॥

मृगः रामःसुवेजावितटेनितसुः समुद्रमुत्तमं विजीयतेऽहम् । जहाधि
नायसु गृहायतुं सुरेन्द्रमहारमथादिरे ॥ ३२१ ॥

अथ दैत्येभ्यः प्रस्थापितो सङ्गोऽप्रविष्टाङ्गुदः ।

अथा राक्षसकुमारः प्रथममभिगन्ध सौघमुक्षिप्यभित्तिं पादाघातः । अभ्य-
प्रलयजसधरभानगभीरघोषः । एतत्पक्षादकक्षादिति चक्षितदृष्टीर्यमुक्ता-
वन्धः । अर्धं दूतानपूर्वान् बहिरभवदथ द्वादशः किदिदृष्टे ॥ ४४२ ॥

दे राक्षसाः । कथयत हसदाववास्त्रोदत्तं रघुप्रवरयोऽपहृत्य गच्छः । नैवे-
कदीपन शरोऽप्रशिखाकमले कोरामदावदहने भविता प्रसङ्गः ॥ ४४३ ॥

राक्षसाः । मागास्तिल बहिर्वृज क्षत्रमपिस्त्रित्वा पुनर्गन्धर्वा क्वालोभुज-
विश्रमाक्षितजगदिद्रावयोदावजः । अस्त्रैर्बाहूदबाहुभ्यां प्रतिमोऽङ्गः किमा-
न्यथे सिंहस्थाङ्गमुपागतं मुग्धमिव त्वां कः परिचायते ॥ ४४४ ॥

अथावसेपादङ्गदे राक्षसमेविधूमकेतौ रावणसिंहासनमधिपते । रा-
वाङ्गदयोऽवति प्रत्युत्थी ।

आदयंवाप्तितनूद्गवा रघुपतेर्दूतोऽस्मि वासीतिष्ठाः कोवा धानराधयः समु-
दिता ते वासिभोविष्मृतिः । यद्वाह्वन्तमितान्तबद्धबभूवः संसृष्टितस्तु धूमं ना-
सादयंनिवसतुर्विरहवन्मामः कथं विष्मृतः ॥ ४४५ ॥

सुतमप्यथैकोऽप्यतिप्रयात् दिक्षु उल्लासकः ।

कस्तयवाप्तितनूद्गवा कुतश्चभीराम संप्रिभतावार्त्ता ब्रूहि हनुमन्तः सपथ-
दाराचो भयाद्रिच्छतः । तद्भीतिर्वद कारयं दधमुक्षंसाङ्गं सपुत्रानुगं चलापेभ्रगवो-
निप्रम्वयनं चिचार्यिताराक्षसाः ॥ ४४६ ॥

राक्षसः । रेरेकस्यामि कोसिल पुनरिहगतः कस्तदुतः किमर्थं विस्मृत-
विह्वानौद्विजविगमयिमां मयसे संतुषाय । अङ्गदः । रघोऽपौकप्यसृगो तव

वचनमयनस्यात्मनोऽहं सुखेवास्य प्राप्तो रामदूतो विद्वान् अहमते जानकीं वाच-
सूया । ३७७ ।

पुनरुक्तः । येनैकेनशब्देन तत्तन्निहतास्तासां प्रमुखादयं ब्रह्मोक्तिविधेर-
तात्मनिमेव यः प्रापयत्यस्यां । तद्वत्तुं खलुविदि राक्षसयत तस्यादयश्चरन्-
त्यो दीनपरागरेकुक्षितिका जाताकृदसाकृदं । ३७८ ।

तयोऽपुनरस्ति प्रत्युक्ती ।

रामः कौशाममेता मयति भृगुपतेः कश्चनदृक्भृगूणां यज्जन्मस्थातिपत्रं
प्रभवतिविदितकस्य यादक प्रभावः । योहन्ताहैहयेनप्रभुतिनरपतेः कश्चा-
प्येहयोवा कसं जानीहि परतो सुविरमममयाकृदकारं निकांरं । ३७९ ।

रावणः । कश्चं भन्वपतेः सुतोवनयतिः किन्नाममाये ब्रह्मे देवाः प्रजपुरोज
माममभुहेमित्यं कदास्थेस्थिताः । रामः किंकुक्षी कपीन्द्रपुरुषैः संसंभृताकरं
वेदापाति मदीयदर्पदहने सस्यात्यतर्द्धापमः । ३८० ।

शङ्करः । हेरे रावण रावणानपिब्रह्मेतान्दर्पमुमन्मयैकः किञ्च कर्त्त-
वीर्यं गृपतेर्देर्दंष्ट्र पिण्डीकृतः । एकोनर्त्तमममिताकृताबलोदैत्येन्द्र दासीशते
रन्येऽस्यिगुवाडमूलगतितरवं तेषु कोन्यायवा । ३८१ ।

रावणः । दोर्दंष्ट्राकहने निषोचनशिरैरुत्तमसम्भवितास्तान्तेतानि
दृष्टान्तानिदमभिर्हिभिम्भकषाविभुतिः । यस्याद्यापि सख्य वीर्यमहिमा त-
स्मिन् पुनरुत्तापसे घोषः सेऽमितिपुः सजापिकुपित कस्यापिदूतः कयिः ३८२ ।

शङ्करः । दोर्दंष्ट्रविप्रचक्षाकुंभदहनविधौ मोहदेवाणां सहस्रच्छेदकीडा
मनोर क्षिरप्रदुग्धदामर्भनिर्वापकस्य । दूतोऽहं रावणस्य तदयधनपिवावाचन
काम्योपः पुनःसुखामसूनेः पुनश्चयपतेर्नामसत्ताद्वदोऽहं । ३८३ ।

रावणः । भ्रातमे कुम्भबन्धः सत्तत्परिपुत्रकप्राञ्जलं चार ह्यः पुत्रेभ्यो मेघ-
मादः प्रहसितवदनो येनबहः सुरेन्द्रः । कथं मेघप्रजासो रजमुल्लसपथा रा-
जसामे सहायाः सोहं गीर्वाण प्रमुक्तिभुवन विजयीरावणो नामराजा ॥ ६५० ॥

शकुन्तलः । हे रे रावण कार्त्तवीर्यदक्षितः सत्तत्परिपुत्रकप्राञ्जलं चार ह्यः पुत्रेभ्यो मेघ-
मादः प्रहसितवदनो येनबहः सुरेन्द्रः । कथं मेघप्रजासो रजमुल्लसपथा रा-
जसामे सहायाः सोहं गीर्वाण प्रमुक्तिभुवन विजयीरावणो नामराजा ॥ ६५१ ॥

तयोः पुनरुक्तिः प्रत्युक्ती ।

रासः किं कुरुते प्रतीपविजयं कोसौ प्रतीपोजितो कासी सोपिपकोनबोधि
विममु कोवेति प्राखामुगं । आस्त्यापि तथापि विष्मृतिरहो मोहो महाभी-
हः पथं निज वाचयेति कृतये वदोति येनोदसि । ६५२ ।

विमार्थवदराघवस्य सतथावहः विमम्भो निधिः कीदृशं कथितोत्तरि-
भूते कर्त्तव्यं मानसि । कदाचोक्त विमार्थनायवचसावेत्येव किं किं नरेको
कदाचिदपि विभीषणस्य प्रख्यातकीर्तिभुवि । ६५३ ।

रावणः । प्रवीरगजनामुदे तवप्रतिवैरैर्गच्छतेप्रतिः सहिवैरौकसां त्वमपि
कोवराकोर्मकः । त्वकारकिञ्चराघवः किमपि कर्मकोकोत्तरं नरक्यसिधयन्तु
संनपुदकादीयं ययः । ६५४ ।

शकुन्तलः । रामो नाम न रज येन भगिनी गतावसायविधाः शकुन्तेखरदुष्ट-
निग्रहसाधितः शिरःकोरितः । बद्धाणां पतुरन्तराशितु परिभ्राभ्यन्तुर्गण क
कथ्यामर्चयति न निष्पन्नं तत्तद्वचसादिभूतः । ६५५ ।

रावणः । वक्तव्यं तव विर्यवीर्यमवधी तत्तापि निम्नतरकस्य प्रेष्यतया
भुमन्त्रप्रतिष्ठो निम्नतरकस्य । त्वत्पिपेणुने कदा किञ्चनया मैत्रीप्रसादः
कथयत्युपेतसि वापदेवमुक्तिरादयः कथं धीमतां । ६५६ ।

अङ्कदः । प्रपन्नः पत्न्यान्- नयमयमितोन्धोपि नियतं निदेशः साधूनां न
 पुनरपिनीति सुहृदयि । तयाहित्वां हित्वा सहजमपि नृपं रघुमूर्तिरार्त्तं
 श्रीरामं भवदगुणं स्वैव भजते ॥ ७६१ ॥

रावणः । भुतमस्तिविभीषणश्च नः सहजः सम्प्रतिराममाश्रितः । कति-
 न्नि न रामनामनाः कतमस्येतुसयस्त्वयोपते ॥ ७६२ ॥

अङ्कदः । जवान युधिषाठकादि कमसीसरसः कुर्त्तनभङ्गधनुर्द्वन्द्वं परि-
 बभूव तं भार्गवं । स तापतदसतकंसपदि कृतवाकमुधिं बधन् न तयापि तेपदि
 साविर्मितोरघुनाम्यतिः ॥ ७६३ ॥

रावणः । भग्नं भग्नमुमापतेरजगत् काचीहृतेऽसौ हृतं कासासतहृताहृता-
 न् जलधिर्नृपश्च बधत्तः । काः किं तेन सौम्यसागर धराधारेऽरमेन्द्राकुलं
 ददमुदस्यते निजभुजान् आनात्यायं राघवः ॥ ७६४ ॥

अङ्कदः । यक्षस्तया सन्निहरी सभुजैर्बद्धः शम्भोः प्रसाधन विधौदश्वत्थ-
 रो यः पूर्ववराहकपुष्पाङ्गुधि सन्धममूलेनोद्धृतामिदि सहस्रसराधरिणी ॥ ७६५ ॥

रावणः । कुतोऽज्ञात्वायं कनकमृगमाणं त्वत्पदं कुतोऽवृत्ताङ्गुलिप्रवि-
 षुय पातो विनिहतः । कुतोऽवज्जिज्वालाजटित घटसन्ध्यां सुदृढत्वर्धं सुडोषो-
 जी समरमयतस्तेऽन्तकजयो ॥ ७६६ ॥

अङ्कदः समरं । अवेदितां रावणं रामदूतं वाकाकरीयाः सरदूतवाद्यान्
 भुङ्क्तावृषार्त्ताश्च शोभिताम्भः पाशुनिते कव्यघटौ सरधैः ॥ ७६७ ॥

अरे कटुप्रलापिनः पश्य ।

मुकुटादात्तभूतकपतिदिग्भरेऽमन्दमन्दं ममापेक्षावरेऽपि प्राणा मम
 भवचक्षिताः पादरे कुंजरानि । हृष्टामङ्गहासे पततिमुरवधूपन्नगीवाच अर्भो
 विजंभोत्तापसैधौ कथमिह समितौ वाग्राभे चक्षिता ॥ ७६८ ॥

अथिच । अरे त्वामहं चर्मप्रीततवाकटुक प्रलापिममदिदृग्मि । यद्ये-
कवादीदूतः स्थाप्यसवधो महीभुजा । भूरंतरीय कोपेन क्वचिद्वैरूपमर्हसि
॥ ४६८ ॥

अङ्गदः सवैराध्यः ।

परदादायस्वरवे जमुता बादशान्न । दृष्ट्वादूत परिभावे साधोको धर्मो
प्रीयता ॥ ४७० ॥

रावणः । बह्वैस्तुर्यदिश्वनिधौ बानरैस्त्वावकैः किं मेवकीर्ताः क्षिति-
चरनिभाः किं जित्वन्तेपिपीलैः । कङ्कादग्धापदयि कथिवासप्रभाषः कित्ताग्रे ।
त्रैर्व्यास्ये निजभुजवचैः किं कर्तारामनाम्ना ॥ ४७१ ॥

अङ्गदः । रे रे रावण शम्भुजैलमयने प्रख्यातकीर्तिर्भवान् रामेदुर्दमि ते
असीदमुजितं मन्त्रामहेतेवचं । रामश्चिच्छतुकवाक्यस्य धनुर्वेदेकापिनोक्तविज्ञा-
तवातेवमवाहितो वचनिधिर्दग्धापकश्चापुदी ॥ ४७२ ॥

रावणः । यद्विज्ञाक्षिच वाच तावत्वरवो रामेव सार्धत्वसोभम् । यच्च पुरा-
तनंक्षिचवतुकादीर्यं मुनीर्यते । नासीदेतदवानतं मुतिपथे कर्षोक्तधूमध्वज-
सौचस्यः करकमुकीर्तयन्प्रीडाचको रावणः ॥ ४७३ ॥

अथिच । क्वलमप्रकुताण्यैः श्रुत्वापि ममविह्वलं । ददामीं दधुहिमेव
वद किं वापुं मिच्छते ॥ ४७४ ॥

अङ्गदः । क्वतुर्गंसावसायश्च पश्चिन्नामसिद्धरौ । कदुर्वैरवशिरोरामे
रामः काश्चित्पुनिच्छति ॥ ४७५ ॥

रावणः । शयः क्वचि पिरक्षां तमसि वनिदिताकोपि कीदृकप्रभाषो

निं भूां नोविदन्ति चिभ्रुवनमविनं रामसुग्रीवमुखाः । तेनो निं वेगतावन्निज
वरवचोभारः ३७५ विदिता सन्दिहं दुष्टतत्परितमवितथं वचनोदयसः ३७६

कायुः । प्रथमतः श्रीरामपादासनादिप्रति ।

आजानादयवाधिपत्यसभनादज्ञात्यरे । क्षेपता सीतेयं परिमुच्यतामिति
वचो ब्रवा दद्यास्यं वद । नोपेक्षकावमुक्त मार्गवगवच्छेदोप्यवच्छेदित दना-
प्यप्रदिगन्तमनाकपुः पुनैवृत्तीवास्तसि । ३७७

कुमारोः वचनसत्त्वामाह ।

सीतामूर्धं भजल रामधर्यो राक्षसिर्भुज्वता देवास्तनुहभिर्भुजः परि
भवंमायातु सङ्गापुरी । नोपेक्षानरवाहिनीयतिमहाधन्य वषेष्ठानदेवस्तनुहि
भिरेव संव्रजतकदम्बं प्राप्स्यसि । ३७८

हृद्यीवचत्त्वामाह ।

हृद्यीवभुजन्दनेननु वक्ष्येभ्यो मंहादयित कच्छोत्तर मुच मानसखिचं
मुचः वधे वातिनः । सीतामर्पय रण राक्षसकुशाभिप्राधिकंसं वदंस्तद्भ्रातृ
प्राप्त्य रामधरवेदासत्वमंगीकुरु । ३७९

वचनं प्रथमं सेनापतिभिरादि ।

रेरेरावण राक्षसाधम एकीमहोसिधोवाक्यं वक्ष्येऽहमुपरत कामिह
निं नोभुजसेकेवसं । रामवापि करावतन्मिग धनुस्त्रीदयोऽप्यवर्त्तायका सा-
वादिन्द्रश्वा परकपुर्दारे स्मितः सानुजः । ३८०

अपुष्टेयि त्वानहं पितृवन्दुव्या मुवीमि ।

देवेरावक सर्वलोकविरितः श्रीरामनामानुदस्योदनु समुपैति श्रीर-
चमूनादाय बभूवदधि । तेनाहं ग्रहितस्तदीयनिष्ठं मदायमाकण्ठ्यां सीतां
देहि भजस्त रामचरयोरास्तं चिरंभुज्यतां । ८८१ ।

रावकः । मिथोत्तमिवतात विजयमकथा विस्कारनिश्चारयं तस्याहनिव
द्विमक्षस्तुकरितैश्चिन्तोयते त्वादृशः । यदातस्य मुञ्जर्जेश्वर धनुर्भञ्जुदिनां मा
कसि प्रायस्तत्रविचारतो नमस्विमप्राग्भावनरोहति । ८८२ ।

ततोऽमुनवसि प्रवृत्ती ।

भग्नं प्रभुधनुर्वैद्यपदं संताडिताडका साधिविहीनरिता खरप्रभृतयो
आपादितास्तेरभकाः । ताकाःसप्तहताःशुभानि निरुतेवाचीरुतो रसौकषिर्ब्रह्म
वदिनिधिनिश्चर इतिशुभा भवदावयः । ८८३ ।

रावकं निवसदीभवन्तं दृष्ट्वा तदाच्छादनाय प्रविशति प्रहृष्टः ।

ब्रह्मभवाय गैवसममलूखीरिदिः स्त्रीयतां स्वर्गजय दृष्ट्वातेजद-
मते गैवासमा वञ्चिष्ठः । दोषास्तं वृत्तु नारदस्तुतिप्रपासापेरचं तुम्हरोसीताशु
नमस्तुतिवदुः सुखीनचज्ञेश्वरः । ८८४ ।

सुखीनचज्ञेश्वर इति प्रह्लादवितुं पुनः सप्तमाह ।

यतायं सुताडुं रविरपिदमास्तुतिप्रजितो निमल्लुप्तमन्यमरजकथो नव
कहसा । हरिःप्रेतामेवकति च हिमाद्रौखरहरः गुरव्योष्ठो धाता नहि
वरविजंमुदवितदां । ८८५ ।

अङ्गदः । हे रे राजसराज मुञ्च सद्यसा देवीमिमां मैत्रिणीं मित्र्याकिं
निजपोषयप्रकटप्रदागच्छसम्भस्यसे । दनापहसि सि न किन्नराकन्द्रीत दे-
विं क्रमासेनां वानरभर्तुं द्यूट भुञ्जस्य भैरवभीरां पुरः । ४८६ ॥

रावणस्यपुनरुक्तिः । स्तेतेममवाहवः सुदपते दैर्घ्यकण्डूहृदाः सोऽहं सर्वं
जगत्प्रभामवकरोऽप्यत्रैव रे राजकः । सेतुं वदमहं श्रद्धो मित्रियिभिः यश्चासि
वञ्चावृता जीवद्भिर्न च दृष्टते किमथ वा किन्नामनमूयते । ४८७ ॥

अङ्गदः । हे रे रावण दीनहीनविमते शमोपि किं मः कुवः किं रम्भाप्यवशा
ज्ञानं किमुयुगं कामोपि धन्वी किमु । किं द्रुक्षाधमदीमजः सुरतजोऽप्युचः स्वभा-
विं ह्यस्यैषोऽप्यप्रकटप्रवाद विभवः किं रे हनुमान्त्वयि । ४८८ ॥

उपोवातम्भुत हनुमन्वदितो राजकः ।

ये नादाहिममायतः पुरमिदं काष्ठोपवीचीकृत्या येना मादिष धर्मतस्य
गृहं काभास्विनाक्षसैः । येना भाजिमहावनं कर्मवदेवाताविषादनिधिं
काशुज्येभवातां गुपस्य कटकवीरे । तस्मिन् किञ्चाङ्गदः । ४८९ ॥

अङ्गदः । योयुष्माकमदीदृक्षुर्मिमिदं बोद्धीदकल्पाजनं योऽहं वीरममी
मरद्भिर्दिदरीं वेदीभरदाक्षसैः । सेव्याकं कटकवदविदधिनीवीरे मु सत्पा-
यते दूतवेगदत्ततः प्रतिदिनं संप्रेष्यते प्रेष्यवत् । ४९० ॥

रावणः । ज्ञातं रामस्यैव गन्धं येन दूतः कृतो भवान् । त्वयि दूतमुक्तां योऽर्थं
कायवदनेष्वरः । ४९१ ॥

अङ्गदः । तस्यैवावि यदेवापि मयि दूते दत्तवान् । अक्षतोऽवाक्षतोऽपि
नितिपुके लुठिष्यसि । ४९२ ॥

रावणः । हेरेयनकमे सुवेचकटकात् । लायसे । मारवप्रालेयां विमिश्रा-
कृत्तिजन्तुं मध्येतिप्रोचुं वद । उग्रिन् । समदःसमुद्रनिशटेनी रे । ३८२ ॥

सूत्र । अथतवमतिदुष्टे हृत्तजो हृत्तजामित्यभिहितवति को पामाव-
कालिसुतः । धृतभुज मकरलोचुन् मुद्रुसैधं परवतकमिपति अर्धविचोत्-
प्राप्त ॥ ३८३ ॥

अथाकृदो रामसन्निधौ कथयति ।

अथयतिद्वितवारं रावणेनैवदगीतवभुज कथयते प्राप्तकारःपत-
कमवमुदित सेनाजक संपूर्णमुद्रं रघुकुचमुपवीर सुखशीलविधिदि ॥ ३८४ ॥
इतिषर्वे निष्क्रान्ताः । इति सप्तमेऽङ्कः ॥

अवाप्तमोऽङ्कः ॥

पूर्वोक्तचित्रं चित्रं ।

सूत्र । अङ्कः । अविशेषमङ्कुरमुखादाकारं काटपतेषु तं सन्ध्यासंकष-
विभवं चक्षेविमवे मुद्रः । स्वाप्येऽथ्ये दशकस्येऽसमदिपुष्टेष्टास मडिकमं गदे-
चोनवमर्पिता यदमुना मुक्ताधनादृतिः ॥ ३८५ ॥

रावणसमनं ।

ततोऽपिवातां गिराजमन्दिरं शिखामावृष्टरावणः ।

अथावाःकृतवानं चिविहतिं दग्धायपुनः पुरासेप्येवप्रतिभाति का-
कृष्टो नृत्तं नभनमुतः । श्वासःशामममाकृतिः परवतनृत्तं ससीताधिया
प्रत्येवं दिपुमेधतेति विमदन्वस्यिता रावणः ॥ ३८६ ॥

प्रविशति मन्त्रोदरी ।

अथान्तरेऽष्टचिन्मन्त्रा मन्त्रोदरी वैरिबिम्बवत् विद्याप्रयति ।

मन्त्रोदरी । त्वं वाङ्मनस्य चन्द्रोदरमिदं भूताभाङ्गकः पुनश्चन्द्रज्वी-
रिपुः सरणधीनूर्न वशीकरोति । तद्वाङ्मनसा वशादपहृता देवास्तु सा
जगतीत्युवाच वचनंमन्त्रोदरी मन्दिरे ॥ ४८८ ॥

इत्युक्त्वा मन्त्रोदरीगमनोन्मुखी जाता ।

सर्वे रावणोन्मिजभुजादन्तरं गच्छन् ।

रावणः । किमोभीतमिवा निद्राचरपतेर्नैवैरिपुर्मेमहान् यस्यारोसमनो-
द्यतस्य मसुरासिद्धकिसल्लादयः । महेदं गच्छकमखलोचनभक्तुः क्षिप्ताः क्षणा-
न्मार्गं वाऽप्राज्जानस्यमपस्विनः सतिरखे मेध्यन्ति पश्याधुना ॥ ४८९ ॥

निष्क्रान्तामन्त्रोदरी ।

अथान्तरे विद्यापयनामासंघी प्रविष्टः ।

भवति भवति देहस्त्रिदशाधिपमैषि मुकुटरजनीराजित पादपीठा-
वासवः ।

राजन्मुकुटावाचोमधुराः कस्यनप्रियाः । तावद्योदयमाः किन्तुमेता-
व सनराक्षसे ॥ ५०० ॥

प्रियावामधुरावातु साम्नेत्येवविराजते । श्रीरक्षेत्रमावन्मुवाचः सुनर-
कार्यता ॥ ५०१ ॥

विम्वेभोजनेदामे तिष्ठन्निधियतादिवा । विपमौचमतेनैव दृष्टमोखन्
वासवः ॥ ५०२ ॥

यमेवमुक्तवाचानां मूलतापरमेष्ठिनः । तथापिप्रभुभक्तानां योषर्थादेव-
मुच्यते । ५०२ ।

वैदेवस्तुतिभिः क्षामीप्राप्यते क्षतनाशटं । यन्वापूज्यते नापरेवदुर्गुं नैव
प्रप्यते । ५०३ ।

वाचदाशरथेनैवधृतिमुखं यावत्प्रयाथोनिधिंशुक्लं यावदिमां नयावद्वज्रा-
काङ्क्षां निदस्तासकां । यावन्नैव निजानुजस्यचरितं यावत्कुशाङ्गुरतां तावद्वाच-
शोकनाशदयिता सीतास्ययदीवतां । ५०४ ।

रावणेधैर्यमाचक्ष । नतिर्विदधितां मंजोरतिमंभो विनासितां । एव-
ममेव सारायामक्षानामसिवहरी । ५०५ ।

ततः पुनःप्रविशति मन्दोदरी ।

मन्दोदरी । विभोयमेवैरि वनप्रविष्टो निम्नावशः सीदतिपुष्पःकटः । राजा-
भिमानोपतितः कुरुहे कहे निमग्नोसि गभोरयज्ञे । ५०६ ।

ततोमायां नादयति रावणः ।

सूत्र । यद्यदश्वदमोर्थं रामसौ मिथिमाया विदधितशिरसीतेतश्चापाका-
वदीके । मणदविदुतरस्तेमेतत्प्रत्यंरुमेनेजमवदुहितुरयेक्यादयामासयापः५०८ ।

तच्च ८ । जायसीसवार्थः ।

सूत्र । यद्यदश्वदमोर्थं रामसौ मिथिमाया विदधितशिरसीतेतश्चापाका-
वदीके । मणदविदुतरस्तेमेतत्प्रत्यंरुमेनेजमवदुहितुरयेक्यादयामासयापः५०८ ।

रामशिरः समधिष्ठाय राममदीनहाजमदेकवीर तन्निर्गदोमीति सीता
बलशो विचक्ष्य ।

सीता । स्फुरतिमधुरवाणी नि नवभारदिन्देनशनकमकोशेनेमदधौ
निवासा । समरमुदबधूनां बलभोऽद्यात्तिभूतोद्युजति परमहंसं सेदमाकिङ्करीणे
॥ ५१० ॥

इतिरामशिरः धेमाक्षिस्थ पादपदाब्जं बाटयति ।

सूत्र । आकाशे । नलकु न खलुसीते रामभूपासमौनिः समरशिरसिबधो
नप्रियको बधक्षित् । स्पृष्ट कथमपि मायर्मानिष्टाचारिकसुं हरिहरिहरभ-
क्तसीवमावावतारः ॥ ५११ ॥

ततः प्रविशति सरना ।

सरना । विरमविरम शोकात्प्रोथमानोद्यरामः सततम् पशुवन्तुं रावकं
महंयिता । इतिभिपुप्रक्षमीयकोमसः कोमकाङ्क्षितद्वन्द्वर मधुपानं श्रीकरि-
प्यव्ययकं ॥ ५१२ ॥

रावकः जगतं । पुनरपि नायाधादिका समामन्तव्यमिति तथाकरोति ।

सूत्र । भेरीनिःश्राव्य शङ्खध्वनि गज तुदमस्यन्दनरुषीतगादैः सामन्तं राक्षसे-
न्द्रः कठकभटभुजास्वात कोलाहलेन । सङ्ग्रामापूर्वकानं स्वयमभवदयो राध-
बोदावबल्य किन्नामूर्द्धेदधानः शिरसिबहभरेणे कतः पक्षपक्ष ॥ ५१३ ॥

सर्वभूतः पुनरप्यशेषवने सीताभिमुखकुनोदावकः ।

सूत्र । सत्पादाशेषहर्षात्कटितिकुचतटीभारतमृपिदातसोत्पायोदक
देवर्षी हरविदक्षित कुचाभोगजेनोद्यतापूरी । धन्याहं पावनाधत्यनरजनिपर
विजयप्रीधंविगाढंमाफिकुचखेदं जहिरिहसहायावकः प्राप्तिमेतु ॥ ५१४ ॥

आकाशे । मन्दोदरी द्युशराक्षस राक्षसेन्द्रं युनिष्यति तमपिवेत्सुतस्य
रामं । आनीहि राक्षसपतिं वैद्वि रामभद्रो मायामयेन वपुषा विदध्याद्वि-
धिः ॥ ५१५ ॥

ततो राक्षसः सगते । भवतुरात्मसीव तापसद्वयं निदध्यावेदे हीमेनीयस्य
कुतूहलमनुभवामीति निष्क्रान्तः ॥ इत्यष्टमोऽङ्कः ॥

अथ नवमोऽङ्कः ॥

ततः पुनः पूर्वोक्तविधं विधेः ।

प्रतिप्रतिक्रियावत्तः ।

भोभोवीराङ्गदवानरभटा अथ राक्षो ह्यसु सावधानैः स्थातव्यं । राक्षस
प्रजापिता प्रामद्वनी राक्षसी भिक्षि शयाने राससप्राप्ते हनिष्यतीति कि-
मीषमेवदति ।

ततो निश्चिद्यविधं प्रामद्वनी सगते ।

उत्थातवाहकं सुतीक्ष्णरूपारुपाशिवीराटवीमु निश्चिन्निर्भयतः प्रयागे ।
हाहाकुदर्शनं परिभ्रमणेन गुप्तं रामं निहन्ति कथमद्यवदं वराक्षी ॥ ५१६ ॥
तद्गुहाचक्षुःश्रेयमेव निवेदयामीति । निष्क्रान्तः ।

ततोऽष्टावक्राष्टकविधं प्रामद्वनी ।

अयतिजयतिष्ठान्नाथः राजगुरुदर्शनस्यैव भ्रमणेन दक्षितं रामभक्तं विधि-
वर्तुं नयन्ते तमाश्रयाः प्रातः समराकुलप्रस्थानः कार्याः ।

राक्षसः । अयमेव श्रुत्वा करोमि । इति युष्मा निष्क्रान्ताः ।

अथयुद्धोद्योगविधेः ।

रामलक्ष्मणरावणाद्युद्घातनम् ।

शूरे । सुग्रीवोराजलक्ष्मीपरिमिश्रितवपुर्वाणिपुत्रः कुमारः श्रीगम्भीरामिदं
माधुष्यापरिहृताः प्राप्तिमावाचकम् । लक्ष्म्योक्तं च कर्णजलनिधि परिशीभूत
भूदिप्रभावांसंघे सर्वमखनीं पिदधुरण रणे राज्ञान्तोभयित्वा ॥ ५१७ ॥

प्राकारकूटामुपकान् वकाकेनिधीत्यमानान् प्रतिगृह्णोर्ध्वम् । तैरेवैवाधा-
नि वभसुयैः पुनः पुनः कल्पकराः क्षिपन्ताः ॥ ५१८ ॥

रावणः । श्रीरामस्यकटके दह्या तदागमनदिनं महेन्द्रं पुनः हतिका ।

महेन्द्रराजमनम् ।

महेन्द्रः । अकलभूतसर्वव्यवस्थितिवरं सुभक्तमकार्णवं वसुधैदि
वधुषिषोक्तनज्यैः प्राप्तिमावाचकम् । प्रोदन्त्यपिवाहिनीं कपिभटकाधूतधूली
वटव्यादिद्वयपथं कर्णजलनिधितं तन्मैत्रयाजनिम् ॥ ५१९ ॥

रावणः । न रावणरहितरामस्यकावावासे ।

महेन्द्रः । भूभङ्गादसिन्धु रघुपतिरवतादन्दिनावेदितोऽसौविष्टो
मातुकास्तत्रापि पुनरनुजेमं चिन्तिप्रकाशम् । नावेदितार्द्रं दृष्टिष्वभयं पिशुने
वपुष्ये वसितोऽथः सुग्रीवग्रीववाङ्मनचरकभरः साकृदेवापुपुने ॥ ५२० ॥

रावणः साधुसूर्यः । आत्तिमितिदृष्टासे पक्ष्माद्यमेवाङ्गीर्यमिति वंघा-
माववरं वाटवसि ।

महागाढकः ।

२७

अथमुद्राभिषेकः ।

१

सोमं वागदराक्षसाः समराधुवं प्रविशन्ति ।

अथावसरे विभीषणः । संभूवन्नसमं प्रयोधिरहरीपुङ्गरिषमावृता रज्जु-
राक्षसपूषेःप्रिष्ठिप्रिष्ठामङ्गी पिङ्गश्रेण्वरैः । वैदेहीधिरहस्यैकविधुरगुह्ये-
दधलोन्मदःसोमं संप्रति राजमुचकटकाटोपःसमुज्जम्भति ॥ ५२२ ॥

सूत्र । आकण्ठं पिहितवपुर्विशाकवशाः प्राकारव्यतिकरजामरकमङ्गल-
वद्भाने गभवि ययैकसैविशेकुसारेकोरजनिचरेः अतर्पि सोमैः ॥ ५२२ ॥

मुकुन्दमहोदरःप्राह ।

अथेसरी दधुपतेः परिनद्धपाकनिम्माकपाठकमुखी कपिबीरसेना ।
निःशेषमापिबतिराक्षस बीरवज्रं प्रातःप्रभैवतवनस्य तमिषजातं ॥ ५२३ ॥

युधिष्ठिरसु राजशेखरावकः । भोभोर्भविषाःप्रबोध्यता मयभनयन्नभ-
नुभनर्तः । नञिकः । यदाप्राव्यति देवइति तथाकुर्वन्तः ।

रावकः स्वार्तः । नक्षत्रोद्भयमेव मे वदरसक्तप्राप्यसौतापसःसोप्यैवनि-
वृत्तिराक्षनकुलं जीवत्यहोरावकः । धिक्धिक्षुशक्तजितं प्रमेधितवता किं
नुभनर्तंनवा स्वर्गसामठिन्नाविकुण्ठयन्नुदोन्मूनेः किमेभिर्भुमे ॥ ५२४ ॥

सूत्र । इत्थासंतमतेषामि कुम्भकवंसकवन्दोः । विद्रादरिर्धितं चक्रुःसाम-
न्नात्यपुरोद्विषाः ॥ ५२५ ॥

अनिवृत्ति कुम्भकवन्दः ।

विर्विजःकुम्भकर्तो राजसमीपमुमेकः । मन्त्रिजयन्तिप्रयत्नैः । कल्पयाताः ।

कुम्भकर्णः । यत्किञ्चित्किञ्चित्कामासाधनसर्वप्रसादम् । तथापिशास्त्रद्वेष
चरणावमतिःसती । ५२६ ।

रावणः । इतिभ्रातृवचःश्रुत्वा यथेष्टाश्चपञ्चजनः । आरुणिःसंशयाभावा-
सती कस्यचनृपमाः । ५२७ ।

उत्तिष्ठतस्वटिकाजकेन्द्रशिलरज्येबीबिसुताङ्गुदैरेतिः पीनतरैःसुरादुष्ट
कथप्राप्त घतिकेभुंजैः । संयामेसमकुम्भकर्णविजयः किञ्च दुताङ्गवर प्रयासा
प्रिविषोस्मदं पुन पुनश्चप्राप विजापयं । ५२८ ।

कुम्भकर्णः । सीताप्रियस दलितेश्वरकाःशुंजैश्च नातिदुष्टदरविषाङ्गुदै
कथमपि । यद्योह्वय विजिगीषु विभीषणश्च वामं विद्वज्चरसौ तव वान्य-
भावे । ५२९ ।

किञ्च । देवस्य राजसेन्द्रपरिहर तृणवटिचःशोकस्यैव हताविदेविद्वन्
कथमपि परिद्यापयाम्यश्वरसैः । कोरामो चपञ्चकःकाश्चहृदयपतिःकोकुर-
को हनूमन् काः काचः कोविधाताचरति मयिरमे देवयेकुम्भकर्णः । ५३० ।

रावणः । महावच पराक्रमैराकसभटैः परिवृतोभक्तुवसः कुम्भकर्ण-
कथाकुरति रजशिरसि । कुम्भकर्णैरजमूर्ध्नि स्थाितोवदति ।

कुम्भकर्णः । नाहंवासीमुवाञ्ज नखरविधिरसौ दूदकणाडकाश्च नाहंसेतुः
समुद्रोत्पन्नमुरपि यत्पञ्चकस्याववात् । देवे राम प्रतापानसकवचमवाकाच
मूर्तिःकिञ्चाहंवीराकामूरशस्त्रं समरभुविपुरः संश्रितः कुम्भकर्णः । ५३१ ।

सूत्र । शिवटितवज्जसेनापारिवीराकपीन्द्रपरिधुमभुजाभ्यां गाढमापीचपु-
न्ना । निरजसदतिःसूत्रेणैवसूत्रेणैवकिञ्चपि कुम्भकर्णस्यैवसूत्रेणैवसूत्रेणैव । ५३२ ।

तच्छ्रुत्वादायकः । यदस्मिन् प्राग्गतयेन शक्तिनाविधाभवेत्सु रसवचनश-
मने । तदुक्तंशब्द मनेनमानिमानिवेद्य कस्तानुहरे यथैवचरं । ५९१ ।

अमममुपेक्ष सूत्र । सुधीवंशान्मूले पुनश्चवचपति कच्छदेष्टेभुजेनशिवा-
मिलिप्यताडनचनिरपुरीं सन्धानेजगाम । सामर्थ्यकुम्भकर्मकादनुकपिभक्त
कस्तानुहरेष्टव्ये घ्राणंभग्ना जमानसशिबिर मुरसः कूर्परेवाहृतस्य । ५९० ।

विश्वस्तोत्रं ज्येष्ठाय नमनश्चमकयो दास्येवाविदित्वा ज्ञानाज्योपमूर्ध-
सकद्वयमपुनर्भविनीत्याजिष्णुर्भ । शोधान्ताकात्ममूर्तिः प्रलयकुम्भकाकारमे-
वावकीर्तिप्रवृत्तःवहीर्षःपुनरपिसमस्याकृतेकुम्भकर्म । ५९५ ।

तद्वदेवप्रविष्टा शिरिषरुहं चत्तविना । कयीन्नाः केचित्पदान्तदन्त
प्रपक्षितवचनान्देक्षिताः सेवकानि । केचिद्दीर्घचक्षुः भुमकनिपतिताः शो-
खितान्युक्तिरनिप्राक्तान्केचित्प्रवीराःकायमपिजहतिस्वीतकृत्वाऽभिज्ञाः । ५९६ ।

सुधीयसामने ।

सूत्र । उल्लिख्यदूतममयं विपुदान्तकस्य संहारकेतुमिव काटितद्विभक्तम् ।
चोदन्मन्त्रा मुर्धसिचिपति कन्दलकाराग्रतेस्तदिमुकारमुकारिनरतं । ५९७ ।

ततर्विचोक्त विवमकामयाकुदन्तं गाढकतेन भुविशतयतिक्रमणु ।
सुकोपिनिचसति यावदसौ कपीन्द्रकावत् वनमनरसिंहयदाकुदं सः । ५९८ ।

इष्टानीचकुदमवमयितु माज्जन्तरुः सन्धेसौषौ अवकाद्वयेमध्य-
मुदरेण । सोप्रास्तौघेद्वितिकुपितः सेनक्येगवीरः कक्षादेऽभ्युदनुवि-
क्तः प्रेक्षितौ वानरेभ्यौ । ५९९ ।

यस्योक्तिःकुम्भकर्ममिरिमिन्नरमापाक्यजानुद्वयं कच्छेगाढं निधुत्तसमुज

सुखसदं मानवानुयरोहः । निर्मुक्तैतावन्मूलात् भवदयमवस्तुम्वदति कारके
दूषाद्येतेनरोहामननिचरमटलं निरस्योपतसे ॥ ५० ॥

रात्रिचरकमवसेत्वा रतेज्यजनकादनिनी सप्तचरोऽमृतधारिणी ।
गुरुं मुनेष तदुपप्ययस्यसङ्गेभित्तुं कृतान्नाहं नीचनसोऽदधो ॥ ५१ ॥

आधोऽधितोऽधुनरेव सकलमेव कोशान्नवादिवरिणो परिश्रितिन ।
खानंजनाम हनुमान्त्वमरेऽवतीर्यमाहेष्टमुपनरसिंहद्वाराववाहः ॥ ५२ ॥

कुम्भकर्णोऽहन्मनं निबध्यहृदयावली । रात्रिवायदेवाभ्राचेऽपारममिवा
दवात् ॥ ५३ ॥

कुम्भकर्णोऽमीतं हन्मनं मुनीनाऽधोऽधनेरावहः । सीतेपश्यपश्य ॥

रावहः । रामः सीतेरिवेकहारितवपुःसन्निवाकस्यः सुमीवोऽधनसुनु
जिन्यमयतो विन्ध्यस्यमूर्धं ठतः । गच्छा कस्यविभीषणः सप्तचरोः कारक्यदेन्या
निषिचंङ्गावारकपाट पेटनपटुर्ब्रह्मोयमेकः कपिः ॥ ५४ ॥

अथ रावहसीतयोऽस्ति प्रत्युक्ती ।

अबिनीरतोऽभिवेशवदन गुगिरविवात् सतेरामः खोषानयुधिपुरतो
नय्यावतलः । इदंवास्तुत्युक्ते विवदमधुनादानदधमूर्धधिल्लेवं पट्यापरपरविजो
धातवधुनः ॥ ५५ ॥

सूनु । अथचरंस्वयं तथ्यसिखापयित्वा खरनखरकरायेर्गाढं मुत्वापकसे ।
अथचक्रतिनरनोरस्य खरद्वारासामुदपतदति वेष्टादुयकर्माकपीकः ॥ ५६ ॥

सप्तविपदिनिवृत्तः कोचनः कुम्भकर्णसुमुचमत्तुषमं चाशेषशरः । कता-
नीत् । निश्रितशरनिपतिषीं स्या तत्ररामोऽनिरभिनदमिषीं तथं दधुं नमेव
॥ ५७ ॥

कुम्भकर्णमूर्ध्नि प्रवति हधूनाम् ।

वीरंधारयकूर्मराजधरवीसाई यशिसामिना दिङ्गागा कुवतस्त्रिराग
कुचमिदोन् दनोददयोः ॥ यस्मादेतदकाञ्च लब्धनमजयतौष मय्युदतं ॥
रामप्ररोहैः प्रवतिवत्तौम्भकर्णेश्वरः ॥ ५०८ ॥

सूक्त । कवयेप्रवति । देवाः सर्वविस्माभास्य पलवतरणे स्फुन्दोयातुर्दरेरेषा
सामुमेनाः । प्रविहतरकपाकुम्भराक्षसाश्च । देवयक्षादनादि प्रविमिधिवद-
धिः सर्वविस्मापकतां कदातद्देवहेतु निप्रततिमभसः । कौम्भकर्णः कवयः ॥ ५०८ ॥

उन्नासोपिलदेहात् प्रवतसुरबधूदोभिंराज्यमात्रः प्रायणायापमपु-
पुनरपि सदापेक्षयानास्तेह । संगीतेनारदाद्यैर्मुद्गुदजद्वैः कृपमानोवि-
मानं वीरसंयामधीरः शिवप्रवदिकथं कथ्यतेकुम्भकर्णः ॥ ५१० ॥

प्रविप्रति मन्दोदरी ।

मन्दोदरी । राजानाञ्चतवानुजो युधिष्ठिरोरामेवरत्नाकरं संजय्युप्रशो-
षापदिब्रतसेदादिपूर्वैश्चितः । रामेपिमृति मोचरेकतित धामनेष देवाग्निवा
सीतासंप्रतिसंभवा किमुभवेत्तमेतुष्णीश्चितः ॥ ५११ ॥ मन्दोदरीनिष्क्रान्ता ।

रावणः संगतः । अहहहतविधे । मन्मथनादित्यौ प्रतमकमुखाशोक्तुभुजः
मुददरेवत्याः सभयमुत्तरेनसुदिनं । प्रकोपयाचन्नाधर तटपुटेर्वानरभटे-
लमाक्रान्ता सेरंशिवशिव दग्धवीरवगरी ॥ ५१२ ॥

रावणः । सज्जमानाश्च लब्धनमद्विप्राञ्चमेवनाहं दुष्करसमरायद्वे-
विक्र । मेधवादेति लमरावतरणं नाटवति । बाजराः पञ्चामितिका ।

प्रविधति मेधवादः ।

मेधवादः । कुम्भकर्णसमेवे विमदितहरयोमिश्रणं भक्त्यादुच्यते-

हेतुध्वान्नादधतिपरमभीसावधानिष्यतम् । तौमिनेतिष्ठपात्रं त्वमसिगहि
 इवात्मन्धमेवमाहः किञ्चिद्भुङ्क्ष्वीकादिबभित्तजवधिं राममन्वेयवानि
 ॥ १५२ ॥

सूत्र । साधारणतमधिवक्त्रा भभक्तवत्सोत्तमीर चाक्षमदधनिष्यन्
 तम् । वाक्येपातवदधोदधिपात्रवनि तौमेधमन्दरगिरीवदिभूतजः ॥ १५३ ॥

प्रविशति सारमा ।

अन्तरेतरमाराक्षसीरावजाह्वया रामकफ्यमोदित्वा त्रितिसौवयि-
 चितवती । सीता । हेरामभजहावत्स अथावमदर्पं कुवयेरेतादृशीगतिः ।

सीता । किं भार्गवकवकाशममेतमानां वाचावज्जिह्वमुनिषोमशौचिकानां ।
 आतामृताप्यहहयापयितामवास्यामन्दमाश्रमिव मेसकसंनिहन् ॥ १५५ ॥

सूत्र । अमरव्यतिजित्तौ नामपात्रेनरहा वयमदहनिवातोक्ततरकाश्रवयो ।
 विदधतुरतिमुहं त्वरामागुजकाशितशरहृवजीवं मेधनार्धचकार ॥ १५६ ॥

जनमुत्तरवार्तां मूढतेराक्षसेन तन्वतमधसुवेशः पातितोचक्येन ।
 वदतिप्रशवन्तौठहृदिचःसभायां मज्जतप्रशव्ये हृदिमूढं प्रविष्टं ॥ १५७ ॥

पुनःप्रविशति मन्धोदरी ।

हेतुरावज्जुनेषु सर्वेषु रावज्जुपतिमन्धोदरी ।

हृदिस्थंभमिन्नाक्षिचिरस उतवाभानुनस्याधिभात्रं वाचातामेरन
 तत्त्वविश्वरूपमं तत्त्वतुषीवसत्त्वं । कर्मोक्तुपानहन्मूर्धनिचितरगेकांगजात
 कुरानोष्टेपण्डे कुषेक्षिन् कर्मविश्वमिगुर्वापतेतेविकेका ॥ १५८ ॥

अथवादायकः । रामावप्रतिपक्षः कर्त्तास्त्रिमेदास्त्रामिदमैश्वर्यो
रात्रयसायकैरभिहितः समेसमिच्छामिवा । नीतिश्रेयस्य सदेविकस्य
मृहीतस्यवातमेव हि यथासदीक्षमभवन्मन्त्राण्येषं कुरु ॥ ५१६ ॥

आमानिसीता जगत्प्रसूता आमानिरामोभुता ॥ अहंजान्ता
हितेवयम् अचापिलीलां न समर्थयामि ॥ ५१७ ॥

प्रविशति यमः ।

अथ राक्षसः । काशमधिष्ठितग्राह । देवाकालमपिकाथ धुद्विभयः
सन्नामेभवत्तमेभूवताग्रवशिरः मेयोभिरक्तं सन । तन्नाभाघवमेत्यत्रं स
इवाव्योभव त्वत्केसेन्दुदःकरवाणभीयसमुभो तुहायणहेन्दर ॥ ५१९ ॥

इगू । येवविभीनवेमुक्ता भक्तिः कुरेवरक्षसा । अथमेनगुपीतासा
वेवनिजवक्षसा ॥ ५१९ ॥

अथ राक्षसप्रतिविदुषे अथवेरानविचायः ।

रानः । कर्त्तासिद्ध धनुर्गुहावरिषवः सैन्यं विनिधुन्तिनः किमेवेत्यनिर
ज्ञाः किमरवः प्रत्युद्धताकिप्रिया । भ्रातरै हितयो गहीहिहृदयभ्रातृन् धुपंवि
दिमांकेकेयिप्रिवसाहसे सुतवघाप्तावः कृतार्थाभव ॥ ५१३ ॥

मातःश्वर्गमुपागतः प्रियसखीदेवेनदूरीकृता नीतादुष्टनिजाघरेखवचिना
यत्री मनोहारिणी । भ्रातासर्वमुयेकरतनिजवाः सन्दिग्धदेशाधुनादुःखाधु
परम्परापरिचयं देवेन नीताययं ॥ ५१४ ॥

मुधीषः । पाताकाससमुद्धतेः अतश्चिरेतिजमृत्सुखं नोभूतं प्रपन्नाम्
नक्त सविनैक्युक्तिहावाधयः । मेवस्यामिधरा विधुत्यनृताभारावली
वर्गः चेतःसमुद्धताभिभावपदवी लिख्येवमिच्छिसे ॥ ५१५ ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

भातुर्बहिष्कृतभुवनेगहिनन्दरतिप्राज्ञा भागवदितःपरिभूतप्रभुः ।
जगदाधिविभूतेरधुनन्दनप्रसन्नः कसिदाप्रसन्नं जितुर्मांविहाय ॥ ५५६ ॥

महाशयमवाहानं त्वमरक्षसुपात्रतः । दम्भाभित्तवार्धकं ज्ञानमयम्
नमः । १६० ।

संक्षेपः १

सूत्र । अथैवोक्तमभितुं वाग्व्याप्तिमभाष्यम् । वेदपिरामसमर्थयेत्तदा
जीवविक्रयः । २५८ ।

योगसाधनप्रकाशे ज्ञानादीर्घायां ।

नवजिरानामासुभवेतिगता सचानमैन्द्विविदेद्विदामं । सुधीवर्गौकौमु
देवराजं वीराकरोषासत्तयेन । १६८ ।

अथ मन्त्रोपनिषत्सु मते इन्द्रसत्त्वसामवाक्यं ।

सातर्जिणीविभक्तिभय दीर्घयागताताककार वसुधात्रयं विधेहि ।
 पात्रप्रभाकरदत्ता वसुधात्रयं वाचनद्वि पथमेतिस्मरितम् ॥ ५-७-॥

सुखद्वारद्वारा परममर्त्य ।

अथ हनुमन्नामोपनिषत्सु नमस्तुते सोमिभैरावस्य सितप्रभारव्योरागम् ।

इलाहाबाद में, हादसी इलाहा और हादसी इलाहा में हादसी इलाहा

भयवर्चरक्षसां मदेवित्ता । शिवाग्र्यवर्चोद्विर्भद्वित् ततमकिन्नाभमाश्रित
शेषमातः श्रीमद्गुणान् पुनरपिभविता कथयत्येवमुक्तात् ॥ ५७९ ॥

अथतदावर्चसां समरमभेदति रावणेराक्षसां कपीनां च वचः ।

अथमनुजसवलीं कुक्षतापिन्धुश्वोरक भुवमवलीं चान्मुवीरामभम् । अथ
मपिदधकथः कुक्षिताम्भोदशोभः परिकथयतिरामं भुम्भोदकथः ॥ ५८० ॥

रावणः । देवेवीरधवीरा कुमवदममिः निषसायधमेतैः सन्नदीभूयश्च
श्रीभजतरिपुग्मान् कोवकाशोभयस्य । इत्याद्याचं वृणमन्त्र विजयवर्चमाव्य-
नाद्यपीशं तान्नामोदाहृदादीन् कथयतिपुग्मान् मन्त्रे वयामि ॥ ५८१ ॥

श्रीरामः । भोराज्ञेचरदीयतां जनकारामः स्वयंवाचतेकोयं तेमतिविभूतः
अरनयं नाद्यापिचिचिद्वत् । मेवचैतत्परदूषक निधिरसां कथयकायद्विषा-
यपीमेवसद्विचते ममपुनर्वाक्यमन्त्रकृतः ॥ ५८२ ॥

अथान्तरे रावणपुनर्मतोवक्तिप्रद्युम्नी ।

साधुवानरगच्छन्साधो जीवसिभूतये । धिगदुमनजीवार्थवर्णजीवसि-
वावय ॥ ५८३ ॥

रामस्यदिवाकोपार्थमेव रावणवाच्यं ।

आग्नेवासां हृदयदवपूर्वावयः । अथमुचैर्धारावाचः पवनकारतां यानिनि-
न्वासदध्याः । तन्नामकाकिमपिनक्षतरक्षसां क्षामिगेमेदिश्वरकैवदधमपदंता-
मसःकर्तुं कामः ॥ ५८४ ॥

श्रीरामः । देवे निशाचरपतेत्यरितं गृहाश्रवासां सर्वपिदधवर्णहरं चरका
निषावयानिचिद्विषाग्निमहं विषाया मन्त्रोददीमेवअचमवाचैः ॥ ५८५ ॥

दुःखः । सीमानं ननुताडका भूमसुतोमुदकायसी दिवो भारीभोगुमदय
भीतिभवनवासीपुनर्मानर । भोवाकुर्यविकरयसेषिभधुनवीरेतिजःकरयवा
देव'धकादकायले ददिपुनःभोदकाभारेपय । १७८ ।

अथिय । आतच्छब्दाद्युच्यते त्वमसिमुत्तरं पश्येयानि । प्रयौ भोराजः कूराकति
मैस्तुरति दशमुत्तीर्णविशेषकाननेत्युः । बाह्वर्णाविश्रुतिर्मेविषयितकुलिप्रशोदुर्ग
निर्जितं तेस्त्वर्जविश्रुतिर्माघां रघुतनयनयौषधेदाकुसेवा । १७६ ।

रामः । सत्यैषेयप्रवोदिनः प्रचर्चंजुलमुदः जिह्मस्तन्मन्मूमे । यक्षसैवपञ्जी-
योमसमुविजयतेष्वानीर्जविषयान् । भिक्षुतेवस्त्राभितामि प्रणटयसिपुराशामि
मीवमनानिस्पष्टंवाचलवाची समवधिपरतोवाडकाडस्त्यवीर्षी । १८० ।

अपि । हितानुधुः किमितिसृष्टो धृष्टिर्दृष्टमीमां दोक्तशान्तिभु-
वनविजय श्रीरिषंवास्तवीति । मूढां गोवा मखणभवतो दुर्धमासंभवेयुयं देवस्य
तनसिभक्तानि विविधोपि योः । १२१ ।

अथ श्रीरामचन्द्रसोपानं पद्यम् ॥

हे हे दक्षिणक साधुसन्निभेभ्यो भवानयतीतुं देवां प्ररतेभिर्वायव-
 कानिपुत्रो गच्छते । नैवराभवाग्निधेरुपपत्तेरामस्यार्जुनात् पृथग्येव-
 त्वग्रथं दशमसुःखिं वध्यतेत्यसौ । १८२ ॥

अथ रामेयस्त्रिभुवने रामेयस्त्रिभुवने रामेयस्त्रिभुवने ॥

शुभ । अथ हनुमन्प्रसन्नचरितः प्रसन्नचरितपरीक्षायां सुप्रसन्नो भवति तदा
द्वितीयः । अथ प्रसन्नचरितपरीक्षायां सुप्रसन्नो भवति तदा
तृतीयः । अथ प्रसन्नचरितपरीक्षायां सुप्रसन्नो भवति तदा

तेभूमौपतितः पुनर्नवनवाभाभूत्वा मूर्ध्नि पराश्रोत्रिद्यन्तरेनहीत्यभि-
परं प्रत्यादुहासं वधुः । देहपूर्विकवाग्रहार मभजन्नाह्निनिर्मां हिग्निर्माहिनी
मुक्तिपराः पुरारिपुरतोऽप्यपतेभै । अथ । १८३ ।

रामः । इत्यतेऽग्रमंशितो रक्तमुलप्रायो नभेमज्ज्यं हृष्टो देहमौल-
सुदपयिक्वात्तयकाभया । तस्मात्तां पुनरन्वज्जन्निदित्युं वाक्कायाहं वाचयन्
राममुत्तरावकस्यदमं सीताविमोमातुरः । १८४ ।

सूय । किन्नाह्निनिर्माणीनः भवदयवज्जोराचकाधीनः धीर्दमेवीत्यालोका मुने-
कमप्यपि कुपोमातयेर्षाजयैः । दुहासंमर्षं च्छित्तं तिलिनिर्भृत्तवाचं
मुहीता भित्तापद्यः क्षणे संक्षयमनय इषोराचनं रामयन्तः । १८५ ।

इति रावकवधः ।

रवन्निरसिपुराणी मुक्तमन्दारमासं खयमसमवतीर्णोचकाव्यक्तवधः ।
विरचितमन्त्रदेवन्निभिः स्यान्नाह्निनिर्भृत्तवाचो रामभजः । १८६ ।

नेमन्त्रे । सुर्गाजीर्षावकथाः पुनर्नवनवाभाभूत्वा रक्तमुलप्रायो नभेमज्ज्यं हृष्टो
मुक्ताका नवसुरारिचं यामिकायातदेवाः । भूयोदेवमुक्ताकां मनुभवतुवनेन-
ने सन्निवेशोपारे शितं वदेत इह कदम्बिहः निहरेदनाकका । १८७ ।

अथ मन्दोदरी विवाहः ।

असुराधिपत्यतया रक्तमुलप्रायी सुदेवमिन्दवनी । अथमनुकांयाकपि-
मिर्धिनैर्दक्षिणहारम्भः । १८८ ।

गोविन्दस्य सुवन्दनविधिः काप्यन्तिभूम्भुवकज्ञेयः अपराधो जस-

विभिः पारं प्रवादुः सदा । शिम्बिन्नामसुसिनेपिक्कपः । ते ते निशाचारिकः
 चान्दीनी गतवो निधेरमि नदाद्याचोऽपमानोचरं । ५८० ।

भुगदाकायत्तरवातनाच केसीकरीं कश्चित्काचकः । मदायकं हना
 विषाविहन्तुं कोदामभाप्रदपरः प्रसीतः । ५८१ ।

शिवशिरसि शिरांसि वानिरेनुः शिवशिवतानि युतमि शुधुपदे । शवि
 कन्तुविजयः पुदाहतामी प्रभवति अनुतु कर्माणां विपाकः । ५८२ ।

राक्षसाः । रावणस्य रवेभ्यः पुष्पकं सपराभवः । अपिभिर्बिजिता चङ्गा
 जीर्णः किं न दृश्यते । ५८३ ।

नामोद्भूतकुलोऽभ्युद्यमपयितः कुम्भकर्णोदयः सुनुर्वाचवजिराजं दक्षत्रि-
 शदोर्ध्वं वदन्ति । अस्माकमममं निमानमममं ममोत्तमुत्तुपुटीसर्वं निम्नच
 नेतदेव नियतं देवमपरे दुर्जयं । ५८४ ।

अक्षोपागमरी समुद्रपरिकाशमघर्षकामरं आद्यामक्षिरोमक्षिप्रवकी
 नेलोऽपराज्यं परं । किन्वायेन शिरांसि तीव्रतमसां केचित् प्रहरणोऽपराजिती-
 दृशीक्षिप्रपरं सर्वं विजयं कृतात् । ५८५ ।

अथ चङ्गाकथनम् ।

प्रविशति विभीषणः मन्दोदरीम् ।

अथ मन्दोदरी प्रहामेदामं प्रति विभीषणः शब्दः ।

इयमिदं मवशाभवमन्दिनी निदधनायजितः प्रसवस्यामी । विमपरं दक्ष-
 अक्षरवेदिनी मविशरोवि अरवमनोभवा । ५८६ ।

हामः । मन्वेददीतकविभीषकपटुरात्री भूषादिना च परिपाकस्य भीष्महारी ।
आद्याप्यत्वं तदिति दत्तसमस्तदाप्यं सीतां समोपगमनाय विदेशरामः ॥ ५८७ ॥

अथ सीतापदीशवाचं यस्मिन्प्रवेशे सीतावाचः ।

सीता । सर्वरामः स्वामी तदनुजवरौ कथयन्त्यहं त्वं वाचोऽनुसु'तिरसु-
जावानरजया । ममाकारो जतो यदि दशमुखेभारवभ्रमस्तदाहं भवतीत्यामिति
विप्रतिवर्तौरनुवधूः ॥ ५८८ ॥

वक्रसिम्भनसिन्धवे जायतेऽस्य भावे यदि जगति भावो राक्षसादन्तमु'सि ।
प्रतिहृदयममाहं पावकं पावकेनं सुहृदुरितभाजां त्वद्विकर्मे कसाक्षी ॥ ५८९ ॥

वक्रप्रविष्टायां सीतावा ।

सूच । पदेपाद्यौ साक्षात्सममिव कौसुभरजं कटीदेशे तस्यावनजवर्जि
कक्षारजसुसो'हरिजानुमास्येवननुचकटे कण्ठमिष्टेऽज्ञानुवै'द्वेष्टाः प्रपथसमे
भूषणमभूत् ॥ ६०० ॥

सीतामुदीक्ष्य सुमुखीभिलिखः प्रवेशेमुक्ताक्षया सुमनसासुरसुन्दरीभिः ।
सुमित्रैः सक्तयेचमन्त्राधिकानां जातोऽप्याचिरजर्'निदिशेमहाशयः ॥ ६०१ ॥

वक्रे'मुदिविधौतया भगवत्सौजोभिरभ्युद्धतैरनुमानममदूषया विरचितं
मातृवचनं विभृती । प्रादात्तुल्यमन्त्राद्यदत्तवशातीकी विदित्वा सतः कौकाक्षो
जमुखीकृत्यानु वक्ष्यामाह निर्गता जानकी ॥ ६०२ ॥

अथावसरे कन्दुकायां सीतावा ।

भगवद्भद्रोत्तरेण कन्दुकायां वक्ष्यामि तन्मोक्षितकला वेदपुरोर्गिरा क-

मतीपूजासम्भोगिधिः । एकैकं दशमस्य रथस्य लोहं रामस्य भिन्नं ते देवं निर्द्वय-
येन सौमिसहस्रासीता विदुक्तः कृतः । ६०३ ।

अदग्वायां सीतायां दशरथसमेतायां आकाशे देवानोवाकः ।

विदमविरम रामस्य तत्कथं यथिर्नयमधिगतवन्तः साक्षिभ्यो ज्ञेयमाकाशः ।
किमपरमवष्टेऽस्मिन् हेमवल्ली वपुःशकुच विपुलविभूतां आनवीतितेनोति ।
। ६०४ ।

देवाः । विनेतया कङ्कापरवत्तरीयोजनमिति विपक्षः पौण्ड्रस्योरवभुवि सप्त-
धाकपयः । तथाप्येको रामः सकलमजयमासकुर्वन्निवासिदिः सत्ये भवति
महत्तमोद्यकरणे । ६०५ ।

रामोऽमूर्धनिथाय काननमगात्सज्जामिवाश्वं गुह्येऽस्तङ्गम्याभरतेन राक्ष-
सक्षिप्तमाश्रयैवेति कृतं । तौ सुद्यौवविभीषणावनुमतेनौ तौ परां सज्जदघोद-
व्याघ्रकण्ठं प्रभूतघोषकाः समन्तादिनः । ६०६ ।

नेतोऽप्यदिशन्नेकमोऽप्यत्यतिधुवं । मैत्रिहीरामरा मेति रामो जातमि-
जानमि । ६०७ ।

प्रविशन्ति जङ्गलमेषोऽप्यप्यङ्ग ।

योकाः कथासीतोऽङ्गा मयमियमुद्वन्त मतरदिशन्तः सौमिनेरवमुपनिशौ-
यधिरतः । इति स्मरं स्मरं तद्वदियमदीभिर्निनिक्षिप्तं हनूमन्तदन्तैर्दत्तविपु-
लेराक्षसगणः । ६०८ ।

अयोध्याममनोऽतोऽतिशयं ।

सूयाः शतार्थदयस्यीरं सीतामादावराधयः । अयोध्याय नमिष्यामि मुमु-
देसहसीतया । ६०९ ।

सीताप्रतिपत्तिः ।

यस्यामन्त्रिर्जितः यन्त्रिकर्मण्यपि सा सा विप्रपतेः पतिव्रता ।
आवर्त्तयन्नुत्तमं यन्त्राणि यत्राण्येतितां यवविभीषणराजधानीं । ११० ।

यथासीताविदास यन्त्रविधिः यन्त्राभ्यर्चयेत्तदा यन्त्राणि विदुः
मतामेवातिरिक्ताः । विदुःसिद्धिर्न यन्त्राभ्यर्चयेत्तदा यन्त्राणि विदुः
यन्त्राणि विदुःसिद्धिर्न यन्त्राभ्यर्चयेत्तदा यन्त्राणि विदुः । १११ ।

युवा वैदेहीं समवाप्यदास्यपिनाम्ने प्रयागे सीतां हृष्टां पुण्यसंज्ञितेन रभ-
सादाकाशमादोहता । यन्त्रासाज्जै जानकीधरस्यौषधी समन्वारिता जम्बू-
द्वीपस्य विन्दुवन्तः यन्त्राणां यन्त्राणां यन्त्राणां । ११२ ।

यन्त्रद्वयविष्णुदातां समादाय सीतारजनिवरकाशीनैर्वन्दितः पुण्यकेन ।
पुरमगमदयोध्यां मंजिष्टैर्मिथिला सप्तविभक्तदत्तां राज्यसप्तैकमेव । ११३ ।
सर्वे निष्क्रान्ताः । इति नवमेः ।

अनुव	अनुव	पुन	वर्ग
सुरेन्द्र	सुरेन्द्र	८७	१७
भाषा	भाषा	८८	१८
देव	देव	८९	१९
मार्ग	मार्ग	९०	२०
मूर्ध	मूर्ध	९०	२०
काङ्ग	काङ्ग	९०	२०
रत्न	रत्न	९०	२०

अनुवर्गमधिकपणे ।

अनुव	अनुव	पुन	वर्ग
------	------	-----	------